

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Π.Σ.Ε ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΠΤΥΧΙΟ

ΜΑΘΗΜΑ: ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: Κ. ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ, Β. ΒΕΜΗ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΝΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ «ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΥ ΔΙΜΗΝΙΟΥ».

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΧΑΒΑΛΕ ΕΛΕΝΑ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7853/1
Ημερ. Εισ.: 01-12-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξίθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ – ΜΕ
2003
ΧΑΒ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	2
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1.1 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	8
1.2 ΤΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ.....	100
1.3 Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	144
1.4 ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.	177
1.5 ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΕΣΜΟΣ (ΔΙΜΗΝΙ).....	19
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	29
2.1 ΣΚΟΠΟΣ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	29
2.1.1 Σκοπός έρευνας.....	29
2.1.2 Στόχοι έρευνας.....	29
2.1.3. Υποθέσεις έρευνας.....	31
2.2 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΘΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.	32
2.2.1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ PROJECT	32
2.2.1.1.ΦΑΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ.....	32
2.2.2. Ανάπτυξη στόχων κάθε δραστηριότητας.....	34
2.2.2.1 Διδακτική προσέγγιση εποχής.....	34
2.2.2.2 Δραστηριότητες κατανόησης.....	36
2.3 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ.....	39
3. ΦΑΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.....	40
3.1 ΦΑΣΗ Α: ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ (ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ).	40
3.2 ΦΑΣΗ Β:ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ (ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ)	40
3.3 ΦΑΣΗ Γ: ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ (ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ).....	42
3.3.1 ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ (ΓΝΩΡΙΜΙΑ)	42
3.3.2 ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	42
3.3.3 ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ (ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ).....	48
4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ.....	68
5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	73
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	78
7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	80

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας ξεκίνησε έχοντας ως κίνητρο το ενδιαφέρον μου για τις δυνατότητες που προσφέρει η Ιστορία και η Αρχαιολογία στο να προσεγγίσουν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας την πορεία του ανθρώπου, από την εμφάνιση του στη γη μέχρι την σημερινή εποχή. Επίσης, το ρόλο που διαδραματίζει ο αρχαίος πολιτισμός και ειδικότερα το συγκεκριμένο θέμα του νεολιθικού πολιτισμού. Τον αρχαιολογικό χώρο του Διμηγίου όπου αναπτύσσεται ο **Νεολιθικός Πολιτισμός** θα προσπαθήσω να τον προσεγγίσω από παιδαγωγική πλευρά και να τον εντάξω σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατάλληλο για παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Το παιδί της προσχολικής ηλικίας εντάσσεται στο φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον με τις επιδράσεις, που δέχεται άμεσα και έμμεσα. Αναμφίβολα οι δραστηριότητες που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός για να προσεγγίσει το θέμα θα πρέπει να δίνουν τα κατάλληλα ερεθίσματα στο παιδί, ώστε να του προκαλούν το ενδιαφέρον μέσα από μία καλή οργάνωση του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Σ' αυτό το σημείο, θεωρώ σκόπιμο να αναφερθώ στη δομή της εργασίας μου, η οποία αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει μία γενική εισαγωγή, μια ιστορική αναδρομή, με έμφαση στην παρουσίαση του **Νεολιθικού Πολιτισμού και της ακρόπολης του Διμηγίου** και το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τις βιωματικές δραστηριότητες που προτείνονται, μέσω των οποίων τα παιδιά θα οδηγηθούν στην προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Πρέπει να ξέρεις να βλέπεις για να μπορείς να περιγράφεις. Πρέπει να ξέρεις ν' ακούς για να μπορείς να αφηγείσαι. Μα για να βλέπεις και ν' ακούς πρέπει να ξέρεις να αισθάνεσαι» (Ευαγγέλου Ι., 1983:12).

Πράγματι, οι αισθήσεις είναι το παράθυρο του ανθρώπου στον κόσμο. Έτσι το παιδί αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του, ανακαλύπτει τον χώρο που το περιβάλλει, ταξιδεύει μέσα σ' αυτόν γυρίζοντας πίσω στον χρόνο, δημιουργώντας με την δύναμη της τέχνης.

Η αρχαιολογία ως επιστήμη, στηρίζει αυτό το ταξίδι πίσω στον χρόνο, προκαλώντας το παιδί να συνθέσει πρωτόγονες κατασκευές με σύμμαχο την φαντασία του, παρέχοντας του την δυνατότητα να κατανοήσει το συγκεκριμένο χώρο, προσεγγίζοντας τον καλύτερα μέσα από ένα τέτοιο ταξίδι, που δεν γνωρίζει αυστηρά χρονικά περιθώρια.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 εισάγεται στην εκπαίδευση το πρόγραμμα «*MEΛΙΝΑ*», που έχει ως στόχο την ανάδειξη της πολιτισμικής διάστασης στην εκπαίδευση και την αναζωογόνηση του πυρήνα της καθημερινής σχολικής δράσης με την ακατάλυτη δύναμη της Τέχνης και του Πολιτισμού. «Το πρόγραμμα αυτό έχει ως στόχο: α) από την εκπαιδευτική πλευρά, την αναβάθμιση της αισθητικής αγωγής στην εκπαίδευση, δίνοντας έμφαση στις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές πλευρές της παιδείας. β) Από την πολιτιστική πλευρά την – με μία κοινή στρατηγική παρέμβασης – ευαισθητοποίηση του μαθητή στην πολιτιστική κληρονομιά προσφέροντάς του την δυνατότητα να γνωρίσει, να εκτιμήσει και να αγαπήσει τις ιστορικές καταβολές του και την εξοικειώσή του με τις σύγχρονες καλλιτεχνικές μορφές έκφρασης» Παϊζης, Ν. – Μένης, Θ. (1995:7). Οι εκπαιδευτικοί καλούνταν να πραγματοποιήσουν την εκπαιδευτική διδασκαλία αυτών των προγραμμάτων. Ο δάσκαλος βέβαια «επιμορφώνεται προκειμένου να μπορεί να λειτουργήσει διδακτικά πολύπλευρα, αξιοποιώντας στην καθημερινή διδακτική του λειτουργία τις ειδικές αλλά και εγκυκλοπαιδικές του γνώσεις, καθώς και στοιχεία από τη μουσική και την κίνηση, από το θεατρικό παιχνίδι, από τα εικαστικά και από τις οπτικοακουστικές τέχνες. Η καθημερινή παιδαγωγική διαδικασία που το Αναλυτικό Πρόγραμμα υπαγορεύει / προτείνει πλουτίζεται με δραστηριότητες προσέγγισης των γνωστικών αντικειμένων μέσα από τις τέχνες και τη δημιουργική έκφραση, οι οποίες

αναπτύσσονται από τον ειδικευμένο δάσκαλο - καθηγητή. Η παρέμβαση του καθηγητή ειδικότητας (Μουσικής, Εικαστικών, Γυμναστικής) στο πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ αφορά κυρίως το Γυμνάσιο και Λύκειο. Η παρουσία του όμως και στο Δημοτικό είναι σημαντική. Ο καθηγητής στα πλαίσια του εξειδικευμένου μαθήματος του – όπου προβλέπεται – είναι αναγκαίο να οργανώσει σε μία πολυσήμαντη διδακτική αντίληψη την παρέμβαση του. Το μάθημα του μπορεί να γίνει ελκυστικό, απρόβλεπτο και ζωντανό. Για να μπορέσει όμως να λειτουργήσει στις κατευθύνσεις αυτές ο ειδικευμένος δάσκαλος, θα πρέπει να αναμορφωθούν τα ήδη υπάρχοντα αναλυτικά προγράμματα, ώστε να δοθούν μεγαλύτερες δυνατότητες στα παιδιά να έρθουν σε επαφή με τα έργα Τέχνης μέσα στη σχολική αίθουσα. Η προώθηση των στόχων του προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ δεν προϋποθέτει, προς το παρόν, την παρέμβαση στην αρκετά αυστηρή δομή του ισχύοντος Αναλυτικού Προγράμματος . Η πιο πρόσφορη κατανομή και οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού είναι αυτή των μικρών, ανεξάρτητων μεταξύ τους, **σχεδίων εργασίας** (project). Οι μαθητές σχηματίζουν ομάδες εργασίας που επεξεργάζονται με τη βοήθεια του δασκάλου-συντονιστή διάφορα θέματα που θέτει ο προετοιμασμένος φάκελος-οδηγός» Παϊζης, Ν. – Μένης, Θ. (1995:23-25). Έτσι λοιπόν θα λέγαμε ότι, από την στιγμή της εισαγωγής αυτών των προγραμμάτων στην εκπαίδευση και ειδικότερα στην προσχολική αγωγή, ο ρόλος και η θέση τους στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί αντικείμενο, ευρύτερου προβληματισμού και συζητήσεων. Ωστόσο όμως, «πρέπει να επισημανθεί η αξιολογή πρωτοβουλία πολλών ελληνικών Μουσείων, αλλά και άλλων εκθεσιακών οργανισμών, να προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά για παιδιά. Η συστηματική παρουσία του Ελληνικού τμήματος του I.C.O.M στον εκπαιδευτικό χώρο (σεμινάρια, εκδηλώσεις κλπ), ευαισθητοποίησε αρκετούς εκπαιδευτικούς κι έτσι δεν είναι λίγα πλέον τα παιδιά που έχουν περάσει από εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων. Στο πλαίσιο του προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ, η παρουσία του ΥΠΕΠΘ σηματοδοτεί τη σχέση σχολείου και εκθεσιακών πολιτιστικών οργανισμών με χαρακτηριστικά που διέπουν την οργάνωση της κρατικής παιδείας. Χρειάζεται δηλαδή, ένα πλαίσιο ενιαίας αντιμετώπισης της εμπειρίας «επίσκεψη σε ένα μουσείο», που αφενός θα καθορίζει τους στόχους και τις μεθόδους των επισκέψεων, αφετέρου θα διευκολύνει τη σχεδίαση και την υλοποίησή τους, παρέχοντας λύσεις και τεχνογνωσία σε κεντρικό επίπεδο» Παϊζης, Ν. – Μένης, Θ. (1995:26).

Σήμερα βέβαια, η Μουσειακή εκπαίδευση των εκπαιδευτικών μπορεί να γίνεται μέσω της Μουσειοπαιδαγωγικής, πιο οργανωμένα, επιστημονικά και τεκμηριωμένα. «Η Μουσειοπαιδαγωγική Εκπαίδευση είναι Διατμηματικό Πρόγραμμα Σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων Προσχολικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Ξεκίνησε να λειτουργεί το 1998 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, για πρώτη φορά σε εκπαιδευτική βαθμίδα (Α.Ε.Ι) σε πανελλήνια κλίμακα στο Βόλο. Χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ). Η πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για τη δημιουργία του Τμήματος με αντικείμενο τη Μουσειακή Εκπαίδευση είχε ως στόχο της την κάλυψη του κενού συμβατικών μουσειακών σπουδών στα Α.Ε.Ι της χώρας μας. Η φιλοσοφία των σπουδών αυτών βασίζεται στη σύγχρονη αντίληψη ότι το μουσείο δεν πρέπει απλώς να παρουσιάζει του θησαυρούς που διαθέτει, αλλά με τη χρήση των μεθόδων που αγγίζουν την ευαισθησία και τη φαντασία του ανθρώπου να κάνει εύληπτη και επαγωγική τη γνώση τους. Η ευρύτερη χρήση της βιβλιογραφίας και η τεκμηριωμένη απεικόνιση των μουσειακών αντικειμένων διευρύνουν τους ορίζοντες του μουσειοπαιδαγωγού και της ομάδας του και οξύνουν την ικανότητα «ανάγνωσης» του πολιτισμού. Η αντιμετώπιση των συμπερασμάτων και των συνθέσεων γίνεται πιο κριτική και ο προσωπικός προβληματισμός και η αμφισβήτηση της «παραδεδεγμένης» θεωρίας αποτελούν τα ζητούμενα της σύγχρονης Μουσειοπαιδαγωγικής. Το Πρόγραμμα συνδυάζει τη διεπιστημονική έρευνα μεταξύ παιδαγωγικής και τεχνικής, σημείο όπου χρειάζεται να εστιάσει το ενδιαφέρον της και η εκπαιδευτική πολιτική στη χώρα μας. Έχει σχεδιασθεί ώστε να είναι απόλυτα προσαρμοσμένο στις σύγχρονες ανάγκες της εκπαίδευσης και αποσκοπεί στο να εκπαιδεύσει τους νέους ώστε να φέρουν με τον ασφαλέστερο επιστημονικά τρόπο πιο κοντά τους ανθρώπους με τον πολιτισμό του τόπου μας. Το Πρόγραμμα Σπουδών της Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπαίδευσης είναι οργανωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε οι φοιτητές:

α) να αποκτήσουν το θεωρητικό υπόβαθρο που θα τους βοηθήσει να ερευνήσουν και να προσεγγίσουν με επιτυχία την Παιδαγωγική Επιστήμη και την τέχνη.

β) να αναπτύξουν την ικανότητα κρίσης και αξιολόγησης της τέχνης,

γ) να κάνουν πράξη μέσα από τις συχνές επισκέψεις τους σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους τη θεωρία,

δ) να έχουν σε καθημερινή βάση άμεση επαφή με το γνωστικό αντικείμενο της Μουσειολογίας και της Μουσειοπαιδαγωγικής, με τη βοήθεια του εργαστηρίου και του αναγνωστηρίου.

Η Μουσειοπαιδαγωγική διαθέτει ένα ακλόνητο συγκριτικό πλεονέκτημα: τη **διεπιστημονική κατάρτιση** του εκπαιδευτικού και την προσέγγιση του μουσείου ως χώρου που η επιτυχημένη λειτουργία του δεν προϋποθέτει απλά γνώση της εκάστοτε ειδικής επιστήμης (Ιστορίας, Αρχαιολογίας, Φυσικής, Ανθρωπολογίας κλπ.) αλλά και των μέσων για την αποτελεσματική μετάδοσή τους, κι όλα αυτά σ' ένα περιβάλλον με μοναδικές – λόγω των υλικών πειστηρίων του πολιτισμού που διαθέτει – δυνατότητες αλλά και – διαρκώς αυξανόμενες λόγω της προσέλευσης ολοένα και απαιτητικότερου κοινού-ανάγκες» (Δεληγιάννης, Δ. 2002:150-151). Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προτείνει ένας μουσειοπαιδαγωγός, είναι προσαρμοσμένα ώστε να συμβαδίζουν με το επίπεδο μάθησης και τις δυνατότητες των παιδιών, ν' ανταποκρίνονται στις ανάγκες διδασκαλίας γιατί ο σχεδιασμός τους στηρίζεται στις σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές.

Μέχρι σήμερα, δεν έχει γίνει κάποια ιδιαίτερη επιστημονική έρευνα για το αν και κατά πόσο είναι δυνατή η διδακτική προσέγγιση του νεολιθικού πολιτισμού στην προσχολική αγωγή σε Α.Ε.Ι. της χώρας, ούτε έχει καταχωρηθεί στο Διαδύκτιο έρευνα, από κάποιο άλλο ίδρυμα. Αυτό ίσως συμβαίνει γιατί πρόκειται για μία επιστήμη που παρέχει πολλές γνώσεις για την εξελικτική πορεία του ανθρώπου, που όμως δύσκολα θα μπορούσαν να κατανοήσουν τα νήπια όσον αφορά την διδασκαλία της πορείας μέσα στον χρόνο. Η πρώτη προσέγγιση του Νεολιθικού πολιτισμού ως γνωστικό αντικείμενο της εξέλιξης του ανθρώπου, παρέχει ένα πρότυπο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών και την καλύτερευση του βιοτικού του επιπέδου.

Σύμφωνα μ' αυτή την προσέγγιση, η γνώση του νεολιθικού πολιτισμού θα μπορούσε ν' αποτελέσει την αφορμή για να αναπτύξει δεξιότητες το νήπιο, απαραίτητες για να το οδηγήσουν στην κατανόηση της τεχνολογικής εξέλιξης και την αντιμετώπιση των καθημερινών του αναγκών του ανθρώπου. Η αρχαιολογία αξιοποιείται ως πηγή πληροφόρησης που καθιστά δυνατή όχι μόνο την άντληση και διερεύνηση της πληροφορίας, αλλά και την επεξεργασία, την ανάκληση και την αποθήκευσή της. Η αξιοποίηση αυτή της αρχαιολογίας στην εκπαίδευση, ενισχύεται με την δημιουργία προγραμμάτων από μουσειοπαιδαγωγούς και την ένταξή τους στην προσχολική αγωγή (Παιδικό Μουσείο Αθήνα).

Μία άλλη προσφορά επίσης της γνώσης του αρχαίου πολιτισμού, μέσω των εκπαιδευτικών προγραμμάτων από μουσειοπαιδαγωγούς είναι η διδασκαλία των ενοτήτων όλων των γνωστικών αντικειμένων (μέσα μεταφοράς, ασχολίες του ανθρώπου, γεωργία, κτηνοτροφία, ψάρεμα, υφαντική, διατροφή, αρχιτεκτονική, εξέλιξη δόμησης της κατοικίας του, γραφή, μουσική, κ.λ.π.). Συνεπώς, η γνώση του Νεολιθικού πολιτισμού είναι ένα εξαιρετικά χρήσιμο εποπτικό / παιδαγωγικό εργαλείο με πολλές δυνατότητες που μπορούν ν' αξιοποιηθούν στην μαθησιακή διαδικασία.

Βέβαια η εισαγωγή της αρχαιολογίας στην προσχολική εκπαίδευση μέσω της μουσειοπαιδαγωγικής, ανοίγει νέες κατευθύνσεις ως προς την διδασκαλία της και τον τρόπο εργασίας μέσα στην τάξη, κάτι που δεν είναι εύκολη υπόθεση για τους νηπιαγωγούς, που βασίζονται σε προηγούμενες διδακτικές σταθερές -όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα- της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

1.1 Η σημασία της διδασκαλίας της Ιστορίας στην προσχολική ηλικία

Όπως είναι γνωστό οι απόψεις που κυριαρχούν για το μάθημα της Ιστορίας σε σχέση με το ποιοι είναι οι σκοποί και οι στόχοι του, για το αν βοηθάει στην μάθηση του παρελθόντος μέσω συγκεκριμένων ιστορικών ενοτήτων, για το αν εξυπηρετεί την γνώση ή την ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών, δίστανται. Όμως, όλοι συμφωνούν ότι η Ιστορία συνδέεται άμεσα με την γνώση για τον άνθρωπο πράγμα που καθιστά επιτακτική την ανάγκη της διδασκαλίας της στα σχολεία. Σαν αυτοτελέ μάθημα, μέχρι τώρα, η ιστορία αρχίζει να διδάσκεται στους μαθητές στην Τρίτη Δημοτικού δηλαδή στα οκτώ τους χρόνια. Όμως τα παιδιά της ηλικίας των 5-6 ετών, διαθέτουν κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα με τα οποία και μέσω συγκεκριμένων παιδαγωγικών διαδικασιών, θα μπορούσαν να προσεγγίσουν την ιστορία. Ίσως λοιπόν το μάθημα της Ιστορίας με την μορφή απλών ιστορικών εννοιών, θα έπρεπε να εισαχθεί ήδη από την προσχολική ηλικία. Αυτό μπορούμε να το δούμε από τα πλεονεκτήματα και τους στόχους του μαθήματος της Ιστορίας, σε παιδιά ηλικίας 5 ετών, όπου σύμφωνα με το βρετανικό Αναλυτικό Πρόγραμμα, τα παιδιά διδάσκονται την Ιστορία από αυτή την ηλικία.

«Οι στόχοι που διατυπώνονται για την Ιστορία με το Αναλυτικό Πρόγραμμα της Βρετανίας, ισχύουν με ενιαίο τρόπο για όλους τους μαθητές από 5 έως 16 ετών και εστιάζονται στα εξής»:

1.1.α. Το μάθημα βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν το παρόν με βάση το παρελθόν.

1.1.β. Κινητοποιεί το ενδιαφέρον για το παρελθόν.

1.1.γ. Βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν μία αίσθηση ταυτότητας.

1.1.δ. Τα βοηθά να κατανοήσουν τις κοινές ρίζες του πολιτισμού και την κοινή κληρονομιά τους.

1.1.ε. Συμβάλλει στο να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τα παιδιά άλλους λαούς και άλλους πολιτισμούς του σύγχρονου κόσμου.

1.1.στ. Ασκει το μυαλό στην πειθαρχημένη μελέτη.

1.1.ζ. Εισάγει τους μαθητές στη μεθοδολογία που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί.

1.1.η. Εμπλουτίζει τις άλλες περιοχές του σχολικού προγράμματος.

1.1.θ. Προετοιμάζει τους μαθητές για τη ζωή του ενήλικα (Δημητριάδη, Κ. 2002: 87).

Η αγάπη για το παρελθόν που είναι ένα από τα πιο βασικά κίνητρα για την μελέτη της ιστορίας, είναι και κοινό γνώρισμα για όλες τις ηλικίες. Κάνοντας τα παιδιά μια πρώτη προσέγγιση των ιστορικών εννοιών στην προσχολική ηλικία μέσα από παραμύθια και ιστορίες για το παρελθόν, μπορούν να αποκτήσουν τη γνώση. Γιατί όταν οι ημερομηνίες, τα γεγονότα και τα ονόματα θα ξεχαστούν θα τους έχει μείνει ο επιστημονικός τρόπος έρευνας, η μέθοδος, που πάνω σ' αυτή μπορούν σε ένα επόμενο βήμα να αποκτήσουν με ανάλογο τρόπο νέες γνώσεις και εμπειρίες. Η Ιστορία είναι αυτή που βοηθά τα παιδιά να γνωρίσουν το παρελθόν και ν' αποκτήσουν μία ματιά πιο ευαίσθητη για τον κόσμο που τους περιβάλλει, πράγμα που θα τους δώσει μία σιγουριά για τον τρόπο με τον οποίο θα προσπαθήσουν να κατανοήσουν το παρόν. Θ' αποκτήσουν μια βάση σταθερή, μέσω της οποίας θα μπορέσουν να διαμορφώσουν μία κριτική άποψη πιο ποιοτική σε σχέση με τις επιλογές που έχουν να κάνουν, αλλά και υιοθετώντας ένα ανάλογο τρόπο συμπεριφοράς, συνήθειας και αξίας. Η καλλιέργεια ωστόσο της ιστορικής σκέψης αλλά και η αναζήτηση της αλήθειας μέσω αποδεικτικών στοιχείων, θα τους μάθει να εξετάζουν το κάθε τι, να το αμφισβητούν, και να μην στηρίζονται σε μύθους ή στερεότυπα. Θα τους δώσει την δυνατότητα ν' αποκτήσουν εκείνες τις συνθήκες που είναι απαραίτητες για να έχουν μία καλή κοινωνική ζωή, δηλαδή την ικανότητα να έχουν άποψη για όλους τους ανθρώπους που κινούνται γύρω τους, αλλά και που θα είναι τεκμηριωμένη βάση αποδείξεων. Όσον αφορά την ιστορική σκέψη που αναφέραμε παραπάνω σύμφωνα με το Μαρκιανό (1984:17), «η ιστορική σκέψη συνίσταται στην εξακρίβωση και διασύνδεση των ιστορικών πληροφοριών κατά την αιτιώδη συνάφειά τους, στο σχηματισμό μιας υπόθεσης που επιβεβαιώνεται ή αναμορφώνεται από τα δεδομένα της εμπειρίας και στη μετάβαση από το ειδικό και συγκεκριμένο στο γενικό και αφηρημένο». Μέσα από την καλλιέργεια της, τα παιδιά καταλαβαίνουν ότι όλα τα πράγματα υπόκεινται σε εξέλιξη, ανεξάρτητα με τα συναισθήματα που προκαλούν. Βέβαια η διδασκαλία της Ιστορίας στην προσχολική ηλικία δεν σημαίνει ότι θα κάνει τα παιδιά αυτής της ηλικίας να γίνουν αυτόνομα, υπεύθυνα, ευαίσθητα για το κοινωνικό σύνολο με κριτική σκέψη και άποψη. «Αυτό που μπορεί να κάνει όμως, είναι να τα βοηθήσει να διαμορφώσουν κριτήρια και να αναπτύξουν προδιάθεση για επιλογές που συνδέονται με ανθρώπινες αξίες» (Δημητριάδη, Κ. 2002: 91).

1.2 Τα πλεονεκτήματα της αξιοποίησης Ιστορικών – Αρχαιολογικών χώρων στην ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων.

Η διδασκαλία της Ιστορίας όμως, έχει καλύτερα αποτελέσματα όταν γίνεται μέσω της αξιοποίησης των ιστορικών – αρχαιολογικών χώρων. Γιατί ο ιστορικός χώρος είναι αυτός που προσφέρει ένα μεγάλο πεδίο για έρευνα τόσο στις κοινωνικές όσο και στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Οι ιδιότητες που έχει, η ευρύτητα και πολυμορφία του, δίνουν στην επιστήμη την δυνατότητα μίας πολλαπλής προσέγγισης. Οι σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις τονίζουν τη σημασία που έχει το «άνοιγμα» του σχολείου στο υλικό περιβάλλον αλλά και στην διεύρυνση της αγωγής που προσφέρει στο κοινωνικό και πολιτισμικό του περίγυρο. Αν ο ιστορικός χώρος αξιοποιηθεί παιδαγωγικά, η αλληλεπίδραση που θα αναπτυχθεί ανάμεσα στο παιδί και στο χώρο θα είναι σημαντική. Γιατί ο ιστορικός χώρος, που τον έχουμε συνήθως συνδέσει μέσα στο μυαλό μας με μια μονοσήμαντη λειτουργία (ως χώρος για επίσκεψη και παρατήρηση), μέσα από την παιδαγωγική του προσέγγιση εμπλουτίζεται, μεταλλάσσεται από το παιδί και μπορεί να προσφέρει μεγάλες δυνατότητες για εκπαιδευτική παρέμβαση.

«Τα στοιχεία του ιστορικού χώρου «αισθητοποιούν» συγκεκριμένες ιστορικές έννοιες, οι οποίες γίνονται προσεγγίσιμες από το παιδί χάρη σε μεθοδευμένους παιδαγωγικούς χειρισμούς. Έτσι ο ιστορικός χώρος αποτελεί το μέσο για την εμπέδωση ιστορικών πληροφοριών, αποτελεί όμως και το κίνητρο ερευνητικής δραστηριότητας, αφού περιέχει αποδεικτικά στοιχεία για τη δράση των ανθρώπων του, στους οποίους παραπέμπει το πλαίσιο αυτό της απτής συσχέτισης του παρόντος με το παρελθόν» (Δημητριάδη, Κ. 2002:129). Σύμφωνα με την θεωρία του Bruner (1994:20) «η κατοχή βασικών γνώσεων επάνω σε ένα πεδίο, παρέχει τη δυνατότητα όχι μόνο να συλλαμβάνουν τα παιδιά τις βασικές αρχές, αλλά επίσης και να αναπτύξουν μία στάση απέναντι στην μάθηση και την έρευνα, την ανακάλυψη και τη διαίσθηση, καθώς και να λύνουν προβλήματα μόνα τους». Έτσι τα παιδιά μέσα από την αξιοποίηση του, όταν θα έχουν αποκτήσει εμπειρίες από αυθεντικούς ιστορικούς χώρους της περιοχής τους, είναι δυνατόν ν' αναπτύξουν νοητικές αναπαραστάσεις ή να πλησιάσουν έννοιες που σχετίζονται με το ποια είναι η λειτουργία που είχε ο χώρος στο παρελθόν, με το πώς τον χρησιμοποιούσαν οι

άνθρωποι ή ποιος ήταν ο ρόλος που έπαιζε στο πολιτισμικό πλαίσιο εκείνης της εποχής. Μετά είναι σε θέση να συνδέσουν κάποιο συγκεκριμένο χώρο με έναν άλλον που ανήκει στην ίδια ή σε διαφορετική εποχή, και να αναφερθούν σε έννοιες παράλληλες με αυτές που ήδη έχουν κατακτήσει. Η σύγκριση που θα κάνουν τα παιδιά ανάμεσα στο τότε και στο τώρα θα τους δώσει την δυνατότητα να ξεπεράσουν τις τυχόν δυσκολίες που έχουν στο να κατανοήσουν τον ιστορικό χρόνο. Η αξιοποίηση του χώρου με αυτόν τον τρόπο θα βελτιώσει την κριτική ικανότητα των παιδιών, θα δώσει αληθινό και ακριβές νόημα σε συγκεκριμένους ιστορικούς όρους, καθώς και θα τα βοηθήσει να αναπτύξουν το αίσθημα της συνέχειας ή της ακολουθίας όσον αφορά τις ιστορικές στιγμές του παρελθόντος. Οι ομοιότητες αλλά και οι διαφορές που έχουν οι δύο εποχές θα τους κάνει να σκεφτούν ότι η παρουσία του ανθρώπου πάνω στη γη είναι διαχρονική. Επίσης, θα καλλιεργήσουν γνωστικές δεξιότητες όπως ενδιαφέρον, φαντασία, μνήμη γιατί η σύγκριση που έρχεται μέσα από το παλιό και το νέο είναι εφικτή και γίνεται με παραστατικό τρόπο. Ο ιστορικός χώρος είναι αυτός μόνο που συνδέει έννοιες όπως η συνέχεια, η διαφορά, η αλλαγή, και η αιτιότητα πάντα όμως με βάση την τεκμηρίωση. Μπορεί έτσι να καλλιεργήσει στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας την κριτική σκέψη. «Η σύνδεση της ιστορικής έννοιας με την τεκμηρίωση της, γενικότερα εισάγει τα παιδιά σε ένα πρώιμο στάδιο της ανώτερης νοητικής διεργασίας που ονομάζουμε ιστορική σκέψη» (Δημητριάδη, Κ. 2002:130). Σημαντικό ωστόσο ρόλο για την αποτελεσματική αξιοποίηση ενός χώρου παίζουν τα ιδιαίτερα μορφολογικά, δομικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά του, ιδιαίτερα αν συνδεθούν με διαδικασίες παιχνιδιού, το οποίο κατεξοχήν στην παιδική ηλικία διακρίνεται για τη συμβολική του φύση. Έτσι τα παιδιά μπορούν να προσεγγίσουν με βιωματικό τρόπο έννοιες της Ιστορίας, που θα αφορούν δράσεις και πρακτικές ανθρώπων μιας άλλης εποχής. Τα ερεθίσματα του αυθεντικού ιστορικού χώρου μπορεί να δώσουν στα παιδιά την αφορμή για σύγκριση του παλιού με του νέου ερεθίσματος που εκπέμπεται από το ιστορικό και σύγχρονο περιβάλλον αντίστοιχα. Ακόμα μπορούν να συγκρίνουν τις χρήσεις του ιστορικού χώρου ανάμεσα στο τότε και στο τώρα. Αξιοσημείωτο είναι ότι αν ο χώρος προέρχεται από ανασκαφή, τα παιδιά μπορούν επιπλέον να έχουν μία ζωντανή ανασκαφική εμπειρία, η οποία θα εμπλουτίσει την επαφή τους με αυτόν και θα τα φέρει πιο κοντά σε έννοιες που έχουν σχέση με την έρευνα και την ιστορική ανακάλυψη. Γενικά θα λέγαμε ότι αξιοποιώντας με παιδαγωγικούς χειρισμούς ένα ιστορικό χώρο οι επιδράσεις που μπορεί να έχουμε σε παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ότι: μπορεί να

εξερευνούν το περιβάλλον πιο ενεργά και θετικά σε σχέση με αυτό που υπάρχει γύρω τους, να παρατηρούν, να ανιχνεύουν ένα ιστορικό χώρο, να τον οικειοποιούνται, να αναπλάθουν το παρελθόν, να φαντάζονται τον κόσμο των προγόνων τους, αλλά και να μπορούν να τον συνδέσουν με το σύγχρονο δομημένο περιβάλλον κάνοντας συγκρίσεις και παραλληλισμούς. Τέλος, να αισθανθούν χαρά από την ανακάλυψη και ικανοποίηση της περιέργειας τους, μέσα από τα δημιουργήματα της τέχνης των ανθρώπων.

Με τον όρο βέβαια «παιδαγωγικές διαδικασίες» εννοούμε τη χρησιμοποίηση διδακτικών μεθόδων και παιδαγωγικού υλικού που ακολουθούν τα σύγχρονα πορίσματά της παιδαγωγικής έρευνας ομαδοσυνεργατική μέθοδος, ανοιχτή διδασκαλία, ολιστική προσέγγιση κ.λ.π) (Δημητριάδη, Κ. 2002:122). Γιατί η διδασκαλία της Ιστορίας στα σχολεία μέσω του ιστορικού χώρου την ελευθερώνει από την μέχρι τώρα εντύπωση που είχαμε για αυτή, ότι είναι ένα καθαρά αφηγηματικό μάθημα, και την μεταμορφώνει σε ένα «διάλογο» ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν, πράγμα που, ιδίως για τις μικρές ηλικίες, αντιστοιχεί σε μία άμεση αναπαράσταση του παρελθόντος στην παιδική φαντασία. Με τον τρόπο αυτό το αφηρημένο γίνεται συγκεκριμένο, το γενικό ειδικό και το ακαθόριστο απτό και γήινο. Η διδασκαλία εννοιών Ιστορίας στα μικρά παιδιά, βοηθά να αναπτύξουν δύο ειδών δεξιότητες: ως προς το περιεχόμενο του θέματος και ως προς τη μεθοδολογία προσέγγισης του. Στην πρώτη περίπτωση, τα παιδιά καλλιεργούν το ενδιαφέρον τους και κάποια γνώση για το παρελθόν, ενώ συγχρόνως μαθαίνουν να βρίσκουν διαφορές ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Στην δεύτερη περίπτωση, τα παιδιά μπορούν να προσεγγίσουν διάφορες μορφές ιστορικών πηγών όπως (ανθρώπινα δημιουργήματα που εκτίθενται σε μουσεία, εικόνες, κτίρια ιστορικούς χώρους) και να αντλήσουν πληροφορίες από αυτές μέσα από την παρατήρηση, την υποβολή ερωτήσεων ή την συζήτηση. Παράλληλα, μέσα από την αξιοποίηση του ιστορικού χώρου, τα παιδιά μπορούν με ποικίλους διδακτικούς τρόπους να αναπτύξουν δραστηριότητες, όπως ότι ένας χώρος μπορεί να παρασταθεί με πολλούς τρόπους π.χ. με εικόνες, με φωτογραφίες, με χάρτες. Να κατανοήσουν ότι οι χώροι και τα σπίτια στα οποία ζουν οι άνθρωποι μπορούν να διαφέρουν μεταξύ τους για πολλούς λόγους, εξαιτίας της ιστορικής εποχής που ζουν, της γεωγραφικής θέσης που βρίσκονται, του κλίματος που επικρατεί στην συγκεκριμένη περιοχή, των ασχολιών και των επαγγελμάτων που έχουν. Να βρίσκουν σημάδια από το πέρασμα του χρόνου στο περιβάλλον αλλά και να μπορούν να συγκρίνουν προϊόντα του ανθρώπινου πολιτισμού και χαρακτηριστικά

της ανθρώπινης ζωής σε διαφορετικές εποχές. Τέλος, να αναπτύξουν μία χονδρική αίσθηση του χρόνου, παρελθόν και παρόν (τότε – τώρα), για τον εαυτό τους και για τα πράγματα γενικά, αλλά ουσιαστικά να αναπτύξουν την φαντασία τους.

1.3 Η ανάπτυξη της έννοιας του χρόνου στην προσχολική ηλικία

Εκτός όμως από την διδασκαλία της Ιστορίας και την αξιοποίηση των ιστορικών – αρχαιολογικών χώρων, εξίσου σημαντικό είναι να εξετάσουμε πως τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας κατακτούν την έννοια του χρόνου.

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970 στο θέμα για το πώς αναπτύσσεται η έννοια του χρόνου στα παιδιά, επικρατούσε η άποψη του Piaget (1997:98-90) για την προλειτουργική σκέψη, σύμφωνα με την οποία τα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας φτάνουν στην αντικειμενική αντίληψη του, μόνο στην ηλικία της εφηβείας, δηλαδή 13-14 χρονών. Η άποψη όμως αυτή δεν θεωρεί ικανά τα μικρά παιδιά να προσεγγίσουν τις έννοιες της διαδοχής των γεγονότων και της αλλαγής μέσα στο χρόνο. «Μία σχετική έρευνα που έγινε από τους (Oakden & Sturt 1922:335-6) είχε καταλήξει στα εξής συμπεράσματα:

α. Μέχρι την ηλικία των 11 ετών, τα συμβατικά ονόματα χρονικών περιόδων και ημερομηνιών έχουν ελάχιστη σημασία για τα παιδιά, εκτός αν ερμηνευθούν συνδεδεμένα με την εμπλοκή του παιδιού σε κατάλληλες δραστηριότητες.

β. Τα παιδιά τείνουν να αναγνωρίζουν καλύτερα τις διαφορές που υπάρχουν στη ζωή των ανθρώπων ανάμεσα στη σύγχρονη και τις παλιότερες εποχές, παρά τις ομοιότητες.

γ. Τα παιδιά αδυνατούν να συλλάβουν τις έννοιες της συνέχειας και της εξέλιξης μέχρι της ηλικία των 11 ετών.

δ. Οι εποχές της Προϊστορίας φαίνονται να αποσπών σε μεγαλύτερο βαθμό το ενδιαφέρον των παιδιών από ό,τι οι νεότερες εποχές της Ιστορίας»

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα, η σχετική βιβλιογραφία μας παρουσιάζει μία πιο αισιόδοξη άποψη για τις ικανότητες που έχουν τα παιδιά. Ασκώντας μία κριτική πάνω στη θεωρία του Piaget, προτείνει εναλλακτικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη των ιστορικών εννοιών και τονίζει τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και γλωσσικοί παράγοντες καθώς και το περιβάλλον μάθησης. Σύμφωνα με τις LowBeer & Blyth (1986) «οι ψυχολόγοι που ασχολήθηκαν με την ανάπτυξη της αίσθησης του χρόνου κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά δεν αναπτύσσουν μια ώριμη κατανόηση του χρόνου μέχρι να πάνε στο γυμνάσιο. Γύρω στα 7 τους χρόνια αντιλαμβάνονται τις εποχές και τους μήνες και

έχουν αναπτύξει την έννοια ενός απλού χρονικού πλαισίου για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Έτσι, η βασική κατηγορία του παρελθόντος μπορεί να έχει πολύ χοντρικές υποδιαίρεσεις ανάμεσα στο <πολύ – πολύ παλιάς> (ενν. εποχή του Λίθου ή του Χαλκού) και στο <πρόσφατα>. Οι δάσκαλοι από την πλευρά τους, έχουν διαπιστώσει ότι οι γραφικές παραστάσεις του χρόνου (time-charts) έχουν ελάχιστη σημασία για τους μαθητές, και γ' αυτό τις έχουν εγκαταλείψει. Πάντως τα παιδιά μπορούν να κάνουν διάκριση ανάμεσα στο τώρα και στο τότε. Αυτό που χρειάζονται είναι μια σαφής και απλή καθοδήγηση, ώστε να συσχετίζουν αυτό που μαθαίνουν με το <αντικειμενικό> σε σχέση με την ιστορική χρονολόγηση, χωρίς βέβαια μεγάλη ακρίβεια» (Δημητριάδη, Κ. 2002:98). Τα χαρακτηριστικά που διαθέτουν τα παιδιά που βρίσκονται στην ηλικία των 5 – 7 ετών ευνοούν την ανάπτυξη προγραμμάτων έχοντας σαν αφετηρία συγκεκριμένους ιστορικούς χώρους, αφηγήσεις πλασματικών ιστοριών ή ζωντανές προφορικές αφηγήσεις από ηλικιωμένα πρόσωπα. Η αναπαράσταση των καθημερινών γεγονότων που συμβαίνουν στην οικογένεια, αρχίζει να σχηματίζεται στα παιδιά στην ηλικία των δύο χρόνων και υπάρχει βελτίωση στην διάρκεια της προσχολικής ηλικίας. «Στην ηλικία των 2,5 – 3 ετών τα παιδιά αναπτύσσουν μία βασική αίσθηση της διαφοράς ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και χρησιμοποιούν σωστά τους ρηματικούς τύπους που αντιστοιχούν στις τρεις αυτές διαστάσεις του χρόνου, χάρη στο μοντέλο της γλώσσας που τα βοηθά να κάνουν αυτή τη διάκριση. Όταν φτάσουν στα 5 τους χρόνια, αντιλαμβάνονται τα γεγονότα του παρελθόντος μόνο τοποθετημένα σε <απομονωμένες νησίδες χρόνου>, χωρίς να μπορούν να εκτιμήσουν τον αλληλοσυσχετισμό μεταξύ τους. Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται την έννοια της προτεραιότητας που συνδέεται με την κατανόηση της αιτιότητας στα γεγονότα που εξελίσσονται γύρω τους» (Δημητριάδη, Κ. 2002:100).

Σταθμό στις θεωρίες για την αντίληψη του χρόνου από το παιδί αποτέλεσε η θεωρία του Vygotsky, που απέδειξε ότι «η έλλειψη λεκτικής ικανότητας για την αναπαραγωγή μιας έννοιας δε σημαίνει υποχρεωτικά και την έλλειψη κατανόησης της έννοιας» (Vygotsky 1988:21-23). Ωστόσο, αν και δεν αντιλαμβάνονται τη χρονική κλίμακα, μπορούν να διακρίνουν έστω χονδρικά, το παρόν από το παρελθόν και να αναφέρονται με ακρίβεια σε χρονικές σχέσεις γεγονότων ή καταστάσεων του παρελθόντος, ιδίως όταν οι σχέσεις αυτές έχουν συνδεθεί με προσωπικές εμπειρίες ή όταν η διαδικασία της μάθησης εμπλουτιστεί με άλλες πρακτικές όπως τη χρήση της γλώσσας, την αφήγηση ιστοριών, τη χρήση εικόνων ή αντικειμένων. Όπως εύστοχα

σχολιάζει ο (Le Goff J.1984:29) «οι χρονολογίες είναι σημεία αναφοράς που μας δίνουν τη δυνατότητα να παρακολουθούμε την πορεία του ιστορικού φαινομένου, όπως ακριβώς τα πετραδάκια του Κοντορεβιθούλη ήταν τα σημάδια για να ξαναβρεί ο μικρός ήρωας το δρόμο του». Παρ' όλα αυτά, ούτε και οι ενήλικες μπορούν εύκολα να συλλάβουν το χρονικό διάστημα της ύπαρξης του πλανήτη στο σύμπαν, επειδή ακριβώς η ανθρώπινη Ιστορία καταλαμβάνει ένα πολύ μικρό μέρος αυτού του χρόνου. Παρόμοιες δυσκολίες έχουν και τα μικρά παιδιά, αλλά σε μικρότερη κλίμακα. Έτσι δεν μπορούν να κατανοήσουν τον τρόπο μέτρησης του χρόνου, ο οποίος γίνεται με βάση ένα συγκεκριμένο σύστημα χρονολόγησης, ούτε την χρονική σειρά των γεγονότων. Οι λέξεις σήμερα, αύριο, χθες οι μέρες της εβδομάδας και οι μήνες είναι μυστήρια που μόνο με την εμπειρία μπορούν να αντιληφθούν. Έτσι τα στοιχεία του ιστορικού χώρου, ως <σιωπηλοί μάρτυρες> της εποχής τους, μπορούν να γίνουν αντιληπτά από τα παιδιά όχι εξαιτίας της χρονικής τους απόστασης από το σήμερα, ούτε χάρη στην τοποθέτησή τους σε κάποιο χρονικό σημείο της Ιστορίας, αλλά κυρίως εξαιτίας των διαφορετικών χαρακτηριστικών τους αν τα συγκρίνουμε με το σύγχρονο περιβάλλον. Ο ιστορικός χώρος είναι αυτός που μπορεί να αποτελέσει για τα παιδιά μία γέφυρα σύνδεσης, δηλαδή το «μέσο» για τη μετάβαση από το <τώρα> στο <τότε>. Βέβαια, για το αν θα υπάρξει αποτελεσματικότητα από τη μετάβαση αυτή, εξαρτάται τόσο από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των παιδιών (ηλικία, ενδιαφέροντα, εμπειρίες, φαντασία, κοινωνικότητα) όσο και από τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά του ιστορικού χώρου (οργάνωση, λειτουργία, μορφολογικά αισθητικά, πολιτισμικά, χαρακτηριστικά). Κυρίως όμως εξαρτάται από το ποια θα είναι η μεθοδολογία της διδακτικής προσέγγισης που θα εφαρμοστεί. Εκείνο που πρέπει να γίνει αντιληπτό είναι ότι επιβάλλεται σε κάθε περίπτωση να στηρίζεται στη σχέση του παιδιού με το χώρο, ο οποίος αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της επικοινωνίας του με το περιβάλλον.

1.4 Λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου Αρχαιολογικού χώρου.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο 2/θέσιο Νηπ/γείο Διμηνίου, του Ν. Μαγνησίας κατά το χρονικό διάστημα των μηνών Φεβρουάριο και Μάιο του έτους 2005. Στη διάρκεια αυτή ο ερευνητής επισκεπτόταν μία φορά την εβδομάδα το Νηπ/γείο για την διεξαγωγή της έρευνας. Οι νηπ/γοί ήταν πολύ συνεργάσιμες βοηθώντας την διεκπεραίωση της.

Αυτό που πρέπει να τονιστεί, είναι ότι επιλέχθηκε αυτό το Νηπ/γείο γιατί τα νήπια καταγόμενα από αυτήν την περιοχή, έχουν μία φυσική εξοικείωση με το χώρο και τον πολιτισμό του τόπου τους.

Η επιλογή του Νεολιθικού πολιτισμού του Διμηνίου έγινε για τους παρακάτω λόγους:

α) Οι νεολιθικοί άνθρωποι είχαν την ίδια σωματική διάπλαση με τους σημερινούς.

β) Χρησιμοποιούσαν την καλλιέργεια της γης, την κτηνοτροφία και την αλιεία για παροχή τροφής, έννοιες κατανοητές από τα νήπια.

γ) Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν απλής κατασκευής, από φυσικά υλικά (πέτρα, κόκαλο, ξύλο και πηλό), κάνοντας εύκολη την κατανόηση από τα παιδιά.

δ) Τα σκεύη που είχαν για να τρώνε και να μαγειρεύουν ήταν κούπες, χύτρες και κανάτες, αντικείμενα που έχουν χρήση και στην σημερινή εποχή.

ε) Η ρυμοτομία του οικισμού με τους δρόμους, τα σπίτια και την κεντρική αυλή, θυμίζει ένα σημερινό χωριό, με τους αντίστοιχους δρόμους, σπίτια και πλατεία.

στ) Επίσης η αρχιτεκτονική και η κατασκευή των σπιτιών του οικισμού είναι απλή, και μεταξύ τους είναι περίπου ίδια ως προς το μέγεθος και τον εξοπλισμό. Μία αρχιτεκτονική η οποία είναι καταγεγραμμένη στην σκέψη των παιδιών από τα πρώτα τους χρόνια και φαίνεται μέσω της ζωγραφικής τους, αναπαριστώντας το με ένα τετράγωνο, μία τριγωνική σκεπή και μία πόρτα. Παρόμοιο με ένα νεολιθικό σπίτι.

Το 2/θέσιο νηπ/γείο Διμηνίου όπου διεξήχθη η έρευνα, έχει 34 παιδιά, 18 προνήπια και 16 νήπια, εκ των οποίων στα προνήπια τα 12 είναι αγόρια και τα 6 κορίτσια. Στα νήπια τα 8 είναι κορίτσια και 8 αγόρια. Σαν ομάδα εργασίας, επιλέχθηκε το τμήμα των νηπίων. Τα περισσότερα προέρχονται από αγροτικές οικογένειες όπου το μορφωτικό επίπεδο των γονιών είναι το μέσο, έχουν δηλαδή τελειώσει και το Λύκειο με εξαίρεση δύο παιδιά των οποίων οι γονείς τους έχουν Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση. Το Διμήνι θεωρείται γενικά αναπτυγμένη περιοχή αφού το χωριό βρίσκεται 3 χιλ. από το Βόλο και έχει μεγάλη τουριστική κίνηση λόγω του αρχαιολογικού χώρου.

1.5 Νεολιθικός πολιτισμός (ΔΙΜΗΝΙ)

Ένα παράδειγμα αξιοποίησης / χρήσης ενός αρχαιολογικού χώρου για τα νήπια μπορεί ν' αποτελέσει η περίπτωση της **Νεολιθικής εποχής**, και κυρίως η ζωή του Νεολιθικού ανθρώπου, με την οποία θα ασχοληθεί η ερευνήτρια της παρούσας εργασίας διεξοδικά και που βάση αυτής θα διεξαχθεί η έρευνα.

Ως φάση οικονομική και πολιτιστική η Νεολιθική εποχή χαρακτηρίζεται κυρίως από την άσκηση της γεωργίας και της κτηνοτροφίας για την εξασφάλιση της βασικής τροφής και από το ότι οι άνθρωποι κατοικούν σε μόνιμα σπίτια. Τότε αρχίζει να πλέκεται ο μόνιμος, αιώνιος δεσμός του ανθρώπου με τη γη και με τον τόπο. Ο τόπος από δω και πέρα παύει να είναι απλή «πάροδος» και γίνεται πατρίδα. Στην θέση της σπηλιάς, του καταφύγιου ή της προσωρινής κατασκήνωσης στήνεται τώρα το χωριό – βασικό κύτταρο – που στο μέλλον θα αναπτυχθεί το άστυ ή η πόλη. Μέσα και γύρω από το κύτταρο αυτό, η νέα σχέση συμβίωσης με τα ζώα και τα φυτά θα μεταμορφώσει τον άνθρωπο «παράσιτο σε «παραγωγό», δηλαδή **γεωργό και κτηνοτρόφο**. Σ' αυτό το ιδιαίτερο στάδιο, της διαμόρφωσης στο νέο τρόπο ζωής που θα του χαρίσει ένα σωρό καινούριες εμπειρίες αλλά και την βαθιά χαρά της πρώτης γνωριμίας, θα φτάσει ο «Νεολιθικός Άνθρωπος του Διμηνίου», πράγμα που αναδεικνύει την σημαντική προσφορά του Διμηνίου, για την ιστορία του προϊστορικού ανθρώπου τόσο στον ελληνικό χώρο όσο και στον παγκόσμιο. Το όνομα της μικρής ακρόπολης που ο Χρήστος Τσουντας αποκάλυψε τελειωτικά το 1903 στο χωριό Διμήνι του Βόλου, έχει τόση αίγλη, ώστε σήμερα από πολλούς θεωρείται συνώνυμο της Νεότερης Νεολιθικής στην Ελλάδα (Θεοχάρης, Δ. 1973:44)

Το Διμήνι είναι ένας μεγάλος και καλά οργανωμένος οικισμός, κτισμένος σύμφωνα με μία πρώιμη πολεοδομική αντίληψη. Από το Διμήνι, που έχει ερευνηθεί σε μεγάλη έκταση προέρχονται οι περισσότερες πληροφορίες μας για την αρχιτεκτονική και την οργάνωση των κοινοτήτων στην Νεολιθική περίοδο (τέλος 5^{ης} χιλιετίας). Θα μπορούσαμε δηλαδή να πούμε ότι οι πληροφορίες αυτές, μας οδηγούν με αρκετή βεβαιότητα στις τεχνολογικές πραγματοποιήσεις που προωθήθηκαν μέσω της κατανομής και χρήσης του χώρου, στο να αναζητήσουμε και να περιγράψουμε αυτή την πολεοδομική αντίληψη που φαίνεται πως βοήθησε και στην διεκπεραίωση των οικονομικών τους δραστηριοτήτων.

Ο Χουρμουζιάδης, Γ., διακεκριμένος μελετητής του χώρου, προσεγγίζει την εξέλιξη, οργάνωση και χρήση του χώρου κατά την αρχαιότητα. Διακρίνοντας το χώρο σε φυσικό, που καθορίζεται από τα στοιχεία της φύσης και ανθρωπογενή, που καθορίζεται από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Κατά τον συγγραφέα πρέπει να δοθεί έμφαση στην έννοια του οικοχώρου, όπου συνυπάρχουν οι έννοιες της οργάνωσης και της χρήσης. Τόσο οι ενδοκοινοτικές όσο και οι διακοινοτικές σχέσεις έχουν ερευνητική αξία μόνο ως δράσεις συγκεκριμένης οικιστικής εκμετάλλευσης σε ένα συγκεκριμένο χώρο.

Τα αρχιτεκτονικά κτίσματα του Διμηνίου, με την μορφή τους, την ένταξη τους στο χώρο και την οργανική εξάρτησή τους από αυτόν, τον αλληλοσυσχετισμό τους, ακόμα και την αναγωγή τους σε μία κοινοτική λειτουργία, φέρνουν μπροστά ένα πολύ σημαντικό αρχαιολογικό αλλά και ιστορικό πρόβλημα που συνδέεται άμεσα με ένα από τα πιο σπουδαία θέματα της προϊστορικής περιόδου: τις οχύρωσεις. Τις διάφορες θέσεις δηλαδή, οικισμού ή αρχιτεκτονικά αθροίσματα, που με την οργάνωση και τα κτίσματα που διαθέτουν δίνουν την εντύπωση ότι «αρχιτεκτονήθηκαν» έτσι, για να εξυπηρετήσουν αμυντικές ανάγκες. Και είναι σπουδαίο το θέμα αυτό, γιατί μία οχύρωση δε σημαίνει μόνο μία ιδιαίτερη αρχιτεκτονική οργάνωση του χώρου ούτε απλά την τεχνολογική ανάπτυξη των δομικών αντιλήψεων. Σύμφωνα με την άποψη του Χουρμουζιάδη Γ. (1982:26) «οχύρωση για μία κοινότητα προϊστορική, όπου το έλλειμμα του χρόνου είναι μόνιμο και η εργατική δύναμη ιδιαίτερα πολύτιμη, σημαίνει ανάπτυξη ιδιαίτερων κοινωνικών συνθηκών που θα μπορούσαν να προκαλέσουν και να επιβάλουν «πολεμικές» (επιθέσεις και αμυντικές) δραστηριότητες. Αυτές ακριβώς οι συνθήκες, δεν αυτοπροσδιορίζονται μέσα στην περιοχή της χωροοργανωτικής μορφολογίας».

Ο οικισμός είναι κτισμένος πάνω σ' ένα χαμηλό λόφο, στις νοτιοδυτικές παρυφές του σύγχρονου χωριού του Διμηνίου, σε απόσταση 5 χιλιομέτρων από το Βόλο. Από τη θάλασσα σήμερα απέχει περίπου 4 χιλιόμετρα, στα χρόνια όμως της νεολιθικής περιόδου η θάλασσα ήταν πολύ πιο κοντά σ' αυτό. Έχει έκταση όχι μεγαλύτερη από 30 στρέμματα, οπωσδήποτε όμως οι οικογένειες που ανήκαν στη δύναμη της νεολιθικής κοινότητας, θα ήταν σκορπισμένες σε μεγαλύτερη έκταση, για λόγους που απαιτούσε η ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα της καλλιεργητικής δραστηριότητας. Γι' αυτό το λόγο σε πολλές θεμελιώσεις σπιτιών του σημερινού χωριού, έβρισκαν οι κάτοικοι σπασμένα κεραμίδια από αγγεία και λείψανα από τοίχους πέτρινων σπιτιών.

Αποτελείται από έξι (6) **περιβόλους** που είναι λιθόχτιστες μάντρες οι οποίες έχουν κατασκευαστεί γύρω από τον οικισμό κατά ζεύγη ακολουθώντας το ανάγλυφο του λόφου.

Οι δύο **πρώτοι** ορίζουν με την περίμετρό τους την κεντρική αυλή του οικισμού και ταυτόχρονα χρησιμεύουν ως ανάλημμα, όπου στηρίζονται τα σπίτια της αυλής.

Ο **τρίτος** και ο **τέταρτος** περίβολος είναι χτισμένοι έτσι ώστε να υπάρχει ανάμεσα στον τρίτο και στο δεύτερο τέτοια απόσταση, ώστε στο χώρο που δημιουργείται ανάμεσα τους, να μπορούν να χτιστούν σπίτια και άλλα βοηθητικά κτίσματα. Το ίδιο γίνεται με τον 5^ο και 6^ο. Είναι λοιπόν οι περίβολοι του Διμηνίου λιθόχτιστες μάντρες που περιβάλλουν τον οικισμό, προσδιορίζουν το κέντρο του, απ' όπου υπάρχει μία νοητή εξάρτηση των κατανομών και των χρήσεων του χώρου, υποβοηθούν τη δομική ανάπτυξη των αρχιτεκτονικών μονάδων και τέλος παίζουν ρόλο ουσιαστικό στην οργάνωση των θέσεων οικοτεχνικής δραστηριότητας. Οι περίβολοι αυτοί δεν είναι σ' όλο το μήκος της περιμετρικής διαδρομής τους συνεχείς. Στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, περίπου, υπάρχουν 4 μεγάλοι **διάδρομοι** που διαπερνούν σε όλο το πλάτος τους τους περιβόλους, από τον πρώτο μέχρι τον έκτο. Οι διάδρομοι αυτοί εξυπηρετούσαν την επικοινωνία των κατοίκων του οικισμού με τη γύρω περιοχή, όπου αναπτύσσονταν οι τροφοπρομηθευτικές τους δραστηριότητες. Είναι βέβαια αρκετά στενοί, 0,50 έως 0,80μ. περίπου, και υποθέτουμε ότι δεν περνούσαν απ' αυτούς μεγάλα ζώα. Θα πρέπει λοιπόν, με βάση αυτή την πληροφορία των διαδρόμων να υποθέσουμε, ότι μέσα στον οικισμό ανάμεσα στα σπίτια, τα βοηθητικά κτίσματα και τους περιβόλους, διατρέφονταν μόνο μικρά ζώα. Δύο από αυτούς τους διαδρόμους αργότερα «μπαζώθηκαν» στο σημείο που διαπερνούν τον πρώτο περίβολο. Αυτό φαίνεται πως έγινε κατά το τέλος της νεολιθικής περιόδου, όταν δηλαδή η κεντρική αυλή έγινε κτήμα και αγαθό των ιδιοκτητών του μεγάλου μεγάρου. Αυτό το κλείσιμο του διαδρόμου, στο σημείο που ενώνεται αυτός με τον αφαλό του οικισμού, είναι μία χαρακτηριστική ένδειξη της σχέσης που υπήρχε ανάμεσα στη χρήση του χώρου και τις οικονομικοκοινωνικές αλλαγές (Μυλωνάς, Γ., 1928:36).

Στην κορυφή του λόφου, που περιβάλλεται από τους πολλαπλούς περιβόλους, βρίσκονταν το ανάκτορο του άρχοντα.

Ο Χρ. Τσουντας, αρχαιολόγος που ανέσκαψε τον οικισμό το 1901-3 θέλοντας να ερμηνεύσει την λειτουργία των περιβόλων, η οποία είναι ένα πρωτοφανές αρχιτεκτονικό στοιχείο, και όχι μόνο για τα ερευνητικά δεδομένα της εποχής που έγινε η πρώτη ανασκαφή στο Διμήνι, αλλά και για τα σημερινά ευρηματολογικά δεδομένα, χαρακτήρισε τον οικισμό ως οχυρωμένη προϊστορική ακρόπολη και την άποψη αυτή τη στήριζε στα δομικά στοιχεία των περιβόλων, στη διάταξη τους πάνω στο χώρο και στον οργανικό συσχετισμό τους με το κεντρικό μέγαρο. Για το μέγαρο αυτό ο Τσουντας έγραφε: *«από την παραπάνω περιγραφή συνεπάγεται, ότι το σπουδαιότερο οίκημα του λιθικού αιώνος εντός πρώτου περιβόλου ήταν το μέγαρο Α. Ο κύριος λοιπόν του μεγάρου αυτού ήταν κύριος και όλου του πρώτου περιβόλου και πιθανότατα δε αυτός ήταν και ο αρχηγός ή βασιλέας της πόλεως...»*. Χαρακτήριζε έτσι το μέγαρο της κεντρικής αυλής ως «ανάκτορο», κατοικία του «τοπάρχη», του «άρχοντα». Είδε στους περιβόλους του Διμηνίου την υλοποίηση της ιδεολογίας της εξουσίας. Δέχτηκε λοιπόν την παρουσία ενός κεντρικού οργάνου που ήταν σε θέση να κατέχει και να ασκεί εξουσία. Να επιβάλλει, μέσω αυτής της εξουσίας, την πραγματοποίηση έργου (χτίσιμο περιβόλων) το οποίο είχε ως σκοπό την προστασία ενός συσσωρευμένου πλούτου, που πιθανόν να μην ανήκε στην κοινότητα αλλά στον άρχοντα (Μυλωνάς Γ., 1928:37).

Αν δεχτούμε την ερμηνεία του Χ. Τσουντα (1908:43) για τους περιβόλους και γενικότερα για την οργάνωση του χώρου του Διμηνίου, που καθιερώθηκε στη διεθνή προϊστοριολογία, δεχόμαστε ταυτόχρονα και την ισχύ κοινωνικών σχέσεων που η αντίστοιχη οικονομική δομή της περιόδου εκείνης δεν είναι δυνατό να τις δικαιολογήσει. Στο Διμήνι όμως, η οικονομία δεν είχε ξεπεράσει την άμεση εξάρτηση της από τα πρότυπα σχήματα της απλής συνεργασίας ανθρώπου και φύσης. Αν αναλύσουμε την πλευρά της κατανομής και της χρήσης του χώρου τις δομικές λεπτομέρειες των κτισμάτων και το χαρακτήρα τους, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι περίβολοι του Διμηνίου δεν ήταν οχυρωματικά στοιχεία. Η ζευγαρωτή ανάπτυξη και η άμεση σχέση τους με τη λειτουργία των κατανομών και των χρήσεων, αποδεικνύουν πως οι περίβολοι του Διμηνίου λειτουργούσαν ως ρυθμιστικά στοιχεία. Με την ανάπτυξη τους, προσδιόριζαν τις θέσεις μέσα στις οποίες είχαν το δικαίωμα και την υποχρέωση, να ασκούν τις οικοτεχνικές τους δραστηριότητες οι πληθυσμιακές ομάδες της κοινότητας. Θα πρέπει επομένως να δούμε τους περιβόλους (κτίσματα, κατασκευάσματα) ως πραγματοποιήσεις μιας

«πολεοδομικής» αντίληψης και όχι ως προϊόν ενός πρώιμου οικονομικού ανταγωνισμού.

Όσο αφορά στο θέμα των **νεολιθικών ακροπόλεων**, όπως μας αναφέρει ο Χουρμουζιάδης Γ. (1982:29), το σύστημα αυτό των θέσεων της οικοτεχνικής δραστηριότητας, αποτελεί την τέλεια μορφή κατανομής, το οποίο μας βοηθάει να διατυπώσουμε μία πολύ συγκεκριμένη άποψη. «Ο άστεγος χώρος κοντά στα σπίτια και τα κτίσματα που αποτελούσαν την κοινόχρηστη αυλή, είναι μία πρώιμη πολεοδομική αντίληψη και στην τελική της πραγματοποίηση θέτει σε λειτουργία όλα τα πρωτογενή στοιχεία της αρχιτεκτονικής, όπως τα είχαν επινοήσει και εφαρμόσει οι νεολιθικοί. Έχουμε να κάνουμε ασφαλώς με μία πλήρη συνεργασία μορφών, υλικού και οργανικής αλληλοδιαδοχής στεγασμένου και άστεγου χώρου. Τους οικισμούς της προϊστορίας πρέπει να τους δεχτούμε όπως ακριβώς ήταν , χωρίς διάκριση ανάμεσα σε «ακροπόλεις» και «πόλεις». Και οι δύο αυτές οι κατηγορίες έχουν πολιτική σημασία και αναφέρονται ασφαλώς σε κοινωνικούς σχηματισμούς που ήταν οργανωμένοι με βάση έναν τρόπο παραγωγής διαφορετικό από το νεολιθικό. Δεν ήταν δηλαδή βασισμένοι σε μία φυσική οικονομία που δεν επέτρεπε στις κοινότητες να αποκτήσουν πλούτο τέτοιο που να προκαλεί την εκδήλωση επιθετικών δραστηριοτήτων στις γειτονικές κοινότητες με σκοπό την απόκτηση του πλούτου αυτού. Αναπτύσσονταν ακόμα μέσα σ' αυτούς τους κοινωνικούς σχηματισμούς παραγωγικές σχέσεις τέτοιες που δεν επέτρεπαν τη θεσμοποίηση της εξουσίας με τη μορφή συγκεκριμένης πολιτικής λειτουργίας, όπως θα ήταν π.χ. η επιβολή μιας φυσικής θέλησης, της θέλησης ενός άρχοντα, ενός «βασιλέως» κατά την άποψη του Χρ. Τσουντα».

«Η **κεντρική αυλή** του Διμηνίου ήταν φυσικά το κέντρο του οικισμού. Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχουμε να κάνουμε με μία πιο προχωρημένη μορφή «πλατείας». Γιατί ο πρώτος περίβολος τη περιγράφει με σαφήνεια και τα κτίσματα που είναι χτισμένα στη μέσα πλευρά του πρώτου περιβάλλοντος υπονοούν τη χρήση της. Εκείνο που θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, είναι η άμεση αλληλεξάρτηση της με το κεντρικό μέγαρο και τους τέσσερις διαδρόμους (Χουρμουζιάδης Γ. 1982:28). Ο χώρος αυτός της κεντρικής αυλής ήταν μία θέση οικοτεχνικής δραστηριότητας. Οι άνθρωποι μέσα σ' αυτόν, είχαν τη δυνατότητα να κάνουν τις δουλειές τους, όπως τις απαιτούσαν οι καθημερινές ανάγκες.

Τα σπίτια είναι μεγάλα, αποτελούνται από 1 ή 2 κύρια δωμάτια και έχουν βοηθητικά παράπλευρα κτίσματα που αφήνουν ανάμεσα τους αστεγάστο χώρο για κοινόχρηστη αυλή. Τα υλικά που χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή τους, βρίσκονταν στην περιοχή τους. Ήταν υλικά δηλαδή, που προέρχονταν από το ίδιο το περιβάλλον της αρχιτεκτονικής κατασκευής. «Τα σπίτια είναι κτισμένα με πέτρες, πλιθιά, λάσπη και κλαδιά δέντρων ή καλάμια. Με πέτρα ήταν φτιαγμένα τα θεμέλια μέχρι το ύψος ενός μέτρου περίπου και με πλιθιά άψητα οι τοίχοι. Η στέγη των σπιτιών ήταν δίκλινης ή τετράκλινης και αρκετά σύνθετη στην κατασκευή της, στην οργάνωση της φόρμας της. Ο βασικός της σκελετός γινόταν από χοντρά κλαδιά πελεκημένα ή όχι, με κατάλληλη διανομή του βάρους πάνω στην έκταση της στέγης. Πάνω από το ξύλινο «ζευκτό» της νεολιθικής στέγης, ένα παχύ στρώμα λάσπης στεγανοποιούσε την κατασκευή και προστάτευε όσους έμεναν μέσα στο σπίτι από τις βροχές και τα χιόνια. Από ένα άνοιγμα στη μέση της στέγης έβγαιναν οι καπνοί από τη φωτιά της εστίας.» (Χουρμουζιάδης Γ. 1982:20). Κανένα από τα σπίτια αυτά δε διαφοροποιείται ως προς το μέγεθος ή τα υλικά της κατασκευής. Όλα έχουν περίπου τους ίδιους χώρους και το καθένα αποτελεί ένα ξεχωριστό νοικοκυριό.

Το μονόχωρο νεολιθικό σπίτι είναι ένα απλό κτίσμα με ευθύγραμμη ορθογώνια κάτοψη. «Τα μόνα στοιχεία που βρέθηκαν στις ανασκαφές και που μπορούμε να γνωρίζουμε με βεβαιότητα, είναι τα υλικά της δομής του και οι διαστάσεις του» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:20). Εσωτερικά, γύρω-γύρω στους τοίχους από τη μέσα μεριά είχε μάλλον χαμηλούς χτισμένους ή με κλαδιά φτιαγμένους «πάγκους», αλλά και ράφια. Στους πάγκους κοιμούνταν ή κάθονταν, για να δουλέψουν τις μέρες που ο καιρός ήταν κρύος ή βροχερός. Στα ράφια άπλωναν τα δέρματα που επεξεργάζονταν για διάφορες χρήσεις, ακουμπούσαν τα αγγεία τους, και αποθήκευαν ό,τι τους ήταν απαραίτητο για το χειμώνα. Παράθυρα δεν υπήρχαν μόνο η πόρτα που ήταν αρκετά πλατιά για να μπεινοβγαίνουν και την προστάτευαν πρόχειρα με καλάμια ή δέρματα ή κλαδιά πλεγμένα. Ένα καλό παράδειγμα Νεολιθικού σπιτιού αποτελεί η «οικία N».

Οι κάτοικοι του Νεολιθικού Διμηνίου υπολογίζονται σε 200 ή 300 το πολύ άτομα, με 30 έως 40 σπίτια.

Στα ευρήματα των ανασκαφών (λείψανα της καθημερινής ζωής των κατοίκων) περιλαμβάνονται πολλά λίθινα και οστέινα εργαλεία, άφθονη κεραμική καθώς επίσης ειδώλια και κοσμήματα. Πλούσια σε αριθμό και ποικιλία τύπων είναι

τα εργαλεία, που έχουν κατασκευαστεί από πέτρα, κόκαλο ή πηλό, τα ειδώλια και τα κοσμήματα. Αυτά μας πιστοποιούν ότι οι νεολιθικοί είναι **κτηνοτρόφοι και γεωργοί**. «Με βάση την πείρα τους, που θεμελιωνόταν στην τέλεια εξοικείωση με το ζωτικό περιβάλλον, τη δυνατότητα τελειοποίησης των μέσων παραγωγής, ως προς την κατασκευή – την εξειδίκευση των εργαλείων και τέλος την ανακάλυψη νέων τρόπων αξιοποίησης των προϊόντων (κρέας, γάλα, τρίχωμα, κόκαλο) κατάφεραν να απαλλαγούν από το «τυχαίο» της θήρας. Έπαψαν να είναι ολότελα εξαρτημένοι από τα «περάσματα», τις απρόβλεπτες συνήθειες των θηραμάτων, τις μετακινήσεις τους, και την καταστροφική τους δύναμη. Τώρα, με το πέρασμα στη σταθερή νεολιθική οικονομία, τη θεμελιωμένη στη μόνιμη εγκατάσταση και στην προγραμματισμένη τροφοπρομηθευτική προσπάθεια, είχαν τη δυνατότητα να διατηρούν δίπλα τους, μέσα στον ίδιο τον οικισμό που ζούσαν, τα ζώα που μάζευαν και εξημέρωναν» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:45). Και αυτό ακριβώς σημαίνει το πέρασμα από το κυνήγι στην κτηνοτροφία: το ότι το ζώο παύει να είναι «θήραμα». Δεν χρειάζεται να ψάξουν για να το βρουν, να το κυνηγήσουν, να το σκοτώσουν για να το φάνε. Είναι πάντα δικό τους και ζει δίπλα τους. Βέβαια με τη συστηματική άσκηση της κτηνοτροφίας, δεν εξαφανίστηκε το κυνήγι. Οι νεολιθικοί κυνηγούσαν, όπως αποδεικνύεται από τα κόκαλα άγριων ζώων στις ανασκαφές των νεολιθικών οικισμών.

Η άσκηση της **κτηνοτροφίας**, περνάει πρώτα από το στάδιο της εξημέρωσης – εξοικείωσης. «Όσοι δηλαδή ασχολούνταν με την κτηνοτροφία έπρεπε πρώτα να βρουν τα ζώα που ήταν εύκολα να προσαρμοστούν στον τρόπο ζωής της κοινότητας: μετακινήσεις, στενότητα χώρου, συχνές καταστροφές κ.λ.π. που απέδιδαν σε τροφή και που ήταν δυνατό να ενταχθούν σε ένα γενικότερο πρόγραμμα εκμετάλλευσης. Αυτό ήταν ένα στάδιο, γιατί είχε τα χαρακτηριστικά του πρώτου συνειδητού και σωστά προγραμματισμένου διαλόγου – συνεργασίας ανθρώπου και φύσης» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:46)

Με βάση τα κόκαλα που βρέθηκαν στις ανασκαφές, τα είδη των ζώων που είχαν εξημερωθεί και ενταχθεί στην περιοχή της οργανωμένης κτηνοτροφίας ήταν τα αιγοπρόβατα. «Ένα ζώο που προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες στον τομέα της διατροφής, της ένδυσης, της εργαλειοκατασκευής και της κοσμηματοποιίας. Μαζί με τα αιγοπρόβατα, άλλα βασικά κτηνοτροφικά ζώα ήταν η χήνα, το γουρούνι, τα βοοειδή και ο σκύλος» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:46).

Ως προς την **γεωργία**, η τροφοσυλλογή είναι αυτή που υποχρεώνει τον άνθρωπο να ερευνήσει και να αναζητήσει είδη που βρίσκονται έξω από τη

«μακροσκοπική» και πρόχειρη οπτική ενατένιση ενός τοπίου. «Μ' αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται μέσα του η δυνατότητα της παρατήρησης και ταυτόχρονα της σύγκρισης και της επιλογής. Όταν δηλαδή η τροφосуλλογή αναπτύσσεται σε ένα επίπεδο οικονομικής συμπεριφοράς δε συνιστά απασχόληση τυχαία, είναι μία συστηματική κοινωνική πράξη. Ως τροφосуλλεκτικές δραστηριότητες θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε εκτός από την απλή καρποσυλλογή, το κυνήγι και το ψάρεμα. Η μελέτη των καρπών που βρέθηκαν στις ανασκαφές έδειξε ότι κατά την νεολιθική περίοδο καρποί συλλογής ήταν τα αμύγδαλα, τα σύκα, τα μήλα, τα σταφύλια, τα αχλάδια.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:48). Το σημαντικό όμως είναι ότι εκείνη την εποχή έγινε κατανοητό, πως η γεωργία (η προγραμματισμένη δηλαδή καλλιέργεια των χωραφιών και των μπαξέδων) συμπλήρωνε την καρποσυλλογή, όπως η κτηνοτροφία συμπλήρωνε το κυνήγι και το ψάρεμα. Έτσι τα προβλήματα της διατροφής έβρισκαν λύσεις πιο εύκολα στα καλλιεργημένα χωράφια, παρά στα απόμακρα και καμιά φορά απρόσιτα γειτονικά δάση. Αυτό φαίνεται από τα λείψανα των καρπών γενικά. Η ποσοτική σχέση καλλιεργημένων και μη καρπών δίνει την υπεροχή στους πρώτους.

Για το **κυνήγι** μάλλον δεν μπορούμε να πούμε σημαντικά πράγματα. «Ελάφια, ζαρκάδια, λαγοί, αρκούδες ήταν τα ζώα που κυνηγούσαν οι προϊστορικοί κυνηγοί της νεολιθικής εποχής», γνώσεις που βρέθηκαν στις ανασκαφές από αυτά τα ζώα. Τα κυνηγετικά όπλα που χρησιμοποιούσαν ήταν «η παγίδα, το τόξο και η σφεντόνα που θα πρέπει να ήταν τα πιο βασικά όπλα του κυνηγιού. Για το τόξο, μας πληροφορούν οι αιχμές βελών από πυριτόλιθο ενώ για τις σφεντόνες, τα πήλινα και τα πέτρινα βλήματα.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:48).

Το **ψάρεμα** αντίθετα με το κυνήγι είχε μεγάλη σημασία ως οικονομική δραστηριότητα. Αυτό μαρτυρούν τα «χιλιάδες οστέινα εργαλεία και κοσμήματα που βρέθηκαν στις επιχώσεις των νεολιθικών σπιτιών. Το ψάρεμα είχε ιδιαίτερη σημασία για τους ανθρώπους της νεολιθικής εποχής, όπου δεν ήταν μόνο μία απλή και εύκολη πηγή διατροφικών προϊόντων, αλλά και μία συγκεκριμένη δυνατότητα για ανανέωση και ενίσχυση των παραγωγικών δυνάμεων σε εποχές που το σύστημα των οικονομικών δραστηριοτήτων περνούσε σημαντική κρίση. Το ψάρεμα και γενικά οι «ενάλιες» δραστηριότητες ήταν φανερά ένας τρόπος για να ανατραπεί η κρίση. Μία σημασία δηλαδή ιστορική.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:48).

Ωστόσο η **κεραμική** έδωσε διακοσμημένα αγγεία που έχουν συνήθως ανοιχτόχρωμη επιφάνεια και διακόσμηση με σκούρο χρώμα που καλύπτει όλη την

επιφάνεια του αγγείου μέσα και έξω. Είναι όλα κατασκευασμένα από πηλό ψημένο καλά. «Τόσο το σχήμα των αγγείων όσο και η εξωτερική τους διακόσμηση, τα θέματα και η εξέλιξη τους, αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά κεφάλαια της προϊστορικής έρευνας. Η σημασία των δύο αυτών στοιχείων της νεολιθικής αγγειοπλαστικής δεν προκύπτει βέβαια από την αισθητική αξία τους ή τουλάχιστο μόνο από αυτήν. Ένας ιδιαίτερος λόγος που επιβάλλει αυτό το σκεύος ως σημαντική πολιτιστική μεταβλητή είναι το ότι μέσα από τις εξελίξεις της φόρμας ή τις τελειοποιήσεις των τεχνολογικών λύσεων ως προς τη δόμηση του αγγείου, το ψήσιμο του και την τελική διατύπωση των διακοσμητικών του θεμάτων, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την αναγωγή στοιχείων, όπως είναι το σχήμα ή το μέγεθος, το χρώμα ακόμα και την απλή γραμμή, σε επίπεδα λειτουργίας και συγκεκριμένης χρήσης.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:49). Με βάση τα ευρήματα, οι νεολιθικοί άνθρωποι, χρησιμοποιούσαν δύο τύπους αγγείων: τα αγγεία της διατροφής και τα αγγεία της αποθήκευσης. «Στα αγγεία της διατροφής, ανάλογα με την ειδική χρήση που διεκπεραίωνε κάθε αγγείο, την κατανάλωση δηλαδή του φαγητού ή την παρασκευή του, έδιναν σ' αυτό και το κατάλληλο σχήμα. Επειδή λοιπόν η βασική τροφή ήταν βρασμένα κρέατα ή σούπες και χυλοί αλεσμένων καρπών, όλα τα αγγεία, έχουν ως βασικό σχήμα το μπολ.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:50). Παράλληλα, παρουσία πολλών πιθαριών, **αποθηκευτικών δηλαδή αγγείων**, θεμελιώνει την άποψη πως χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής αυτής είναι και η παρουσία περισσέυματος, που είτε προοριζόταν για την κατανάλωση είτε για εμπορευματική συναλλαγή. «Τα σκευή αυτά είναι επιβλητικά όχι μόνο ως τεχνολογικές, αλλά και ως κοινωνικές πραγματοποιήσεις. Απαιτούσαν κατασκευαστική δεξιοτεχνία, αλλά προϋπόθεταν και ένα από τα πιο σημαντικά οικονομικά επιτεύγματα της ανθρώπινης ιστορίας, το *περίσσευμα*. Έτσι τα πιθάρια που βρέθηκαν μας πληροφορούν για την παραγωγή, για το περίσσευμα, για την κατανομή, τα οποία όμως ταυτόχρονα αποτελούν και ένδειξη για τις κοινωνικές τους σχέσεις, που ήταν θεμελιωμένες πάνω στην αντίληψη της συμμετοχής στα προϊόντα ως αποτέλεσμα της κοινωνικής οικονομικής προσπάθειας.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:50).

Ταυτόχρονα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο **κυκλικός κλίβανος** που βρέθηκε, για το ψήσιμο των πήλινων αγγείων «Είναι ένα απλά «βύθισμα» ανάμεσα στα σπίτια με ένα περιχέλωμα γύρω-γύρω σε ύψος 30 πόντους, φτιαγμένο από πηλό. Το είδος των κεραμικών που βρέθηκαν γύρω από το φούρνο αυτό, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αυτοί οι νεολιθικοί άνθρωποι που δούλευαν εκεί ήταν ειδικευμένοι

αγγειοπλάστες. Κατασκεύαζαν δηλαδή αγγεία για μία συγκεκριμένη χρήση και με βάση μία συγκεκριμένη τεχνική με τη βοήθεια και την έγκριση, κατά κάποιο τρόπο της κοινότητας. Και αυτό γιατί οι υπόλοιποι της κοινότητας παρείχαν στους αγγειοπλάστες λόγο της ειδίκευσης και της παραγωγής τόσων αγγείων, τα απαραίτητα για την διαβίωση τους (τροφή, κατοικία, ένδυση). Σχέσεις που βασίζονταν στην «αλληλεξάρτηση» και στην «συνεννόηση», όπου κάθε παρέκκλιση δημιουργούσε πρόβλημα στην ισορροπία της νεολιθικής κοινότητας. Στον κλίβανο αυτό ψήνονταν τ' αγγεία με την εγχάρακτη διακόσμηση ή τα γραπτά (ζωγραφισμένα) αλλά και φιάλες. Συνήθως τα διακοσμούσαν με τρίγωνα αβακωτά κοσμήματα ή καμπύλες γραμμές.» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:22).

Στην αρχή της 3^{ης} χιλιετίας ο νεολιθικός λόφος εγκαταλείπεται και μόνο μία αγροικία – το μέγαρο της κεντρικής αυλής – ήταν σε χρήση από μία μεγάλη γεωργοκτηνοτροφική οικογένεια. «Το μέγαρο ή καλύτερα το μεγαροειδές νεολιθικό σπίτι διαφέρει από το μονόχωρο στην κάτοψη, δηλαδή όσον αφορά την εσωτερική του διάρθρωση. Είναι στενόμακρο με ευθύγραμμη κάτοψη, και ορθογώνιο. Έχει τρεις χώρους. Ο **πρώτος** είναι ανοιχτός από την μπροστινή πλευρά και έχει τη μορφή της στοάς. Στην τελική της μορφή η στοά αυτή έχει και δύο κολόνες που κρατούν την προέκταση της στέγης. Η στοά ή «πρόδομος» όπως ονομάζεται ήταν βασικά ένα εργαστήριο. Μετά την στοά **δεύτερος** είναι το δώμα και τέλος **τρίτος** ο θάλαμος. Το μεγαροειδές προϊστορικό σπίτι, στην αρχή πραγματοποιείται ως παράταξη μονόχωρων κτισμάτων με τροχιά εξάρτησης των περιφέρεια ενός περιτειχίσματος (περιβόλου).» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:20). Η ανάπτυξη των κτισμάτων αυτών προς το κέντρο του οικισμού είναι αντικείμενο χρήσης από όλη την κοινότητα. Η διεκπεραίωση των απλών καθημερινών δραστηριοτήτων μέσα από το κέντρο, οι άνθρωποι και τα ζώα που πηγαινοέρχονταν, οι πράξεις που αναπτύσσονταν η δράση που μέσα στο χώρο αυτό διαμορφώνονταν, δεν επέτρεπαν μία τέτοια ανάπτυξη των κτισμάτων.

«Όταν όμως το κέντρο απελευθερώνεται από τα φορτία της κοινής χρήσης, τα μονόχωρα κτίσματα εγκαταλείπουν την εξάρτησή τους από το περιτειχίσμα και αναπτύσσονται προς το κέντρο: **γεννιέται το μέγαρο.**» (Χουρμουζιάδης Γ., 1982:21). Τότε είναι που και οι δύο από τους τέσσερις διαδρόμους κλείνονται, γεγονός που αναδεικνύει τον ιδιωτικό χαρακτήρα του μεγάρου.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Σκοπός, στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

2.1.1 Σκοπός έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι:

- Να διαπιστωθεί το αν είναι εφικτό να γίνει μία πρώτη παιδαγωγική προσέγγιση του αρχαιολογικού χώρου του Διμηνίου και του τρόπου ζωής του Νεολιθικού ανθρώπου, μέσα από την μελέτη και καταγραφή του χώρου και
- να εξεταστεί η δυνατότητα κατανόησης, από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, της εξέλιξης του ανθρώπου από τη Νεολιθική εποχή στην εποχή μας, με σημείο αναφοράς την τεχνολογική εξέλιξη.

2.1.2. Στόχοι έρευνας

Οι στόχοι της έρευνας αναπτύσσονται με βάση τις ακόλουθες θεμελιώδεις έννοιες της διαθεματικής προσέγγισης ως προς τη:

1) Διάσταση – Χρόνος

- Τα νήπια να προσεγγίσουν και να αποσαφηνίσουν βασικές χρονικές έννοιες όπως «πρώτα», «μετά», «ύστερα», «μετά από αυτό» κλπ., και να αντιληφθούν τη χρονική ακολουθία των γεγονότων, για να φτάσουν στην σημερινή εποχή αβίαστα.
- Να γνωρίσουν πως ζούσαν τα παλιά χρόνια οι άνθρωποι (με την μελέτη εικονογραφημένων βιβλίων, με επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο και στο μουσείο), να συγκρίνουν το παρόν με το παρελθόν και να διακρίνουν αλλαγές που συνδέονται με γεγονότα, καθημερινές συνήθειες, έθιμα ή άλλα πολιτιστικά στοιχεία (εξέλιξη της κατοικίας, των οικιακών σκευών, των μεταφορικών μέσων).

2) Διάσταση – Χώρος

Να διερευνήσουν το χώρο και να προσανατολιστούν σε σχέση με σταθερά σημεία αναφοράς, να απεικονίσουν με απλά μέσα το χώρο και να καταγράψουν μετακινήσεις και διαδρομές.

3) Ομοιότητα – Διαφορά

- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους για τον άνθρωπο. Να εντοπίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους με τους άλλους και να τις σέβονται.
- Να αναγνωρίσουν, με τη συλλογή πληροφοριών, τη χρησιμότητα ορισμένων εργαλείων και αγγείων και να εξοικειωθούν με τη χρήση τους.

4) Πολιτισμός

Να αναπτύξουν ενδιαφέρον για προβλήματα και διλήμματα ανθρώπων διαφορετικών εποχών, μέσα από την αναγνώριση, την παρατήρηση και τον σχολιασμό του ιστορικού υλικού (εργαλεία, προσωπικά αντικείμενα, οργάνωση χώρου, ζωή Νεολιθικού ανθρώπου «υφαντική, εμπόριο, καθημερινές ασχολίες» κ.λ.π).

5) Αλληλεπίδραση

- Να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τον προφορικό τους λόγο, αναπτύσσοντας και εκφράζοντας ιδέες και συναισθήματα μέσα από τις νοητικές πράξεις και τη συμβολική λειτουργία, χρησιμοποιώντας το παιχνίδι, την δραματοποίηση, την ζωγραφική, την μακέτα και το κολλάζ.
- Να διευρύνουν επίσης, τις γνώσεις, την εφευρετικότητα και την δημιουργικότητα τους, με τις παραπάνω δραστηριότητες, βοηθώντας έτσι την αισθητική και νοητική τους ανάπτυξη.
- Να αντιληφθούν την αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, σε συνάρτηση με την επίδραση της τεχνολογικής ανάπτυξης στην εξελικτική του πορεία.

Όλες οι δραστηριότητες θα οργανωθούν στα πλαίσια της βιωματικής προσέγγισης, project (Χρυσ αφίδης Κ., 2003:43), για παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Χρησιμοποιούνται όλες τις αισθήσεις του παιδιού κατά την διάρκεια της εφαρμογής, χωρίς οι δραστηριότητες να είναι αποκομμένες από τη ζωή και τις εμπειρίες των παιδιών.

Η εφαρμογή είναι παιχνίδι και το αποτέλεσμα η νέα εμπειρία.

2.1.3. Υποθέσεις έρευνας

Οι υποθέσεις της έρευνας είναι οι ακόλουθες:

- Η επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο επιδρά θετικά προκειμένου το νήπιο να αντιληφθεί και να προσδιορίσει καλύτερα τα χαρακτηριστικά των δύο διαφορετικών εποχών.
- Τα νήπια μπορούν να κατανοήσουν σε ικανοποιητικό βαθμό τον νεολιθικό πολιτισμό ως προς τον χώρο και τον χρόνο.

2.2 Ανάπτυξη στόχων κάθε δραστηριότητας του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της προσέγγισης του αρχαιολογικού χώρου έχει γίνει / σχεδιαστεί με βάση τις βασικές αρχές του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο. Το πρόγραμμα μπορεί να γίνει στην διάρκεια τεσσάρων μηνών με δραστηριότητες μία φορά την εβδομάδα μέσα από την ανάπτυξη ενός σχεδίου εργασίας (project).

2.2.1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ PROJECT

Ως προσέγγιση PROJECT (Χρυσafiδης Κ., 2003:43), εννοούμε μία μορφή διδακτικής διαδικασίας που έχει ως αφετηρία κάποιους προβληματισμούς μεμονωμένων ατόμων ή του συνόλου της διδασκόμενης ομάδας. Ο σχεδιασμός του μαθήματος γίνεται με ευθύνη της ομάδας και στοχεύει κυρίως στην ολοκλήρωση κάποιου έργου που οδηγεί στη λύση ενός προβλήματος, Με αφετηρία τον ορισμό αυτόν αναφέρουμε ότι ο προβληματισμός μπορεί να τεθεί ως πρόταση από την πλευρά του εκπαιδευτικού, με σκοπό να κινητοποιήσει την ομάδα ή να αποτελέσει αυθόρμητο προβληματισμό μεμονωμένων μελών ή και του συνόλου της ομάδας.

Βασική προϋπόθεση για τη φάση της οργάνωσης και του σχεδιασμού αποτελεί η ενεργός συμμετοχή κατά το δυνατό όλων των μελών της ομάδας στα πλαίσια μιας επικοινωνιακής διδασκαλίας. Στην φάση αυτή υπάρχουν κίνδυνοι για μονομερείς αποφάσεις, για αυταρχισμό τόσο από την πλευρά του εκπαιδευτικού όσο και των ίδιων των μαθητών.

2.2.1.1. ΦΑΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Η όλη διαδικασία της βιωματικής – επικοινωνιακής διδασκαλίας χωρίζεται σε τέσσερα μέρη, τέσσερις φάσεις (Χρυσafiδης Κ., 2003:95-96):

- α. Προβληματισμός.
- β. Προγραμματισμός των διδακτικών δραστηριοτήτων.

- γ. Διεξαγωγή των δραστηριοτήτων.
- δ. Αξιολόγηση.

α. Προβληματισμός.

Η φάση αυτή περιλαμβάνει όλες εκείνες τις διαδικασίες που αναφέρονται στον εντοπισμό και τη διερεύνηση του θέματος. Περιλαμβάνει πολλές συζητήσεις, ανταλλαγή απόψεων, τοποθετήσεις πάνω σε διάφορα θέματα, ανακοινώσεις και προβληματισμούς, που βοηθούν την ομάδα να εντοπίσει και να απομονώσει το πρόβλημα εκείνο που θα αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης διαπραγμάτευσης και διδακτικής προσέγγισης.

β. Προγραμματισμός των διδακτικών δραστηριοτήτων.

Στη φάση αυτή είναι καθοριστική η ενεργός συμμετοχή των παιδιών στο σχεδιασμό και την οργάνωση της δράσης. Η ομάδα θα αποφασίσει με τι θα ασχοληθεί, τι θα κατασκευάσει ενδεχόμενα, ποιες υποχρεώσεις θα αναλάβει ο καθένας, μόνος ή σε μικρότερες ομάδες, πώς θα μοιραστούν τις δραστηριότητες στα πλαίσια της «διαφοροποιημένης διδασκαλίας», σε ποιες πηγές θα ανατρέξουν, από ποιον θα ζητήσουν κάποιες πληροφορίες ή βοήθεια, ποιες επισκέψεις θα οργανώσουν, ποιους ειδικούς και γενικότερα εξωσχολικούς παράγοντες θα καλέσουν στο σχολείο κλπ. Γίνεται η καταγραφή και παίρνονται οι σχετικές αποφάσεις.

γ. Διεξαγωγή των δραστηριοτήτων.

Στη φάση αυτή η ομάδα καλείται να ολοκληρώσει το έργο της, να φέρει σε πέρας το πρόγραμμά της. Είναι η φάση της καθαυτό δράσης, της συνεργασίας, της υλοποίησης του σχεδιασμού. Στα πλαίσια της καλλιέργειας της δημιουργικής σκέψης ή της πορείας της σκέψης κατά τη συγκρότηση των επιστημονικών θεωριών, η φάση της διεξαγωγής των δραστηριοτήτων αντιστοιχεί σ' αυτό που ονομάζουμε επιβεβαίωση ή διάψευση των υποθέσεων, έλεγχο και κριτική. Η φάση χωρίζεται σε τρία επιμέρους στάδια:

1. Το στάδιο της συλλογής πληροφοριών.
2. Το στάδιο της αξιολόγησης των πληροφοριών.
3. Το στάδιο της εφαρμογής των πληροφοριών.

δ. Αξιολόγηση.

Στη φάση αυτή η ομάδα καλείται να εκτιμήσει την αξία των αποτελεσμάτων της δουλειάς της, να εξετάσει αν οι στόχοι που τέθηκαν έχουν επιτευχθεί, αν τελικά αυτό που παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα ήταν το ζητούμενο που αποτέλεσε την

κινητήρια δύναμη για την αναζήτηση. Εξετάζονται αν τα λάθη αφορούν τον εντοπισμό και τη σωστή εκτίμηση των ενδιαφερόντων και του προβληματισμού της ομάδας, ή ανήκουν καθαρά στην εφαρμογή. Επιδιώκεται να βρεθούν όλα τα σημεία εκείνα που κινήθηκαν αρνητικά και οδήγησαν σε λαθεμένα αποτελέσματα. Αυτή η κριτική τοποθέτηση τονίζεται ιδιαίτερα από τον κριτικό Ορθολογισμό με την αρχή της «διαψευσιμότητας» ή της «επαλήθευσης».

2.2.2. Ανάπτυξη στόχων κάθε δραστηριότητας

Η επαφή των παιδιών με τον αρχαιολογικό χώρο μας δίνει τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε διδακτικά την εποχή ώστε να είναι ευκολότερη η εμπέδωση της, από τα παιδιά, μέσω δημιουργικών δραστηριοτήτων.

2.2.2.1 Διδακτική προσέγγιση εποχής

α) ΘΕΜΑ: «Κατανόηση των αλλαγών του ανθρώπου και τα στάδια που εξελίχθηκε από την νεολιθική εποχή ως σήμερα».

Στόχος: Να διαπιστώσουμε πως αντιλαμβάνεται το παιδί τα χαρακτηριστικά της κάθε εποχής.

Μέθοδος: Παρατήρηση, ατομική εργασία.

Υλικά: Εικόνες προϊστορικής – σύγχρονης εποχής, ξυλομπογιές, πινέλα, μπογιές, χαρτί.

Δραστηριότητα: Δείχνω εικόνες από την προϊστορική εποχή και εικόνες από την εποχή μας. Κάθε εποχή χαρακτηρίζεται από διαφορετικές τεχνολογικές εξελίξεις οι οποίες χαρακτηρίζουν το πέρασμα του ανθρώπου από την προβιομηχανική εποχή, στην βιομηχανική εποχή του σήμερα. Απόδοση των χαρακτηριστικών της κάθε εποχής ζωγραφίζοντας αντικείμενα που τις χαρακτηρίζουν.

β) ΘΕΜΑ: «Διάκριση χαρακτηριστικών κάθε εποχής».

Στόχος: Αντίληψη και κατανόηση του τρόπου κατασκευής και της χρησιμοποίησης των υλικών, και αντίστοιχα της τεχνολογικής εξέλιξης.

Μέθοδος: Παρατήρηση, επίδειξη υλικού, ομαδική εργασία.

Υλικά: Εικόνες, φελιζόλ, χώμα, νερό, ξύλα, πηλό.

Δραστηριότητα: *Κατασκευή μακέτας.* Παρουσιάζω εικόνες που έχω επιλέξει και προσδιορίζουν την εποχή, ως προς την αρχιτεκτονική, φυσικό περιβάλλον, οργάνωση του χώρου γεωργία, κτηνοτροφία, κυνήγι, αλιεία, εμπόριο, εργαλεία, καθημερινή ζωή, υφαντική κεραμική, ειδώλια, κοσμήματα. Η παρουσίαση θα διαρκέσει ανάλογα με το ενδιαφέρον των παιδιών. Η πρώτη προσέγγιση θα ακολουθήσει τα στάδια:

1. Δες τις εικόνες και περίγραψε.
2. Ψάξε και βρες πως είναι σήμερα.
3. Σκέψου τι αλλαγές έχουν γίνει.
4. Κρίνε, είμαστε καλύτερα και γιατί;

Στη συνέχεια δίνω χαρακτηριστικά αντικείμενα να τα ταυτίσει με την ανάλογη εποχή. Κάθε τομέα θα τον προσεγγίζουν –αρχικά– ως προς το κύριο χαρακτηριστικό του, π.χ. κατοικία δεξ τα σπίτια των αρχαίων, μπορείς να τα περιγράψεις; Ποιο είναι το υλικό που είναι φτιαγμένα; Πόσα δωμάτια έχουν; Σύγκρινε με το δικό σου σήμερα.

Πάνω σε φελιζόλ μεγάλο τοποθετούν σπιτάκια που τα κατασκευάζουν από χώμα, νερό και ξύλα, το ένα κοντά στο άλλο με μικρούς δρόμους. Στην μέση χαράσσουν μία μεγάλη κεντρική αυλή, γύρω – γύρω υψώνουν τοίχους από πηλό και πετραδάκια κατά τον ίδιο τρόπο. Μπορούν επίσης να φτιάξουν πήλινα ανθρωπάκια.

γ) **ΘΕΜΑ:** «Παρουσίαση εργαλείων – αγγείων».

Στόχος: Να εξοικειωθούν τα παιδιά με τους τρόπους χρήσης εργαλείων και υλικών.

Μέθοδος: Παρατήρηση, πειραματισμός με υλικά, ατομική εργασία

Υλικά: Εικόνες, μυλόλιθο, πήλινα αγγεία, πιάτα, ποτήρια, κοσμήματα, τσεκούρι, μπατονέτες, δακτυλομπογιές.

Δραστηριότητα. Τους δείχνω εργαλεία μέσα από εικόνες που χρησιμοποιούσαν για το κόψιμο των ξύλων, τσεκούρια φτιαγμένα από γυαλιστερές πέτρες που η μία πλευρά τους είναι πολύ κοφτερή και γυαλιστερή, το δέσιμο που είχαν και αντίστοιχα ένα τσεκούρι της εποχής μας. Δύο στρογγυλές πέτρες τη μία

πάνω στην άλλη, το λεγόμενο *μυλόλιθο*, για να αλέθουν το σιτάρι τους, τους ρωτάω με ποιο τρόπο αλέθουμε σήμερα; Τους δείχνω πήλινα αγγεία, να τα περιγράψουν ανάλογα με το σχήμα και το χρώμα τους, αν μοιάζουν με τα δικά μας σήμερα σκεύη, κοσμήματα, εργαλεία.

Δίνω στα παιδιά μπατονέτες, τις βουτούν σε δακτυλομπογιές και ζωγραφίζουν τα δικά τους σχέδια πάνω στα πήλινα αγγεία που είχαν φτιάξει από την προηγούμενη δραστηριότητα (πουατιγιέ).

2.2.2.2 Δραστηριότητες κατανόησης.

α) **ΘΕΜΑ:** «Κατανόηση ως προς το χώρο και το χρόνο».

Στόχος: Ενεργοποίηση των παιδιών ν' ασχοληθούν με την ζωή των προϊστορικών ανθρώπων – υφαντική, εμπόριο, οργάνωση του χώρου, καθημερινές ασχολίες των Νεολιθικών - και μέσα από την σύγκριση να φτάσουν στην σημερινή εποχή, αβίαστα μέσα από τα προσωπικά τους βιώματα.

Μέθοδος: Συζήτηση, διάλογος, παιχνίδι.

Υλικά: Εικόνες, αναπαραστάσεις, φωτογραφίες.

Δραστηριότητα: Έχοντας σαν εφόρμηση το εποπτικό υλικό μας, τους χωρίζω σε δύο ομάδες και κάνοντας κατάλληλες ερωτήσεις, προσπαθώ να προσδιορίσουν τα παιδιά το χώρο και τον χρόνο που διαδραματίζεται το θέμα. Προσδιορίζοντας το πριν και το μετά. Νικήτρια ομάδα είναι αυτή που θα έχει απαντήσει τις περισσότερες ερωτήσεις σωστά.

1. Πως είναι τα σπίτια;
2. Είναι πόλη ή χωριό;
3. Μοιάζουν με τα δικά μας σήμερα;
4. Υπάρχουν μέρη που ζουν οι άνθρωποι ακόμα έτσι;
5. Πλένονταν όπως εμείς και έτρωγαν όπως εμείς τα ίδια φαγητά;
6. Που έβρισκαν το φαγητό τους;
7. Πως μετακινούνταν από το ένα μέρος στο άλλο;
8. Με ποιο τρόπο έλυναν τα προβλήματα τους τότε;
9. Ο άνθρωπος σήμερα πως έλυσε αυτά τα προβλήματα;
10. Να μιλήσουμε για τον τρόπο που καλλιεργούσαν τα χωράφια τους;

11. Σήμερα πως τα καλλιεργούμε;
12. Πως κατάφερε ο άνθρωπος σιγά – σιγά να φτιάξει μηχανήματα που έχουμε σήμερα; Τι τον βοήθησε;
13. Από ποια εργαλεία ξεκίνησε;
14. Τι δουλειές κάνανε οι γυναίκες τότε; και τι οι άνδρες;
15. Τα ρούχα που φοράμε σήμερα μοιάζουν με τα δικά τους;
16. Τα σκεύη που μαγειρεύαν είναι ίδια με τα δικά μας;
17. Τα παιδάκια πήγαιναν στο σχολείο όπως εσείς; ξέρανε να γράφουνε;
18. Ποια ήταν τα παιχνίδια τους;

β) **ΘΕΜΑ:** «Μια μέρα από την καθημερινή ζωή των Νεολιθικών Ανθρώπων».

Στόχος:

1. Κατανόηση των δύσκολων συνθηκών εκείνης της εποχής. Ποια ήταν η ενδυμασία των ανθρώπων, να καλλιεργηθεί το αίσθημα επιβίωσης και φόβου του ανθρώπου της εποχής στην προσπάθεια του να προστατευθεί από το περιβάλλον καθώς και οι καθημερινές του ασχολίες.

2. Μέσα από ένα κλίμα ενότητας ευφορίας και δημιουργικού αυθορμητισμού, τα παιδιά να κατανοήσουν τους φόβους και τις ανησυχίες του προϊστορικού ανθρώπου, για την εκπλήρωση της ανάγκης του για επιβίωση.

Μέθοδος: Αφήγηση, παιχνίδι.

Υλικά: Δέρματα ζώων, φελιζόλ, ξυλαράκια, βέλη, τόξα, σφεντόνα, όστρακα, σιτάρι, σχοινί για το ήλιασμα των σύκων, ξερά σύκα.

Δραστηριότητα: Θεατρικό παιχνίδι. Τα παιδιά μέσα από το Θεατρικό παιχνίδι μιμούνται τους αρχαίους. Είναι μία οικογένεια όπου ζει στον Νεολιθικό οικισμό και θα πρέπει ξεκινώντας τη μέρα της να φροντίσει για τις δουλειές που θα ασχοληθούν τα μέλη της. Ο πατέρας φεύγει για το κυνήγι στο βουνό, για να εξασφαλίσει το φαγητό ετοιμάζοντας τα εργαλεία που θα χρησιμοποιήσει, τόξα – τσεκούρια - βέλη για να σκοτώσει άγρια ζώα. Η μητέρα μένει στο σπίτι και θα ασχοληθεί με τις δουλειές του σπιτιού (αργαλειό για την υφαντική, πηλό, και να ετοιμάσει την εστία για να ζεσταθούν και για να ψηθεί το φαγητό που θα φέρει ο πατέρας ύστερα από την περιπέτεια του κυνηγιού.

Τα μικρά παιδιά μένοντας στο σπίτι βοηθούν την μητέρα στις δουλειές του σπιτιού, ήλιασμα σύκων, μάζεμα σιταριού από το χωράφι, παρασκευή φαγητού κ.λ.π.. Τα

μεγαλύτερα όμως, όταν ο καιρός είναι καλός πάνε για ψάρεμα. Ψαρεύουν μεγάλα ψάρια με αγκίστρια που είναι φτιαγμένα από κόκαλα, και τρώνε νόστιμα κοχύλια στις μικρές βάρκες τους.

Η μουσική κάλυψη της παράστασης είναι το κλασσικό κομμάτι «ο χορός της φωτιάς» του Ντεφάλια, εμπλουτίζοντας το αισθητικό αποτέλεσμα της θεατρικής παράστασης. Τα παιδιά μπορούν να προβούν σε αυθόρμητους δικούς τους διαλόγους, διαμορφώνοντας έτσι το πιο επιθυμητό αποτέλεσμα.

γ) **ΘΕΜΑ:** «Ας παίξουμε τους συντηρητές».

Στόχος: Να επινοήσουν λύσεις ώστε να καταφέρουν να συνθέσουν τα πήλινα θραύσμα, από τα σπασμένα αγγεία στην πρώτη τους μορφή.

Μέθοδος: Παιχνίδι, επίδειξη υλικών.

Υλικά: Θραύσματα από αγγεία, πιάτα, αγαλματάκια.

Δραστηριότητα. Κολλάζ. Τους λέω ότι ήμαστε σ' ένα μουσείο, και δουλεύουμε ως συντηρητές. Μόλις έχουν έρθει οι αρχαιολόγοι (αυτοί οι άνθρωποι, δηλαδή που σκάβουν και βρίσκουν διάφορα πράγματα κάτω από το χώμα) και μας έχουν φέρει αυτά τα κομμάτια. Μας ζήτησαν να τα περιεργαστούμε κατόπιν να τα ξεχωρίσουμε και να τα βάλουμε ανά μέγεθος, είδος, υλικό. Αν βρούμε αυτά που μοιάζουν και ταιριάζουν μεταξύ τους, να τα κολλήσουμε για να φτιάξουμε το αγγείο όπως ήταν στην αρχική του μορφή. Δίνω στα παιδιά τα θραύσματα από σπασμένα αγγεία ζωγραφισμένα, αγαλματάκια καθώς και σύγχρονα. Κατόπιν τους ζητώ να μου πουν, σε ποια εποχή πιστεύουν ότι ανήκει το κάθε αγγείο.

2.3 Μέθοδος ερευνητικής προσέγγισης

Τα μεθοδολογικά μέσα που χρησιμοποίησα για να συλλέξω τα εμπειρικά δεδομένα της έρευνας μου, είναι η παρατήρηση και η καταγραφή της συμπεριφοράς των νηπίων μέσα από δραστηριότητες οι οποίες διαδραματίστηκαν:

1. Μέσα στο Νηπιαγωγείο (Φάση Α: Στην αίθουσα, δραστηριότητες προετοιμασίας).
2. Μέσα στο Νηπιαγωγείο (Φάση Γ: Στην αίθουσα, δραστηριότητες κατανόησης).
3. Έξω από το Νηπιαγωγείο (Φάση Β: Στον Αρχαιολογικό χώρο, δραστηριότητες βιωματικής προσέγγισης)

Η καταγραφή έγινε με:

- α) Προσωπικές σημειώσεις της ερευνήτριας από την παρατήρηση της συμπεριφοράς των παιδιών, κατά την διάρκεια όλων των δραστηριοτήτων.
- β) Μαγνητοφώνηση των απαντήσεων των παιδιών στα ερωτηματολόγια που δόθηκαν, με την μορφή συζητήσεως.
- γ) Φωτογράφιση των δραστηριοτήτων των παιδιών, σε κάθε φάση του προγράμματος.

3. Φάσεις εφαρμογής προγράμματος

3.1 Φάση Α: Στην αίθουσα του Νηπιαγωγείου (Δραστηριότητες προετοιμασίας).

Λίγες μέρες πριν πάω στο Νηπιαγωγείο για την παρουσίαση του θέματος, στέλνω μία πρόσκληση για μια ξενάγηση στον αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου. Η Νηπιαγωγός διαβάζει την πρόσκληση στα παιδιά, και προσπαθεί να διεγείρει την φαντασία τους, ρωτώντας τα, τι περίπου φαντάζονται ότι θα δουν εκεί; Ή αν έχουν πάει ξανά; «Ελάτε να σας διαβάσω τι λέει αυτός ο φάκελος και τι έχει μέσα». Δείχνει τον φάκελο στα παιδιά και διαβάζει την πρόσκληση. «Σας προσκαλούμε στην εκδρομούλα μας που θα γίνει στον αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου».

3.2 Φάση Β: Στον αρχαιολογικό χώρο (Δραστηριότητες βιωματικής προσέγγισης)

Στη Φάση Β θα πραγματοποιηθεί η επίσκεψη και περιήγηση στον Αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου.

Αρχικά θα δοθεί ένας χρόνος περίπου δέκα λεπτών στα παιδιά ώστε να μπορέσουν να προσαρμοστούν με το χώρο.

Με ανιχνευτικές ερωτήσεις οι μαθητές εισάγονται στη διαδικασία της διεξαγωγής του εκπαιδευτικού προγράμματος και προετοιμάζονται ψυχολογικά για το θέμα. Οι ερωτήσεις επιλέχθηκαν με βάση τις γνώσεις που πιθανόν έχουν τα παιδιά από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Πως λέγεται ο χώρος που βρισκόμαστε;
- Έχετε ακούσει γι' αυτό τον αρχαιολογικό χώρο;
- Ποιοι από σας έχουν ξανάρθει εδώ;

- Τι νομίζετε πως ήταν αυτές οι πέτρες που βλέπουμε εδώ;
- Ξέρετε ποιοι άνθρωποι ζούσαν εδώ;

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει περιήγηση στο χώρο που θα περιλαμβάνει τις ακόλουθες στάσεις, με τη σχετική ενημέρωση στη κάθε μία:

α) Κεντρική αυλή

Είναι ο χώρος που μαζεύονταν οι άνθρωποι που ζούσαν εδώ και μοιάζει με τη σημερινή πλατεία ενός χωριού (εδώ κάνανε βόλτες και βρίσκονταν όλοι μαζί για να μιλήσουν).

β) Μέγαρο

Είναι το παλάτι που ζούσαν οι βασιλιάδες. Είναι πιο μεγάλο από τα σπίτια των απλών ανθρώπων.

γ) Οικία

Είναι ένα σπίτι που ζούσε μια οικογένεια από αυτούς τους ανθρώπους που ονομάζονταν νεολιθικοί Μέσα στο σπίτι υπάρχει ο χώρος που άναβαν τη φωτιά για να ζεσταθούν, ο χώρος που έβαζαν τα τρόφιμα που τους περίσσευαν (κάτι σαν το δικό μας το ψυγείο) και ο χώρος που δούλευαν (το εργαστήριο τους).

δ) Φούρνος κεραμικών

Εδώ ήταν ένας μεγάλος φούρνος που έφτιαχναν τα δοχεία που έβαζαν μέσα τις τροφές. Τα βάζα αυτά τα έφτιαχναν από χώμα και νερό και τα ονομάζουμε αγγεία, τα έψηναν μέσα σε αυτό το φούρνο.

ε) Μουσείο.

Εδώ είναι ο χώρος που συγκεντρώνονται όλα αυτά τα μικρά αντικείμενα που φέρνουν οι αρχαιολόγοι – οι άνθρωποι που τα βρίσκουν σκάβοντας βαθιά κάτω από το χώμα- άλλα ολόκληρα, άλλα σπασμένα, για να τα καθαρίσουν, να τα πλύνουν, να τα κολλήσουν, δηλαδή να τα συντηρήσουν.

Η περιήγηση θα διαρκέσει είκοσι λεπτά, ώστε τα παιδιά να μη βαρεθούν και αποσπαστεί η προσοχή τους από τη κούραση ή άλλους παράγοντες.

Μετά το τέλος της περιήγησης δίνονται στα παιδιά δέκα λεπτά ώστε τα παιδιά να ξεκουραστούν, να πάνε τουαλέτα και να πιούνε νερό πριν την αναχώρηση.

3.3 Φάση Γ: Στην αίθουσα του νηπιαγωγείου (δραστηριότητες – αξιολόγηση)

3.3.1 Στο νηπιαγωγείο (γνωριμία)

Όταν πήγα στο Νηπιαγωγείο, ημέρα Παρασκευή 22 Απριλίου 2005, για την πραγματοποίηση της εφαρμογής, τα παιδιά είναι ήδη προετοιμασμένα για το θέμα μου. Η Νηπιαγωγός με συστήνει και γνωρίζομαι με τα παιδιά. Στην ερώτηση μου αν έχουν ακούσει για το αρχαιολογικό Διμήνι, τα 28 από τα 34 παιδιά απάντησαν ναι, 6 που ήταν και προνήπια απάντησαν όχι.

3.3.2 Στόν αρχαιολογικό χώρο

α) ΘΕΜΑ: «Επίσκεψη και περιήγηση στον Αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου».

β) Υπόθεση Έρευνας: Η επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο επιδρά θετικά προκειμένου το νήπιο να αντιληφθεί και να προσδιορίσει καλύτερα τα χαρακτηριστικά των δύο διαφορετικών εποχών.

Πραγματοποιώντας την εκδρομή στον αρχαιολογικό χώρο, διαπίστωνα ότι τα περισσότερα παιδιά κατά το παρελθόν είχαν επισκεφθεί το χώρο. Στην ερώτηση μου πως λέγεται ο χώρος που βρισκόμαστε, μου απάντησαν σχεδόν όλοι «...Διμήνι». Στην επόμενη ερώτηση, εάν έχουν ακούσει γι' αυτόν τον αρχαιολογικό χώρο και ποιοι έχουν έρθει ξανά μου απάντησαν «...ναι». Το ίδιο συνέβηκε και όταν τους ρώτησα τι είναι αυτές οι πέτρες που βλέπετε εδώ; τα περισσότερα νήπια μου απάντησαν «...σπίτια που έμεναν οι παλιοί άνθρωποι» μάλιστα ο Θοδωρής που η μητέρα του είναι και φιλόλογος μου έδωσε την εξής απάντηση «...εδώ έμεναν οι αρχαίοι». Παρατήρησα ότι τα παιδιά κινούνται ελεύθερα στον αρχαιολογικό χώρο και τους άρεσε να μπαίνουν μέσα στα θεμέλια που στεγάζονταν τα μονόχωρα οικήματα.

Εικόνα 1: Συγκέντρωση στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου.

Ξεκινώντας την περιήγηση και φτάνοντας στην κεντρική αυλή (εικόνες 1,2,3), έδειξαν να κατανοούν αμέσως την χρήση του χώρου αφού δύο κοριτσάκια μου είπαν «... και εμείς όταν πάμε στο χωρίο στην πλατεία πηγαίνουμε για βόλτα ή για να παίζουμε γιατί είναι μεγάλη».

Εικόνα 2: Ανεβαίνοντας προς τον αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα 3: Στάση στην κεντρική αυλή.

Προχωρώντας πιο κάτω στο μέγαρο, εκείνο που τους έκανε εντύπωση ήταν το ότι είχε δύο δωμάτια και ότι ήταν πιο μεγάλο από τα άλλα σπίτια. Γιατί όταν συγκεντρωθήκαμε μπροστά από το μέγαρο (εικόνα 5), ένα αγοράκι από τα νήπια με ρώτησε «...γιατί κυρία αυτό το σπίτι είναι πιο μεγάλο από τα άλλα;». Στην στάση που κάναμε πιο κάτω στην «οικία N» (εικόνα 4), τα παιδιά μπήκαν μέσα από τα θεμέλια του σπιτιού. Κάποιο παιδί μου είπε «... Κυρία αυτά είναι πολύ μικρά σπιτάκια, δεν είχαν κουζίνα και τουαλέτα;». Εκεί μου δόθηκε η δυνατότητα να τους παρουσιάσω τα βασικά μέρη των ευρημάτων από την οικία, όπως είναι η εστία, ο εργαστηριακός και ο αποθηκευτικός χώρος. Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση των παιδιών όταν σταματήσαμε μπροστά στο φούρνο των κεραμικών (εικόνα 6). Όταν τελείωσα την ενημέρωσή μου για το χώρο αρκετά παιδιά στην ερώτησή μου εάν κατάλαβαν τι ήταν ο φούρνος των κεραμικών μου απάντησαν «... Ναι είναι σαν το δικό μας το φούρνο μόνο που αυτός δεν έψηγε ψωμί αλλά πιάτα, κουτάλια και κανάτες».

Εικόνα 4: Στάση στην «οικία Ν».

Εικόνα 5: Στάση στο Μέγαρο.

Εικόνα 6: Στάση στον κλίβανο κεραμικών.

Γενικά τα παιδιά έδειχναν χαρούμενα, και με διάθεση να αγγίξουν και να περιεργαστούν τα ευρήματα. Θεωρώ ότι ο χώρος τους έδωσε αρκετά ερεθίσματα, με αποτέλεσμα τα περισσότερα να νιώθουν έκπληξη και διάθεση να κάνουν ερωτήσεις για αυτά που έβλεπαν. Αυτό μας διαλύει σιγά – σιγά την εντύπωση ότι τα νήπια δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν και να ενδιαφερθούν σε μία πρώτη προσέγγιση για τον αρχαιολογικό χώρο. Βέβαια πρέπει να παρατηρήσω ότι δύο παιδιά έμειναν αδιάφορα κατά την περιήγηση μας στο χώρο, ενώ όταν επισκεφθήκαμε το μουσείο έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ενώ τρία έμειναν τελείως αδιάφορα και μάλλον έδειχναν να βαριούνται να συνεχίσουν την ξενάγηση, καθώς τους άρεσε περισσότερο να τρέχουν πάνω στους περιβόλους και να παίζουν μεταξύ τους.

Όταν επισκεφθήκαμε δίπλα το μουσείο όπου συγκεντρώνουν τα ευρήματα για την πρώτη επεξεργασία μετά την ανασκαφή, έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον καθώς έβλεπαν τα σπασμένα αγγεία και τα μικρά ξύλινα αγαματάκια. Μάλιστα ένα κοριτσάκι μου είπε πως «...τέτοια ανθρωπάκια μικρά φτιάχνω και γω με την φίλη μου όταν παίζουμε με τον πηλό στο Νηπιαγωγείο». Στην ερώτησή μου, γιατί τα περισσότερα από αυτά είναι σπασμένα; τι νομίζετε συνέβηκε; Τα περισσότερα από αυτά απάντησαν ότι «...τα βρήκαν κάτω από το χώμα» και μερικά ότι «...έπεσαν και έσπασαν». Μερικοί με ρωτούσαν «...τι έβαζαν; αν έτρωγαν σ' αυτά τα πιάτα;»

Από την έρευνα προκύπτει ότι όσον αφορά την επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο τα περισσότερα νήπια είχαν μία πρώτη προσέγγιση, από την οικογένεια τους πριν έρθουν στο Νηπιαγωγείο. Αυτό συμβαίνει γιατί στα παιδιά, όπως είδαμε τους αρέσουν πολύ οι εκδρομές που συνδυάζονται με μία ιστοριούλα για την περιοχή, και γι' αυτό που βλέπουν στον αρχαιολογικό χώρο, με αποτέλεσμα να κάνουν ερωτήσεις και να ζητούν να μάθουν. Αυτό παράλληλα, αποτελεί και μια ευχάριστη ενασχόληση για την Νηπιαγωγό, επειδή θεωρείται συνήθως εύκολο, λόγω του ότι η προετοιμασία που απαιτείται βασίζεται σε στοιχειώδεις γνώσεις για τον αρχαιολογικό χώρο.

3.3.3 Στο νηπιαγωγείο (δραστηριότητες κατανόησης)

Η τρίτη φάση της έρευνας περιλαμβάνει δραστηριότητες για την προσέγγιση του νεολιθικού πολιτισμού και του αρχαιολογικού χώρου μέσα στην τάξη.

Διδακτική προσέγγιση εποχής.

1^η Δραστηριότητα, Δευτέρα 09 Μαΐου 2005.

α) ΘΕΜΑ: «Διαπίστωση των αλλαγών της καθημερινής ζωής του ανθρώπου της νεολιθικής εποχής και της σημερινής εποχής».

β) Στόχος: «Να διαπιστώσουμε πως αντιλαμβάνεται το παιδί τα χαρακτηριστικά της κάθε εποχής».

Μπαίνοντας στην τάξη τους είπα «*σήμερα παιδιά που ήρθα σας έφερα ένα δώρο*», μέσα από ένα καλάθι βγάζω το εποπτικό υλικό που θα παρουσιάσω και το τοποθετώ σε μία γωνία. Αυτή τη γωνιά θα χρησιμοποιήσω σαν εφόρμηση εμπλουτίζοντας την ανάλογα κάθε φορά με τους στόχους που θέλω να προσεγγίσουν. Όσον αφορά την έρευνα, ως προς τη διδακτική προσέγγιση της εποχής εργάστηκα με την τάξη των νηπίων.

Το υλικό μου σε μία γωνιά της τάξης, τους προσέελκυσε το ενδιαφέρον να δουν τις εικόνες και το φωτογραφικό υλικό που τους έφερα. Ένα κοριτσάκι με ρώτησε «...*κυρία αυτό δεν είναι που πήγαμε εκδρομή, στη φωτογραφία;*». Έτσι ξεκίνησε και η συζήτηση μας για το νεολιθικό Διμήνι. Καθώς περιεργάζονταν την φωτογραφία με την αναπαράσταση του χώρου και την αντίστοιχη της πόλη του Βόλου το πρώτο που διαπίστωσαν ήταν, ότι τώρα δεν υπάρχει γύρω - γύρω από το Βόλο ή το χωριού τους το Διμήνι, πέτρινοι μαντρότοιχοι που είχαν οι Νεολιθικοί στο δικό τους για να προστατευτούν από τα άγρια ζώα και από άλλους κινδύνους. Ένα νήπιο είπε «...*Το σπίτι μου έχει αυλή, είναι μεγάλη, αυτοί δεν είχαν αυλή;*» Δείχνοντας τους την φωτογραφία (βόδια που είχαν δεμένα πίσω τους το αλέτρι), και ρωτώντας τους για το «*πώς καλλιεργούσαν τότε τα χωράφια τους*», οι περισσότεροι μου είπαν «...*ο πατέρας μου έχει τρακτέρ και οργώνει τα χωράφια μας.*» Αργότερα, παρουσιάζοντας τους τη φωτογραφία με το ξύλινο αδράχτι και το πήλινο σφονδύλι (εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες τότε για να γνέθουν το μαλλί, να φτιάχνουν μάλλινο νήμα και μετά υφαίνοντάς το στον αργαλειό να φτιάχνουν ρούχα και σκεπάσματα), στην ερώτηση «*σήμερα έτσι φτιάχνουμε τα ρούχα μας*», απάντησαν «...*όχι, σήμερα*

πάμε στα μαγαζιά και τα παίρνουμε έτοιμα.». Αξιοσημείωτο είναι, ότι στην επόμενη ερώτηση *«τα μαγαζιά που τα βρίσκουν; τα φτιάχνουν τα ίδια εκεί μέσα ή τα παίρνουν από κάποιον αλλού;»* δύο αγόρια μου είπαν *«...τα φτιάχνουν τα εργοστάσια.»*. Μάλιστα το ένα παρατήρησε τα δύο πηλίνα πηνία (καρούλια) και με ρώτησε *«...τι είναι αυτά;»*. Εγώ τότε ζήτησα να μου πει *«με τι μοιάζουν ή τι σου θυμίζουν;»* και αμέσως μου απάντησε *«...με τα καρούλια που έχει η μαμά μου για να ράβει»*.

Εικόνα 7: Παρουσίαση εικόνων προϊστορικής εποχής.

Όταν τους παρουσίασα μία εικόνα με ευρήματα από τα (οστέινα αγκίστρια) της εποχής και μία με τα σύγχρονα (πετονιά, ψαροντούφεκο, δίχτυα) η περιέργειά τους ήταν μεγάλη για να τα περιεργαστούν και η αντίληψη τους σωστή γιατί κάνοντας τους την ερώτηση *«τι είναι αυτά που βλέπετε; με τι πιστεύετε ότι μοιάζουν, που τα χρησιμοποιούσαν;»* σχεδόν όλοι μου απάντησαν *«...για να πιάνουν ψάρια»*, ο Παναγιώτης μάλιστα συμπλήρωσε *«... και ο θεός μου έχει τέτοια όταν πάμε για ψάρεμα το καλοκαίρι»*. Έτσι ολοκληρώθηκε το πρώτο μέρος της δραστηριότητας, που ήταν παρουσίαση εικόνων, φωτογραφιών από την προϊστορική εποχή και από την εποχή μας. Την δεύτερη ώρα, τους μοίρασα λευκά χαρτιά A4, ξυλομπογιές, πινέλα και μπογιές για να ζωγραφίσουν ότι τους έκανε περισσότερο εντύπωση, αποδίδοντας τα χαρακτηριστικά της κάθε εποχής. Πραγματικά, η αποτύπωση των εντυπώσεων τους στο χαρτί ήταν χαρακτηριστική. Αρκετά από τα σχέδια τους είχαν αρκετές

ομοιότητες και με τις φωτογραφίες που είδαν αλλά και με τις εικόνες που είχαν στο μυαλό τους από την περιήγησή μας στον αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου.

Πιστεύω λοιπόν, ότι ο στόχος μου επιτεύχθηκε. Τα νήπια κατάφεραν να προσεγγίσουν και να αποσαφηνίσουν βασικές χρονικές έννοιες όπως «πρώτα», «μετά», «ύστερα», «μετά από αυτό» κλπ., αλλά και να αντιληφθούν τη χρονική ακολουθία των γεγονότων, για να φτάσουν στην σημερινή εποχή αβίαστα. Γιατί αυτή η δραστηριότητα τους έδωσε την δυνατότητα αλλά και τους βοήθησε, χωρίς πολλή σκέψη και εντελώς αυθόρμητα, ν' αντιληφθούν τόσο τις αλλαγές του ανθρώπου όσο και το βαθμό της εξέλιξης του από τη Νεολιθική εποχή έως σήμερα.

2^η Δραστηριότητα, Δευτέρα 16 Μαΐου 2005.

α) ΘΕΜΑ: «Διάκριση χαρακτηριστικών κάθε εποχής».

β) Στόχος: «Αντίληψη και κατανόηση του τρόπου κατασκευής και της χρησιμοποίησης των υλικών, και αντίστοιχα της τεχνολογικής εξέλιξης».

Η διεξαγωγή της έρευνάς όσον αφορά την αντίληψη και εμπέδωση του τρόπου κατασκευής και της χρησιμοποίησης των υλικών, και αντίστοιχα της τεχνολογικής εξέλιξης, αναπτύχθηκε σε δύο μέρη. Το πρώτο περιλάμβανε την παρουσίαση εικόνων που επιλέχθηκαν με στοιχεία που προσδιορίζουν αντίστοιχα την νεολιθική με την σύγχρονη εποχή όπως, σπίτια (ως προς την αρχιτεκτονική), κάτοψη χωριού (ως προς την οργάνωση του χώρου), φωτογραφική αναπαράσταση (ως προς την κτηνοτροφία, κυνήγι, εμπόριο), αντίστοιχες φωτογραφίες (με εργαλεία, κεραμική, ειδώλια, κοσμήματα). Μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις, κατάφεραν να τα ταύτιζαν με την ανάλογη εποχή. Το δεύτερο μέρος περιλάμβανε την κατασκευή από τα παιδιά ενός νεολιθικού χωριού, όπου ασχολήθηκαν από μόνα τους με το φυσικό υλικό.

Όταν μπήκα στην τάξη τους είπα «λοιπόν παιδιά σήμερα θα δούμε ξανά πως ήταν ένα χωριό που ζούσαν οι νεολιθικοί άνθρωποι και σύμφωνα με αυτά που θυμόμαστε από την εκδρομούλα μας και αυτά που θα δούμε στις εικόνες, θα φτιάξουμε το δικό μας χωριό». Αφού τοποθέτησα τις εικόνες στην γωνιά μας, τους ζήτησα να μπουν σε ένα κύκλο γύρω από αυτές και να τις κοιτάζουν για μερικά λεπτά. Μετά ρώτησα εάν μπορούσαν να μου τις περιγράψουν. Τρία νήπια σήκωσαν το χέρι και μου είπαν «...ναι. Είναι σπίτια, ένα χωριό, εδώ οργάνουν και εδώ ψαρεύουν». Άλλα δύο μου είπαν «...κυρία αυτό με τα δόντια μοιάζει με μαχαίρι» δείχνοντας την φωτογραφία με την αναπαράσταση του ξύλινου δρεπανιού. Στην ερώτησή μου «Τα σπίτια των αρχαίων μπορείτε να μου πείτε πως ήταν, ποιο είναι το υλικό που είναι φτιαγμένα;» Ένα κοριτσάκι μου απάντησε «...είναι πιο μικρά, έχουν ξύλα, πέτρες και καλάμια». Στην επόμενη ερώτηση «μοιάζουν με τα δικά μας σήμερα;» σχεδόν όλοι μου απάντησαν «...όχι τα δικά μας είναι πιο ωραία, και δεν έχουν κλαδιά από πάνω, έχουν κεραμίδια».

Εικόνα 8: Κατασκευή μακέτας.

Τελειώνοντας το πρώτο μέρος, ακολούθησε η κατασκευή μακέτας (εικόνα 8). Πάνω σ' ένα μεγάλο κομμάτι φελιζόλ που τους πήγα, τους ζήτησα να πειραματιστούν, προσπαθώντας να αποδώσουν ομαδικά τον χώρο όπως τον είδαν από την περιήγηση στην εκδρομούλα μας. Το καθένα χωριστά έπαιρνε ένα υλικό (πηλό, πέτρες μικρά κλαδιά δέντρων, ξύλα) και το τοποθετούσε γύρω – γύρω. Έδειχαν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν όλοι, εκτός από ένα κοριτσάκι που δεν ήθελε να πιάσει τον πηλό γιατί φοβόταν πως θα χαλούσαν τα χέρια της. Κατάφεραν να προσεγγίσουν την κατασκευή, και να φτιάξουν τις δικές τους καλύβες με ένα πολύ ιδιαίτερο και όμορφο τρόπο. Όλοι ήθελαν να κτίσουν το δικό τους κομμάτι με το πηλό (εικόνα 9) και να το τοποθετήσουν στην σειρά ώστε να γίνουν οι μεγάλοι περίβολοι που είχαν δει στο Διμήνι «...το δικό μας χωριό κυρία, το κτίσαμε καλύτερα από τους αρχαίους...βάλαμε πολύ λάσπη και μεγαλύτερες πέτρες για να είναι πολύ γερό και να μην πέσει με το σεισμό» μου έλεγαν μερικά παιδιά.

Μετά το τέλος της εργασίας ο καθένας μου έδειχνε το δικό του κομμάτι, περήφανοι που κατάφεραν όλοι μαζί μέσα από την συνεργασία τους, να κτίσουν το δικό τους χωριό, ακριβώς με τα ίδια υλικά που είχαν χρησιμοποιήσει τότε και οι νεολιθικοί.

Εικόνα 9: Κατασκευή μακέτας.

Συχνά μου έκαναν ερωτήσεις « έβαλα σωστά τις πέτρες; είναι αρκετός ο πηλός που έχω στα χέρια μου για να κτίσω;» Ελάχιστες φορές χρειάστηκε να παρέμβω. Αφού τελείωσαν την δουλειά τους αποχώρησαν για να πλύνουν τα χέρια τους και να δείξουν την κατασκευή τους.

Σ' αυτή την κατασκευή, χρησιμοποίησαν το υλικό με μεγάλη φαντασία, συνεργάστηκαν προκειμένου να πετύχουν την διαμόρφωση του χώρου πάνω στην μακέτα, ανταλλάσσοντας απόψεις και μαθαίνοντας να βρίσκουν μόνοι τους τον τρόπο που θα πετύχαιναν καλύτερα την απόδοση του χώρου. Έτσι λοιπόν, η ομαδική εργασία κατασκευής της μακέτας, τους βοήθησε να διερευνήσουν το χώρο και να προσανατολιστούν σε σχέση με σταθερά σημεία αναφοράς, να απεικονίσουν με απλά μέσα το χώρο και να καταγράψουν μετακινήσεις και διαδρομές. Προώθησε την εφευρετικότητα και την δημιουργικότητα τους, έχοντας σαν βάση ένα σχέδιο εικονικής παράστασης του χώρου που όπως αποδείχθηκε είχαν κατανοήσει αρκετά, δίνοντας τους την δυνατότητα να εξασκήσουν τις ικανότητές τους.

3^η Δραστηριότητα, Δευτέρα 23 Μαΐου 2005.

α) ΘΕΜΑ: «Παρουσίαση εργαλείων – αγγείων».

β) Στόχος: «Να εξοικειωθούν τα παιδιά με τους τρόπους χρήσης εργαλείων και υλικών».

Μπαίνοντας στην τάξη, μετά την πρωινή μας καλημέρα πήγα πάλι στην γωνιά μας και άρχισα να τοποθετώ το υλικό που τους είχα φέρει. Την ώρα που το τακτοποιούσα τους είπα «παιδιά σήμερα θα κάνουμε ότι και την προηγούμενη φορά μόνο που σήμερα σας έφερα να δείτε κάτι διαφορετικό» και άρχισα να τους παρουσιάζω τις φωτογραφίες και τ' αντικείμενα (εργαλεία - αγγεία).

Εικόνα 10: Παρουσίαση αγγείων - εργαλείων.

Τους έβαλα σε διάταξη κύκλου μπροστά από τη γωνιά πάλι και ξεκίνησα τη δραστηριότητα κάνοντας τους την ερώτηση «Μπορεί κάποιος να μου περιγράψει αυτά που δείχνουν οι εικόνες;» (εικόνα 10). Παρατήρησα πως τα παιδιά βλέποντας τις εικόνες, κοίταζαν με μεγάλο ενδιαφέρον το θέμα που παρουσίαζαν.

Εικόνα 11: Παρουσίαση αγγείων - εργαλείων.

Βλέποντας τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι νεολιθικοί για το κόψιμο των ξύλων (τσεκούρια φτιαγμένα από γυαλιστερές πέτρες που η μια πλευρά τους ήταν πολύ κοφτερή και γυαλιστερή), το δέσιμο που είχαν και αντίστοιχα ένα τσεκούρι της εποχής μας στην παραπάνω ερώτηση μου απάντησαν με σιγουριά «...αυτό είναι ένα τσεκούρι για να κόβουν ξύλα» μου είπε ο Γιάννης, «...έχει και ο παππούς μου στο σπίτι του, αλλά δεν είναι ίδιο, είναι σιδερένιο». Βέβαια πηγαίνοντας μπροστά από τις δύο στρόγγυλες πέτρες τη μία πάνω στην άλλη (το λεγόμενο μυλόλιθο που χρησιμοποιούσαν για να αλέθουν το σιτάρι τους), έδειξαν μια απορία. Και αυτό φάνηκε όταν τους έκανα την ερώτηση «γνωρίζετε τι είναι αυτές οι πέτρες και που τις χρησιμοποιούσαν οι νεολιθικοί άνθρωποι» μου απάντησαν «...όχι». Το ίδιο κατηγορηματικοί ήταν και στην ερώτηση που ακολούθησε «με ίδιο τρόπο αλέθουμε σήμερα;» «...όχι». Όταν πήγαμε στις εικόνες με τ' αγγεία (εικόνα 11), και εδώ τα παιδιά τις κοίταζαν με μεγάλο ενδιαφέρον ενώ οι περισσότεροι γνώριζαν τι ακριβώς απεικόνιζαν. Καθώς μελετούσαν τις εικόνες των αγγείων στην ερώτηση μου «μοιάζουν με τα δικά μας σήμερα;» μου απάντησαν «ναι! Αλλά τα δικά μας είναι πιο ωραία και γυαλίζουν πιο πολύ..., τα δικά μας τα πιάτα είναι στρόγγυλα και έχουν ζωγραφιές όπως αυτά». «Τα ποτήρια τους είναι φτιαγμένα από το ίδιο υλικό που φτιάχνουμε και τα δικά μας;» Σ' αυτήν την ερώτηση, όλοι μου απάντησαν «τα δικά μας είναι γυάλινα», εκεί μου δόθηκε η ευκαιρία να μιλήσουμε εκτενέστερα για τα

αγγεία των νεολιθικών και την κατασκευή τους, και να προσπαθήσουμε στην επόμενη δραστηριότητα να φτιάξουμε και εμείς.

Δύο κοριτσάκια που ήταν φίλες αποφάσισαν να πάρουν κάποιες εικόνες και να προσπαθήσουν από μόνες τους να μου δείξουν ότι στο κουκλόσπιτο είχαν και αυτές σκευή που έμοιαζαν με αυτά που έδειχναν οι εικόνες που έφερα. Το ένα κοριτσάκι συγκεκριμένα είπε: «Θα φέρω από το κουκλόσπιτο τα πιάτα που έχουμε, μοιάζουν με αυτά από τις εικόνες» η άλλη απαντά «και γω έχω ζωγραφίσει ένα σπιτάκι που μοιάζει μ' αυτό της φωτογραφίας».

Τελειώνοντας το μέρος της δραστηριότητας που ήταν η παρουσίαση των εργαλείων πήγαμε στο δεύτερο μέρος που ήταν και το πιο ευχάριστο από ότι αποδείχτηκε για τα παιδιά. Δίνω στα παιδιά μπατονέτες, για να τις βουτήξουν στις δακτυλομπογιές και να ζωγραφίζουν τα δικά τους σχέδια πάνω στα πήλινα αγγεία (πουαντιγιέ). Τα παιδιά έδειχναν χαρούμενα και πρόθυμα όλα, παίρνοντας μπατονέτες στα χέρια τους. Αμέσως ξεκίνησαν να τα ζωγραφίζουν με χρώματα άλλα κάνοντας τελείες και άλλα κάνοντας γραμμές προσπαθώντας να αποτυπώσουν τα σχέδια όπως τα είχαν δει στις εικόνες (εικόνα 12). Ένα αγοράκι με ρώτησε «...κυρία τελείωσα, να βάψω κ' άλλο ένα;».

Εικόνα 12: Ζωγραφική αγγείων.

Μέσα από αυτή την δραστηριότητα, πιστεύω πως τα παιδιά προσέγγισαν το στόχο μου, να αναγνωρίσουν με τη συλλογή πληροφοριών, το υλικό κατασκευής, τη χρησιμότητα ορισμένων εργαλείων και αγγείων και να εξοικειωθούν με τη χρήση τους, δείχνοντας ενδιαφέρον και χαρά να συμμετέχουν σ' αυτό το παιχνίδι αναγνώρισης και περιγραφής των εικόνων. Μέσα από την παρατήρηση και των πειραματισμό με τα υλικά, κατάφεραν χωρίς να χάσουν την επαφή με την πραγματικότητα του σήμερα, να μεταβάλλουν τα δεδομένα συνδυάζοντας τα διαφορετικά αντικείμενα των εικόνων και ερμηνεύοντας τα μέσω της εμπειρίας τους, να οδηγηθούν με τρόπο ελεύθερο σε γνώσεις για τις λειτουργίες της κοινωνίας, και της εποχής την οποία διαπραγματευόμαστε.

Πρέπει να επισημάνω πως (όπως φάνηκε μέσα από τη δραστηριότητα) το υλικό πρέπει να είναι ποικίλο και με μεγάλες εικόνες, ώστε να μπορούν εύκολα τα παιδιά να προχωρούν σε αναγνωρίσεις και συγκρίσεις, μέσα από νοητικές πράξεις που προάγουν την φαντασία, την αντίληψη και την εφευρετικότητά τους.

Δραστηριότητες Κατανόησης

1^η Δραστηριότητα, Δευτέρα 30 Μαΐου 2005.

α) ΘΕΜΑ: «Κατανόηση ως προς το χώρο και τον χρόνο».

β) Στόχος: «Ενεργοποίηση των παιδιών ν' ασχοληθούν με την ζωή των προϊστορικών ανθρώπων – υφαντική, εμπόριο, οργάνωση του χώρου, καθημερινές ασχολίες των Νεολιθικών - και μέσα από την σύγκριση να φτάσουν στην σημερινή εποχή, αβίαστα μέσα από τα προσωπικά τους βιώματα».

Όσον αφορά την έρευνα ως προς το χώρο και το χρόνο, επιλέχθηκαν και οι δύο ομάδες (προνήπια – νήπια). Τους χώρισα σε δύο ομάδες ισομερείς αφού ήταν 11 τα αγόρια και 11 τα κορίτσια. Είπα πως θα παίζουμε το παιχνίδι των ερωτήσεων εννέα (9) για την κάθε μία. Νικήτρια θα ήταν αυτή που θα έδινε τις πιο πολλές σωστές απαντήσεις, και η οποία θα έπαιρνε το σακουλάκι με τις καραμέλες που τους είχα φέρει ενώ οι νικημένοι θα πέρνα τις τσίχλες.

Εικόνα 13: Παιχνίδι ερωτήσεων.

Πριν ξεκινήσουν οι ερωτήσεις, τοποθέτησα το εποπτικό υλικό στη συγκεκριμένη γωνιά της τάξης που γίνεται η εφόρμηση των δραστηριοτήτων, (Πρόγραμμα Μελίνα – Ο κόσμος της αρχαιότητας), δίνοντάς τους 10' λεπτά χρόνο για να τα δουν. Η δραστηριότητα αυτή τους προσέλκυσε το ενδιαφέρον. Χωρίς πολλή

σκέψη και εντελώς αυθόρμητα τους βοήθησε ν' αντιληφθούν τις αλλαγές του ανθρώπου, και τα στάδια εξέλιξης του από την Νεολιθική εποχή έως σήμερα.

Η ομάδα των κοριτσιών έδωσε τις πιο πολλές σωστές απαντήσεις (εικόνα 12). Στις ερώτησης μου «*πως είναι φτιαγμένα τα σπίτια; Είναι πόλη ή χωριό; και αν μοιάζουν με τα δικά μας σήμερα;*» μου απάντησαν «*με λάσπη και πέτρες*». Τα περισσότερα κορίτσια μου έδωσαν τις σωστές απαντήσεις δείχνοντας ότι ήξεραν ότι τότε οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να χτίσουν μεγάλα οικοδομήματα όπως στην εποχή μας, αφού αυθόρμητα κάποια μου απάντησαν ότι τους έλλειπαν «*...οι μηχανές και τα μεγάλα αυτοκίνητα.*» Στην ερώτηση μου «*υπάρχουν άνθρωποι που ζουν ακόμα έτσι;*» αφού σκέφτηκαν, δεν μου έδωσε κανένα απάντηση. Σημάδι ότι δεν μπορούσαν να βρουν κάποιους ανθρώπους που να τους θυμίζουν σήμερα τους νεολιθικούς. Η Χριστίνα στο τέλος μου είπε χαμηλόφωνα «*...όχι*» αλλά ο τόνος της φωνής της έδειχνε περισσότερο αμφιβολία παρά σιγουριά. Στην ερώτηση μου «*πως έβρισκαν το φαγητό τους οι άνθρωποι τότε; Τι έτρωγαν;*» τα 6 από τα 11 μου απάντησαν «*...έτρωγαν ότι και εμείς σήμερα κρέας, φρούτα*» το ένα από τα δύο μου είπε «*...σκοτώναν τα ζώα και έπαιρναν το κρέας τους*». Στην ερώτηση μου «*με ποιο τρόπο έλυναν τα προβλήματά τους οι άνθρωποι τότε;*» μου έδωσαν την εξής απάντηση «*... τότε δεν είχαν τα εργαλεία που έχουμε εμείς σήμερα, μόνο με τσεκούρια και πέτρες έκαναν τις δουλειές τους*». Ένα κοριτσάκι μάλιστα είπε πως «*...ήταν πολύ δύσκολο να σκοτώνουν τα άγρια ζώα μ' αυτόν τον τρόπο αφού δεν είχαν οι κυνηγοί τα όπλα που έχουμε σήμερα*». Οι παραπάνω απαντήσεις μας δείχνουν, ότι τα νήπια φαίνεται να κατανοούν ότι στην εποχή μας δεν ζούμε πια έτσι, έχουν βελτιωθεί οι συνθήκες ζωής και σ' αυτό βοήθησε η τεχνολογική εξέλιξη, στο να μπορέσει δηλαδή ο άνθρωπος να καλυτερεύσει τη ζωή του.

Η ομάδα των αγοριών δεν απάντησε με τόση ευστοχία σε όλες τις ερωτήσεις χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έδωσε και σωστές απαντήσεις (εικόνα 13). Μιλώντας για τον τρόπο που καλλιεργούσαν τα χωράφια τους τότε και πως τα καλλιεργούν σήμερα, μέσα από τις εικόνες που είδαν, αντιλήφθηκαν πόσο καλύτερα και ευκολότερα ζει ο σύγχρονος άνθρωπος, «*...τώρα έχουμε τρακτέρ*» μου απάντησαν «*... τότε είχαν μόνο άλογα και βόδια για να κάνουν τις δουλειές τους*». Στην ερώτηση μου «*Ξέρετε πως αυτό που βοήθησε τον άνθρωπο σιγά – σιγά να φτιάξει τα μηχανήματα που έχουμε σήμερα είναι η βιομηχανία;*» αφού κοιτάχθηκαν μεταξύ τους άλλα ανασήκωσαν τους ώμους, άλλα κοιτάχθηκαν με απορία.

Εικόνα 13: Παιχνίδι ερωτήσεων.

Εκεί μου δόθηκε η ευκαιρία να μιλήσουμε εκτενέστερα για τα εργοστάσια, για την τεχνολογία για την βιομηχανία και τις αλλαγές που επέφεραν στον άνθρωπο. Επίσης στην ερώτηση «από ποια εργαλεία ξεκίνησε;» πάλι δίστασαν να μου απαντήσουν, ενώ στο «τι δουλειές κάνανε οι γυναίκες τότε; και τι οι άνδρες;» όλα τα αγόρια μου απάντησαν «...οι γυναίκες μαγείρευαν και οι άνδρες πήγαιναν για δουλειά». Όταν τους ρώτησα «τα ρούχα που φοράμε σήμερα μοιάζουν με τα δικά τους;» Τα περισσότερα νήπια μου απάντησαν «...τα ρούχα μας είναι πιο ωραία γιατί έχουν πολλά χρώματα, και τα αγοράζουμε από τα μαγαζιά». Όπως και στο «τα σκεύη που μαγείρευαν είναι ίδια με τα δικά μας;» απάντησαν «...τα δικά μας είναι πιο ωραία,, άσπρα, κίτρινα, μπλε και έχουν και φωτογραφίες επάνω», ένα αγοράκι μάλιστα πρόσθεσε «...το δικό μου το πιάτο και το ποτήρι έχουν τον σούπερμαν». Ένα άλλο αγόρι συμπλήρωσε «... η μαμά μου φτιάχνει το φαγητό μας πολύ γρήγορα γιατί το κάνει στην χύτρα, αυτοί δεν είχαν τέτοια». Στην ομάδα των αγοριών φάνηκε πως δυσκολεύτηκαν λίγο να περάσουν από την μία εποχή στην άλλη με την φάση της μεταβίβασης μέσα στον χρόνο. Αυτό το αποτέλεσμα βγήκε και από τις ερωτήσεις που έκανα στη συνέχεια «νομίζετε ότι τα παιδάκια τότε πήγαιναν στο σχολείο όπως εσείς; Ξέρανε να γράφουνε; Είχαν Σούπερ μάρκετ; Ιατρεία; Οδοντόβουρτσες για να πλένουν τα δόντια τους όπως και σεις; Ποδήλατα; Αθλητικά παπούτσια;».

Κατά γενική πλειοψηφία τα παιδιά φάνηκε να κατανοούν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε σ' αυτή την εποχή ο άνθρωπος, έχοντας να παλέψει με την φύση για να επιβιώσει. Μέσα από τις ερωτήσεις, με τις πληροφορίες που συνέλεξαν, κατάφεραν να προεκτείνουν την αντίληψη τους πέρα από το τώρα και να οικειοποιηθούν το μακρινό παρελθόν. Διαπίστωσα ότι τους άρεσε να ακούνε για τον τρόπο ζωής των νεολιθικών μέσα από τις ερωτήσεις που τα ίδια τα νήπια κάνανε π.χ. «αν γινότανε σεισμός τα σπίτια τους που δεν ήταν τόσο γερά όσο τα δικά μας, θα χαλούσαν εύκολα.» Επίσης στην ερώτηση σε ποια εποχή θα προτιμούσαν να ζούνε όλοι απάντησαν, «...στην δική μας γιατί περνάμε καλύτερα». Αυτό σημαίνει ότι κατανόησαν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε στο παρελθόν ο άνθρωπος και το πόσο χρειάστηκε να προσπαθήσει για να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής του, μέχρι σήμερα.

Πιστεύω λοιπόν ότι ο στόχος μου, να αναπτύξουν τα παιδιά ενδιαφέρον για προβλήματα και διλήμματα ανθρώπων διαφορετικών εποχών, μέσα από την αναγνώριση, την παρατήρηση και τον σχολιασμό του ιστορικού υλικού (εργαλεία, προσωπικά αντικείμενα, οργάνωση χώρου, ζωή Νεολιθικού ανθρώπου «υφαντική, εμπόριο, καθημερινές ασχολίες») επιτεύχθηκε. Μπόρεσαν να συγκρίνουν το παρόν με το παρελθόν και να διακρίνουν αλλαγές που συνδέονται με γεγονότα, καθημερινές συνήθειες, έθιμα ή άλλα πολιτιστικά στοιχεία (εξέλιξη της κατοικίας, των οικιακών σκευών, των μεταφορικών μέσων). Έτσι η κατανόηση ως προς το χρόνο και το χώρο, από τα παιδιά πραγματοποιήθηκε, μέσα από τις ερωτήσεις και το εποπτικό υλικό. Βέβαια πρέπει να επισημάνω ότι τέσσερα νήπια δεν συμμετείχαν καθόλου στην συζήτηση μας, άκουγαν όμως με προσοχή τις ερωτήσεις χωρίς να μου δίνουν καμία απάντηση όταν τους ρωτούσα.

2^η Δραστηριότητα, Δευτέρα 06 Ιουν 2005.

α) ΘΕΜΑ: «Μια μέρα από την καθημερινή ζωή των Νεολιθικών Ανθρώπων».

β) Στόχος:

1. «Κατανόηση των δύσκολων συνθηκών εκείνης της εποχής. Ποια ήταν η ενδυμασία του νεολιθικού, ποιες οι καθημερινές του ασχολίες, καθώς και να καλλιεργηθεί το αίσθημα επιβίωσης και φόβου του ανθρώπου της εποχής στην προσπάθεια του να προστατευθεί από το περιβάλλον».

2. «Μέσα από ένα κλίμα ενότητας ευφορίας και δημιουργικού αυθορμητισμού, τα παιδιά να κατανοήσουν τους φόβους και τις ανησυχίες του προϊστορικού ανθρώπου, για την εκπλήρωση της ανάγκης του για επιβίωση».

Πριν έρθω σε επαφή με τα παιδιά σκεφτόμουν ποιο κείμενο θα έπρεπε να επιλέξω, τι θα ήταν πιο κοντά στα παιδιά, τι θα τους ταίριαζε πιο πολύ. Αυτό που ένιωθα ότι θα τους βοηθούσε ήταν μια ιστορία, όπου μία οικογένεια που ζούσε στον οικισμό, θα έπρεπε ξεκινώντας τη μέρα της να φροντίσει για τις δουλειές που θα ασχολούνταν τα μέλη της. Ο πατέρας, φεύγει για το κυνήγι για να εξασφαλίσει το φαγητό ετοιμάζοντας τα εργαλεία που θα χρησιμοποιούσε. Η μητέρα θα μείνει στο σπίτι, και θα ασχοληθεί με τις δουλειές (αργαλειό για την υφαντική, πηλό, και να ετοιμάσει την εστία για να ψηθεί το φαγητό, που θα έφερνε ο πατέρας ύστερα από την περιπέτεια του κυνηγιού.

Εικόνα 14: Θεατρικό παιχνίδι.

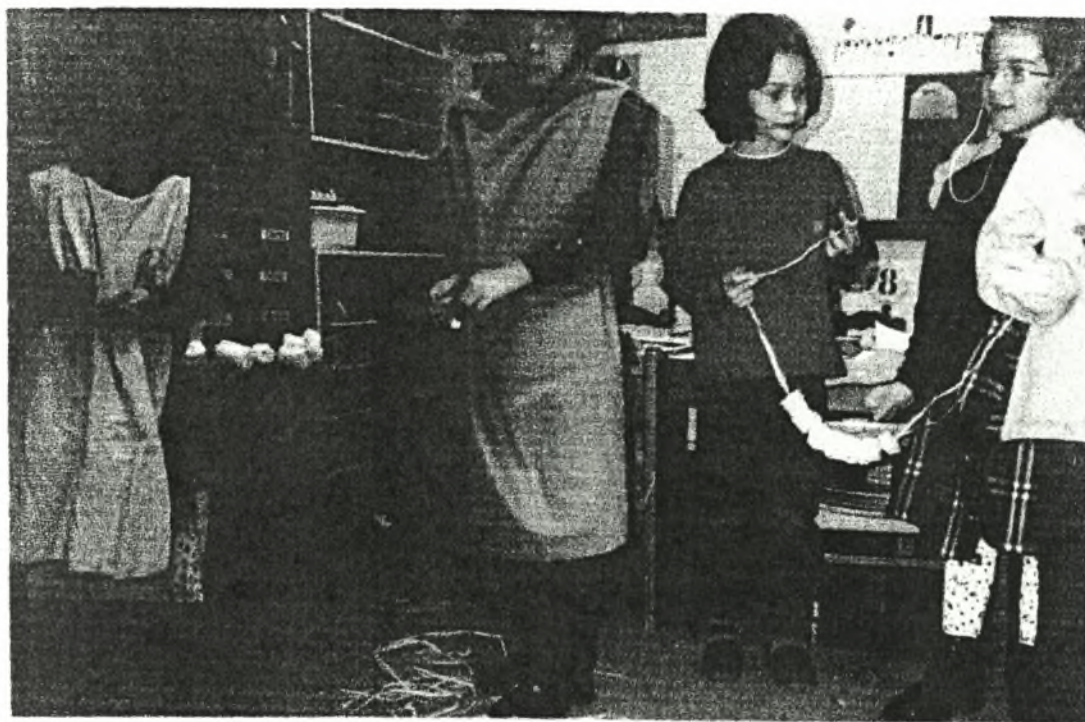

Σ' αυτό το σημείο μιλήσαμε και για τα άγρια ζώα που έπρεπε ν' αντιμετωπίσει ο άνθρωπος εκείνη την εποχή για να εξασφαλίσει την τροφή του. Τα παιδιά μένοντας σπίτι βοηθούσαν την μητέρα στις δουλειές του σπιτιού, αφού εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν ακόμη τα σχολεία.

Όταν πήγα στην τάξη άφησα το υλικό που είχα φέρει μαζί μου στην γωνία και τους ζήτησα να καθίσουν σε διάταξη κύκλου γύρω μου. Ξεκίνησα την δραστηριότητα λέγοντας «σήμερα παιδιά θα σας διηγηθώ μια ιστορία και μετά θα την παίζουμε στο θεατράκι μας. Για να δούμε τι λέει λοιπόν!». Όταν τους διάβασα την ιστοριούλα, διαπίστωσα πως τα παιδιά ενθουσιάστηκαν και σχεδόν ενδιαφέρθηκαν όλα για να συμμετέχουν στους ρόλους, που έπρεπε να υποδυθούν (εικόνα 14). Με σκοπό παιδαγωγικό και ψυχαγωγικό ταυτόχρονα, πλησίασα τα παιδιά ενθαρρύνοντας την επικοινωνία και αυξάνοντας την συνεργατικότητα τους.

Η ιστορία ευέλικτη και προσαρμόσιμη, τηρούσε τέτοιες προϋποθέσεις που δεν δημιουργούσε προβλήματα συμμετοχής όλης της ομάδας. Από την συζήτηση με τα παιδιά για την ζωή των νεολιθικών, μου έκανε εντύπωση που δύο παιδιά σηκώθηκαν από τον κύκλο, και αρνήθηκαν να παίξουν. Προς μεγάλη μου έκπληξη όταν τους ρώτησα το λόγο μου είπαν πως δεν ήθελαν να συμμετέχουν γιατί δεν τους άρεσε να ντυθούν με τα ρούχα των αρχαίων και προτιμούσαν τα δικά τους που ήταν πιο όμορφα. Η μουσική κάλυψη της παράστασης ήταν το κλασσικό κομμάτι «ο χορός της φωτιάς» του Ντεφάλια που ενθουσίασε τα παιδιά, εμπλουτίζοντας το αισθητικό αποτέλεσμα της θεατρικής παράστασης. Η παράσταση υπήρξε η ολοκλήρωση μιας προσπάθειας που στο σύνολο της απέδωσε εποικοδομητικά και λειτούργησε ως μία θετική εμπειρία για τα παιδιά. Η ομάδα βάδισε προς την σταδιακή πραγμάτωση του στόχου της εκμεταλλευόμενη κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο κάθε δυνατότητα των μελών της. Τα παιδιά ενθουσιασμένα από τους ρόλους προέβαιναν σε αυθόρμητους διαλόγους διαμορφώνοντας έτσι το πιο επιθυμητό αποτέλεσμα. Η δική μου ενεργοποίηση και οι δικές μου παρεμβάσεις, είχαν σκοπό να συμβάλουν στην δημιουργία ενός κλίματος συνεργασίας και ευκαμψίας σε στιγμές που η ομάδα παρουσίαζε αστάθεια. Τα παιδιά μέσα από συγκεκριμένους ρόλους κατάφεραν να μετατρέψουν το τυπικό μέρος της παράστασης σε φυσικό και να βιώσουν με επιτυχία τις διαφορετικές φάσεις της καθημερινότητας των αρχαίων (εικόνα 15). Σύμφωνα με τον Παπαδάκη - Μιχαηλίδη (1995:39) «ο τρόπος ένδυσης παίζει καθοριστικό ρόλο στο να πετύχεις το σκοπό που κάθε φορά θέτεις». Πιστεύω λοιπόν ότι ο τρόπος που έντυσα την ομάδα μου ήταν ανάλαφρος, αντικατοπτρίζοντας σαφώς την διαφορά με

την εικόνα του εαυτού τους σήμερα. Μέσα από ένα κλίμα ενότητας ευφορίας και δημιουργικού αυθορμητισμού, τα παιδιά έδειξαν να κατανοούν τους φόβους και τις ανησυχίες του προϊστορικού ανθρώπου, για την εκπλήρωση της ανάγκης του για επιβίωση.

Εικόνα 15: Θεατρικό παιχνίδι.

Όσον αφορά την υπόθεση μου, εάν τα παιδιά μιμούμενα τα ίδια τους αρχαίους προσέγγισαν περισσότερο τα προβλήματα και τις ανάγκες του ανθρώπου σε εκείνη την εποχή, παρατήρησα ότι η έρευνα μέσα και από αυτή τη δραστηριότητα πέτυχε το στόχο μου, διεύρυναν δηλαδή τις γνώσεις τους για τον άνθρωπο. Βελτίωσαν και εμπλούτισαν τον προφορικό τους λόγο, αναπτύσσοντας και εκφράζοντας ιδέες και συναισθήματα μέσα από τις νοητικές πράξεις και τη συμβολική λειτουργία, χρησιμοποιώντας το παιχνίδι, και την δραματοποίηση. Κατάφεραν να εντοπίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους με τους άλλους, να τις σέβονται, και τους δημιουργήθηκε θετική επίδραση όσον αφορά τον τρόπο ζωής των νεολιθικών, αλλά και των μεγάλων προσπαθειών του ανθρώπου, για την επίλυση των προβλημάτων του, ώστε να καλυτερέψει τη ζωή του. Επιπλέον, με τις παραπάνω δραστηριότητες εμπλούτισαν την εφευρετικότητα και την δημιουργικότητα τους, αναπτύσσοντας την αισθητική και την νοητική τους ανάπτυξη.

3^η Δραστηριότητα, Δευτέρα 13 Ιουν 2005.

α) ΘΕΜΑ: «Ας παίξουμε τους συντηρητές».

β) Στόχος: «Να επινοήσουν λύσεις, ώστε να καταφέρουν να συνθέσουν τα πήλινα θραύσματα, από τα σπασμένα αγγεία στην πρώτη τους μορφή».

Εικόνα 16: Συγκόλληση θραυσμάτων αγγείων.

Μπαίνοντας στην τάξη και φέρνοντας μαζί μου το υλικό (θραύσματα αγγείων), οι βαριές σακούλες τους κέντρισαν το ενδιαφέρον, και ενώ πήγαινα προς την γωνιά μας για να τα τοποθετήσω, ο Λευτέρης με ρώτησε «...τι είναι αυτά κυρία;». Έτσι ξεκίνησε η τρίτη δραστηριότητα λέγοντας τους ότι θα παίξουμε τους συντηρητές. Τους τοποθέτησα σε διάταξη ημικυκλίου μπροστά από τα θραύσματα και τους είπα «ήμαστε σ' ένα μουσείο, και δουλεύουμε ως συντηρητές. Μόλις έχουν έρθει οι αρχαιολόγοι (αυτοί οι άνθρωποι δηλαδή, που σκάβουν και βρίσκουν διάφορα πράγματα κάτω από το χώμα) και μας έχουν φέρει αυτά τα κομμάτια. Μας ζήτησαν να τα περιεργαστούμε, κατόπιν να τα ξεχωρίσουμε και να τα βάλουμε ανά μέγεθος, είδος και υλικό. Αν βρούμε αυτά που μοιάζουν και ταιριάζουν μεταξύ τους, να τα κολλήσουμε για να φτιάξουμε το αγγείο όπως ήταν στην αρχική του μορφή» (εικόνα 16). Στην αρχή τους έδωσα 10' λεπτά για να τα παρατηρήσουν και να τα περιεργαστούν. Μετά παίρνοντας ο καθένας από μερικά κομμάτια μπροστά του ξεκίνησε η διαδικασία της

αναγνώρισης. Στην φάση αυτή εγώ είχα οπτική επαφή με τα αντικείμενα χωρίς να επεμβαίνω, προσπαθούσα όμως με ερωτήσεις «...που νομίζεις ότι θα ταίριαζε καλύτερα αυτό το μικρό πήλινο κομμάτι» να προκαλέσω την λεκτική έκφραση των παιδιών και να εστιάσω την προσοχή τους στα μορφικά χαρακτηριστικά του υλικού. Τα παιδιά είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο καλούμενα μέσα από την παρατήρηση των σχημάτων, της μορφής και των διαστάσεων να ολοκληρώσουν το αντικείμενο που τους δινόταν. Έκρυβαν μέσα τους μία αστείρευτη πηγή φαντασίας και δημιουργικότητας και αποκαλυπτόταν κάθε φορά που ολοκλήρωναν το στόχο τους, την ανασύνθεση δηλαδή του αντικειμένου. Έτσι λοιπόν, και με την χρήση του «οπτικοαπτικού» λεξιλογίου κατάφεραν να περιγράψουν τα αγγεία, και να τα συγκρίνουν με τα σύγχρονα. Χαρακτηριστική ήταν η φράση του Γρηγόρη που είπε «...αυτό που έφτιαξα εγώ κυρία μοιάζει να είναι σαν τις μικρές γλάστρες που έχει η μαμά στο σπίτι» (εικόνα 17). Βέβαια, πειραματίστηκαν αρκετές φορές ώστε να φτάσουν στη σωστή σύνθεση. Συνδύαζαν τα κομμάτια μεταξύ τους και τα σύγκριναν ώστε να καταφέρουν να δώσουν το τελικό αποτέλεσμα. Τελειώνοντας με την φάση της συναρμολόγησης, τους είπα πως πρέπει τώρα να βρουν «ποια από αυτά τα αγγεία –αντικείμενα που έχετε μπροστά σας πιστεύετε ότι τα χρησιμοποιούσαν οι νεολιθικοί και πια χρησιμοποιούμε εμείς σήμερα». Έτσι μπήκαμε στην δεύτερη φάση, που ήταν η ταξινόμηση. Ένα αγόρι κατά την διάρκεια της δραστηριότητας μου είπε «... αυτό το ποτήρι που έφτιαξα είναι από πλαστικό, και δεν είχαν τέτοιο στα παλιά τα χρόνια». Περιγράφοντας λοιπόν την εξωτερική όψη, την μορφή και τα χαρακτηριστικά των υλικών, φάνηκε πως οδηγούνταν αβίαστα σε συμπεράσματα, μέσα από συγκρίσεις, ταξινομήσεις και ομαδοποιήσεις. Ιδιαίτερη εντύπωση μου προκάλεσαν τέσσερα νήπια που πολύ εύκολα ξεχώριζαν τα σύγχρονα από τα αρχαία, δείχνοντας ότι είχαν πλήρως κατανοήσει την διαφορετική μορφολογία που παρουσίαζε το υλικό της αντίστοιχης εποχής.

Και σ' αυτό το στάδιο η έρευνα, μέσα από την οργανωμένη παρατήρηση, το ομαδικό παιχνίδι, την επαφή με το υλικό, τον πειραματισμό και την εικαστική εργασία πέτυχε τους στόχους μου. Τα παιδιά κατά την πραγμάτωση του παιχνιδιού, όπως φάνηκε, μέσα από την περιγραφή και την λεκτική έκφραση, περιεργαζόταν τα θραύσματα προσπαθώντας να τα περιγράψουν, όπως νομίζουν, ώστε να ολοκληρώσουν την κατασκευή τους. Κατάφεραν να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τον προφορικό τους λόγο, αναπτύσσοντας και εκφράζοντας ιδέες και συναισθήματα

μέσα από τις νοητικές πράξεις και τη συμβολική λειτουργία, χρησιμοποιώντας το παιχνίδι και το κολλάζ.

Εικόνα 17: Συγκόλληση θραυσμάτων αγγείων.

Σημαντικό είναι, το ότι μπόρεσαν να διευρύνουν τις γνώσεις, την εφευρετικότητα και την δημιουργικότητα τους, με τις παραπάνω δραστηριότητες, βοηθώντας έτσι την αισθητική και νοητική τους ανάπτυξη. Ομολογώ πως και σ' αυτό το στάδιο της έρευνας τα νήπια ανταποκρίθηκαν άψογα στο περιεχόμενο του παιχνιδιού και τώρα έμοιαζαν να είναι σταθερά στις απόψεις τους.

4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Έχοντας συνδέσει τη θεωρία με την πράξη και τις υποθέσεις με την επαλήθευσή τους, μέσα από τις διαπιστώσεις που προέκυψαν, καταλήξαμε σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τις δυνατότητες της παιδαγωγικής αξιοποίησης του Αρχαιολογικού χώρου Διμηνίου από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Το πρώτο συμπέρασμα που θα πρέπει να πούμε για την συνολική αποτίμηση της έρευνας, είναι ότι ανάμεσα στην βιωματική εμπειρία που είχαν τα παιδιά στον ιστορικό χώρο και στην εμπλοκή τους σε δραστηριότητες με το ίδιο το σώμα τους, τα στοιχεία του χώρου και το εποπτικό υλικό που τις συνόδευε, δημιουργήθηκε μία σχέση αλληλεπίδρασης, δυναμική και συμβολική. Σ' αυτό βέβαια βοήθησε και η γλωσσική επικοινωνία που αναπτύχθηκε μεταξύ των παιδιών και της ερευνήτριας. Παράλληλα η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε κατέστησε τ' αποτελέσματα του προγράμματος ικανοποιητικά, γιατί τα παιδιά εμπλούτισαν τις γνώσεις τους για τον Αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου και απέκτησαν ορισμένες γνώσεις σε σχέση με την Ιστορία. Διαμόρφωσαν μία θετική στάση απέναντι στο χώρο και την ιστορία του, ενώ ανέπτυξαν συγκεκριμένες νοητικές αναπαραστάσεις για τα αρχαιολογικά ευρήματα, προσεγγίζοντας έννοιες σχετικά με το ρόλο του αρχαιολόγου και της ανασκαφής. Έτσι, η συνολική επίδραση επάνω στην προσωπικότητα των παιδιών ήταν πολύ θετική, αφού υλοποιήθηκαν οι στόχοι της έρευνας, επαληθεύοντας τις υποθέσεις που είχαν διατυπωθεί κατά το σχεδιασμό της. Δηλαδή να γνωρίσουν πως ζούσαν τα παλιά χρόνια οι άνθρωποι (με την μελέτη εικονογραφημένων βιβλίων, με επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο και στο μουσείο), να συγκρίνουν το παρόν με το παρελθόν και να διακρίνουν αλλαγές που συνδέονται με γεγονότα, καθημερινές συνήθειες, έθιμα ή άλλα πολιτιστικά στοιχεία (εξέλιξη της κατοικίας, των οικιακών σκευών, των μεταφορικών μέσων). Να διερευνήσουν το χώρο και να προσανατολιστούν σε σχέση με σταθερά σημεία αναφοράς. Ως συμπέρασμα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ενδιαφέρον των παιδιών, το συγκέντρωσαν οι δραστηριότητες που αφορούσαν την αλληλεπίδραση με τον ιστορικό χώρο. Η εξοικείωση τους με τις διαμορφώσεις του Αρχαιολογικού χώρου του Διμηνίου, τα βοήθησε να δημιουργήσουν νοητικές αναπαραστάσεις για έννοιες που σχετίζονται με το συγκεκριμένο χώρο, να συναγάγουν συμπεράσματα για τη χρήση του, για τη ζωή των ανθρώπων που ζούσαν

εκεί, να υπερβαίνουν την έννοια του χρόνου, με το να κάνουν συγκρίσεις και παραλληλισμούς. Ακόμη φάνηκε ότι ο χώρος του Διμηνίου απέκτησε μία ψυχολογική σημασία για τα παιδιά, γιατί τον αντιλήφθηκαν ως το κομμάτι του χωριού τους που βρίσκεται δίπλα στη «γειτονιά» τους. Ένωσαν αισθήματα για την κοινωνική τους ταυτότητα, αφού μέσα από αυτόν αντιλήφθηκαν πολλά από τα χαρακτηριστικά του χωριού στο πως είναι τώρα και πως ήταν τότε.

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, το ενδιαφέρον και την προσοχή των παιδιών κέρδισαν και οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν στην τάξη, που απαιτούσαν δράση, κίνηση και ανάπτυξη γλωσσικής επικοινωνίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να επιτευχθούν οι στόχοι της έρευνας, που ήταν να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τον προφορικό τους λόγο, αναπτύσσοντας και εκφράζοντας ιδέες και συναισθήματα μέσα από τις νοητικές πράξεις και τη συμβολική λειτουργία. Επίσης, να διευρύνουν, τις γνώσεις, την εφευρετικότητα και την δημιουργικότητα τους, με τις παραπάνω δραστηριότητες, βοηθώντας έτσι την αισθητική και νοητική τους ανάπτυξη. Να προσεγγίσουν και να αποσαφηνίσουν βασικές χρονικές έννοιες όπως «πρώτα», «μετά», «ύστερα», «μετά από αυτό» κλπ., και να αντιληφθούν τη χρονική ακολουθία των γεγονότων, για να φτάσουν στην σημερινή εποχή αβίαστα.

Γενικά, θα λέγαμε ότι χρησιμοποιώντας το παιχνίδι, την δραματοποίηση, την ζωγραφική, την μακέτα, το θεατρικό παιχνίδι, το παιχνίδι των ερωτήσεων και το κολλάζ, τους δόθηκε η ευκαιρία να αναπτύξουν τη μεταξύ τους συνεργασία και να επικοινωνήσουν σε ένα πλαίσιο κοινωνικής αλληλεπίδρασης, με βάση τα οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα που προέκυψαν από το παιδαγωγικό – εποπτικό υλικό υποστήριξης.

Σε ότι αφορά τώρα, τη γενίκευση των συμπερασμάτων από τη μέθοδο παρατήρησης που εφαρμόστηκε τόσο στο πραγματικό περιβάλλον του ιστορικού χώρου, όσο και στο περιβάλλον την τάξης, είναι πιθανό να διατυπωθεί η ερώτηση κατά πόσο είναι αντιπροσωπευτικά; Η συμπεριφορά των παιδιών σε σχέση με το συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο δεν μπορεί βέβαια να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική για όλους τους ιστορικούς – αρχαιολογικούς χώρους, όμως μπορούμε να αναμένουμε παρόμοιες μορφές συμπεριφοράς σε ανάλογους χώρους, με αρκετό ποσοστό ακρίβειας.

Βέβαια, εντοπίστηκαν και κάποια αρνητικά στοιχεία (δυσκολίες) στη διαδικασία υλοποίησης του προγράμματος και την ανταπόκριση των νηπίων. Το πρόγραμμα ήταν αρκετά απαιτητικό στους στόχους του και πλούσιο στις εμπειρίες

που προσέφερε, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ενδεχομένως αρκετός χρόνος, ώστε να εμπεδώσουν ικανοποιητικά τα παιδιά, τις έννοιες που περιλάμβανε. Ίσως εδώ να οφείλεται και η αδυναμία αρκετών παιδιών να ανταποκριθούν σε ερωτήσεις που απαιτούσαν πιο σύνθετες νοητικές διεργασίες από την αναγνώριση ή την αντιστοίχιση. Υπάρχει όμως και ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας, που αναμενόταν να μειώσει την απόδοση των νηπίων και που αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό της ηλικίας: η αδυναμία τους να συγκεντρωθούν και να μείνουν προσηλωμένα σε μία συγκεκριμένη δραστηριότητα για αρκετή ώρα. Όπως φάνηκε στην έρευνα και κατά την διάρκεια της επίσκεψης στον αρχαιολογικό χώρο αλλά και κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων στην τάξη, ο μέγιστος χρόνος που μπορούν να προσηλωθούν δεν ξεπερνά τα είκοσι λεπτά. Αν αξιολογηθεί όμως, η επιτυχία που σημείωσαν στην μεγάλη πλειοψηφία τους τα παιδιά στις δραστηριότητες (μέσα από την καταγραφή των ενεργειών – συμπεριφορών τους), παρά τις προαναφερθείσες αντιξοότητες, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά της ηλικίας τους (αδυναμία μακρόχρονης συγκέντρωσης και πρόωρη κόπωση), ο εμπλουτισμός του προγράμματος του νηπιαγωγείου με βιωματική - επικοινωνιακή προσέγγιση στον Αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου και είναι εφικτός και προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα. Και αυτό επειδή, όπως φάνηκε από την παρατήρηση, την μαγνητοφώνηση και φωτογράφιση, τέτοιου είδους βιώματα των νηπίων επιδρούν θετικά όχι μόνο στο γνωστικό, αλλά και στον ψυχοκινητικό τομέα της ανάπτυξής τους.

Η αξιολόγηση του προγράμματος και του βαθμού υλοποίησης των υποθέσεων της έρευνας έλαβε χώρο στην τάξη, στα πλαίσια μιας ομαδικής εργασίας με την παρότρυνση της νηπιαγωγού. Ζητήθηκε από την νηπιαγωγό, μετά το πέρας της τελευταίας δραστηριότητας, τα παιδιά με σύμμαχο την φαντασία τους να μεταμορφώσουν το υλικό που είχαν, σε ότι τους άρεσε περισσότερο μέσα από αυτή την ξενάγηση στον τρόπο ζωής των αρχαίων. Η δραστηριότητα αυτή, αφορούσε μία συνθετική γλυπτική και το θέμα της ήταν «Ταξίδι πίσω στο χρόνο». Η Νηπιαγωγός είπε *«Τώρα ας ξεκινήσουμε το ταξίδι μας πίσω στο χρόνο, φτιάχνοντας ο καθένας την δική του κατασκευή»*. Τα παιδιά κλήθηκαν να έρθουν στο κέντρο του κύκλου, και να προσπαθήσουν ν' αποδώσουν - περιγράψουν, ότι τους έκανε εντύπωση από το μεγάλο ταξίδι που κάναμε πίσω στο χρόνο, για τις συνήθειες των ανθρώπων στα πολύ παλιά εκείνα χρόνια. Τα παιδιά ασχολήθηκαν ατομικά με την εργασία τους, ενώ δίνονταν βοήθεια σε εκείνα που λόγω της μη αναπτυγμένης λεπτής κινητικότητας δεν

τα κατάφερναν. Οι κατασκευές τους ήταν αρκετά ευφάνταστες καθώς περιείχαν: κεραμικά, τσεκούρια, καλύβες, ανθρώπους να προσπαθούν ν' ανάψουν φωτιά ζωγραφίζοντας τους με δύο πέτρες στα χέρια. Ο δικός μου ο ρόλος ήταν υποβοηθητικός, καθώς σε κάποιες κατασκευές αγγείων χρειάστηκε να χρησιμοποιηθεί φούρνος για να ψηθούν, ώστε να δώσουν το τελικό αποτέλεσμα. Τα νήπια εργάζονταν με διάθεση και τα αποτελέσματα ήταν πολύ καλά. Μετά την ολοκλήρωση του εικαστικού μέρους της δραστηριότητας ακολούθησε συζήτηση όπου τα παιδιά παρατήρησαν και περιεργάστηκαν τις κατασκευές τους ώστε να αναπαράγουν την ιστορία του κάθε αντικειμένου. Μετά επήλθε συζήτηση όπου οι ιδέες και οι γνώσεις τους εμπλουτίστηκαν με τις καινούργιες εμπειρίες, σταθεροποιώντας και κατανοώντας πλήρως τις γνώσεις τους για την προσέγγιση του νεολιθικού πολιτισμού. Το γεγονός αυτό, αποτελεί μία ζωντανή μαρτυρία για την τεκμηρίωση των υποθέσεων της έρευνας.

Γιατί πράγματι φάνηκε, μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας αλλά και της αξιολόγησης, ότι η επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο επιδρά θετικά προκειμένου το νήπιο να αντιληφθεί και να προσδιορίσει καλύτερα τα χαρακτηριστικά των δύο διαφορετικών εποχών, ενώ η κατανόηση του νεολιθικού πολιτισμού, ως προς το χώρο και το χρόνο, από παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι δυνατή. Ο ιστορικός – αρχαιολογικός χώρος, μπορεί δηλαδή να αποτελέσει πεδίο έκφρασης και επικοινωνίας του παιδιού με το περιβάλλον του και να συντελέσει καθοριστικά στις διαδικασίες κοινωνικής και πολιτισμικής του ωρίμανσης. Η σύνδεση του ιστορικού – αρχαιολογικού χώρου με διαδικασίες μάθησης και η ανάδειξή του σε πεδίο αγωγής, στηριγμένο στα δεδομένα της σχέσης του παιδιού με το χώρο που το περιβάλλει, αποτελεί, όπως αποδείχθηκε, μία αποτελεσματική παιδαγωγική μέθοδος για την προσέγγιση του στην προσχολική ηλικία.

Γιατί τα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι πολύ ευαίσθητα στην πρόσληψη και κωδικοποίηση μηνυμάτων από το περιβάλλον τους. Η βιωματική αυτή εμπειρία στον Αρχαιολογικό χώρο, τους έδωσε την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με ένα είδος Ιστορίας «από πρώτο χέρι», τα βοήθησε στον αυτοπροσδιορισμό, στην αυτοαντίληψη τους ως προσωπικότητες αλλά και στο σεβασμό απέναντι στο κοινωνικό, υλικό και πολιτισμικό τους περιβάλλον.

Στα πλαίσια του νέου αναλυτικού προγράμματος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, περιλαμβάνεται η βιωματική προσέγγιση της αρχαιολογίας από το νήπιο. Από την έρευνα φάνηκε ότι μερικοί εκπαιδευτικοί έχουν την τάση να μην

προσαρμόζουν τις διδακτικές πρακτικές τους στα νέα δεδομένα, αρκούμενοι στην απλή παράθεση των αρχαιολογικών ευρημάτων. Αδυνατούν όμως έτσι να οδηγήσουν το νήπιο στην κατανόηση της τεχνολογικής εξέλιξης του ανθρώπου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας έχουν μία φυσική περιέργεια για το παρελθόν τους, και αυτό επειδή τα βοηθά να αναπτύξουν μία αίσθηση της δικής τους ταυτότητας σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους και με το χρόνο. Έτσι κρίνεται σκόπιμο, να ξεκινά η μύση τους στην πολιτιστική μας κληρονομιά και να διαμορφώνεται μέσα τους μία υποδομή με στόχο να διαμορφωθεί μέσα τους μια υποδομή τέτοια, που θα τα βοηθήσει να ευαισθητοποιηθούν απέναντι σε αξίες όπως είναι το μουσείο, το θέατρο, η ελληνική γλώσσα, η Ιστορία κλπ και γενικότερα οι ανθρωπιστικές αξίες. Άλλωστε, και ο ρόλος του σχολείου δεν εξαντλείται μόνο στην υποστήριξη της συνολικής ανάπτυξης της προσωπικότητας του μικρού παιδιού σε ότι αφορά την κοινωνική, γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκινητική της διάσταση. Στόχος του είναι προπάντων, η κατάκτηση από μέρος του παιδιού μιας συμπεριφοράς τέτοιας, που να το οδηγεί σε μια δραστήρια, ενεργητική, αυτόνομη και υπεύθυνη κοινωνική αντίληψη και συμμετοχή. Και όσο πιο έγκαιρη και αποτελεσματική είναι η θετική επενέργεια του περιβάλλοντος επάνω στο παιδί, τόσο πιο πιθανή είναι η διαμόρφωση της προσωπικότητας του προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Έτσι η οργάνωση και η δομή του περιβάλλοντος του παιδιού θα πρέπει να ενισχύει την αντίληψη που διαμορφώνει για τον κόσμο με τέτοιον τρόπο, ώστε να βάζει τα θεμέλια για μια ορθή σκέψη, συγκίνηση και ευαισθησία, φαντασία και αυθορμητισμό, δραστήρια συμμετοχή, αυτάρκεια, υπευθυνότητα και αυτοπεποίθηση, ασφάλεια και κοινωνικότητα.

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας βρίσκονται σε μια μεγαλύτερη χρονική απόσταση απ' ότι οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων, σε ότι αφορά το στάδιο εφαρμογής των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τις ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης ή της εύρεσης θέσεων στην αγορά εργασίας, στο οποίο βέβαια εισέρχονται σταδιακά. Γι' αυτό, η αναβάθμιση του Αναλυτικού Προγράμματος για τις πρώτες τάξεις του σχολείου ίσως δεν βρίσκεται ανάμεσα στις προτεραιότητες της πολιτείας. Ωστόσο, η πρόσφατη εισαγωγή της διδασκαλίας στην γραφή, ανάγνωση και γραπτή έκφραση στη ελληνική «Προδημοτική Εκπαίδευση – Νηπιαγωγείο σχολικό έτος 1999 – 2000» (ΥΠΕΠΘ, 1999) δίνει πολύ αισιόδοξα μηνύματα για την ελληνική πραγματικότητα. Στην περίπτωση όμως, της εισαγωγής προγραμμάτων για την αξιοποίηση ιστορικών χώρων στην προσχολική ηλικία, χρειάζεται να γίνει μία

επιστημονική και διαχρονική έρευνα, προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες συνθήκες του κοινωνικοϊστορικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος των ιστορικών χώρων που υπάρχουν στην πατρίδα μας. Τότε μόνο μπορεί να διαπιστωθεί, αν τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τέτοια προγράμματα έχουν μακροπρόθεσμη επίδραση στα παιδιά, αν επεκτείνονται και σε ηλικίες των μεγαλύτερων σχολικών βαθμίδων, αν επηρεάζεται η στάση των παιδιών απέναντι σε χώρους που προέρχονται από το παρελθόν ή αν παρεμβαίνουν υποκειμενικοί και συναισθηματικοί παράγοντες στη διαμόρφωση αυτών των στάσεων. Η εισαγωγή ενός μαθήματος, επομένως, για την εκπαιδευτική προσέγγιση ενός ιστορικού χώρου από παιδιά της προσχολικής ηλικίας, ως μέσου όχι μόνο για την γνωστική ανάπτυξη και την κοινωνικό-συναισθηματική και αισθητική ωρίμανση, αλλά και για την κατάκτηση πολιτιστικών αγαθών από τους μικρούς μαθητές, μπορεί να ενταχθεί στο Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και η υλοποίηση του να γίνει από ειδικευμένους επιστήμονες τους Μουσειοπαιδαγωγούς, όπως φάνηκε και από την παρούσα εργασία.

Μέχρι σήμερα όμως, επειδή δεν έχει προβλεφθεί οργανική θέση για τους Μουσειοπαιδαγωγούς σε καμία σχολική βαθμίδα (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια) το ρόλο αυτό τον έχει επωμιστεί ο εκάστοτε δάσκαλος – εκπαιδευτικός. Βέβαια για να ανταποκριθεί σ' αυτή την πρόκληση ο εκπαιδευτικός, βασική προϋπόθεση είναι ότι θα πρέπει προηγουμένως να μελετηθούν και διασφαλισθούν από την πολιτεία τρία σημεία: α) ποιο θα είναι το υποκείμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας β) ποιος θα είναι ο εκπαιδευτικός που θα διδάξει το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο γ) ποια μεθοδολογία θα υιοθετήσει, και ποια παιδαγωγικά μέσα υποστήριξης θα περιλαμβάνονται που θα χρησιμοποιηθούν γι' αυτό το σκοπό. Όπως ήδη έχει τονιστεί και σε άλλο σημείο αυτής της εργασίας, σύμφωνα με μια θεμελιώδη παιδαγωγική αρχή που διατυπώθηκε από τον Bruner (1994:33 & 47) «οποιοδήποτε θέμα μπορεί να διδαχθεί αποτελεσματικά με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο σε οποιοδήποτε παιδί, έστω και υπό όρους, όποιο και αν είναι το στάδιο της εξέλιξης του. Η αποτελεσματικότητα αυτής της διδασκαλίας εξαρτάται από τρεις παράγοντες: α) τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, β) τις διαδικασίες μάθησης (μεθοδολογία, στρατηγικές, υλικό υποστήριξης) και γ) το περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου». Το στάδιο λοιπόν της γνωστικής ανάπτυξης, στο οποίο βρίσκονται τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, επιτρέπει την διδασκαλία εννοιών Ιστορίας μέσα από την αξιοποίηση του ιστορικού χώρου, αρκεί ο εκπαιδευτικός να «μεταφράσει» το περιεχόμενο των εννοιών αυτών, σύμφωνα με όρους τους οποίους τα παιδιά αυτής

της ηλικίας αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Άλλωστε, σύμφωνα και με μία άλλη άποψη του Bruner (1994:22), «σε όσο χαμηλότερη βαθμίδα διδάσκεται ένα μάθημα και όσο πιο μικρή είναι η ηλικία των παιδιών, τόσο πιο σημαντικός θα πρέπει να είναι ο στόχος προσαρμογής του γνωστικού αντικειμένου στα χαρακτηριστικά της ηλικίας τους». Με δεδομένες λοιπόν, τις γνωστικές προϋποθέσεις των παιδιών αυτής της ηλικίας να ανταποκριθούν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα – κάτι που αποδείχτηκε, άλλωστε, και από τα αποτελέσματα της αξιολόγησης στην έρευνα της εργασίας-, το ζήτημα της εφαρμογής ανάλογων εκπαιδευτικών προγραμμάτων εξαρτάται από την δυνατότητα, τη βούληση και τα μέσα που διαθέτει ο εκπαιδευτικός, ώστε να είναι αποτελεσματικές παρόμοιες προσεγγίσεις. Η ετοιμότητα του οφείλεται σε δύο κυρίως παράγοντες, πρώτον στη γνώση του θέματος που πρόκειται να διδάξει και δεύτερον στην μεθοδολογία και τις στρατηγικές που θα πρέπει να εφαρμόσει, έτσι ώστε να έχουν αποτελεσματικότητα στην συγκεκριμένη ηλικία των παιδιών. Για να γνωρίσει και να κατακτήσει ο δάσκαλος το αντικείμενο που θα διδάξει, θα πρέπει όμως πρώτα, να γνωρίζει τους βασικούς άξονες του θέματος που επέλεξε και να έχει προετοιμαστεί, ώστε να προσαρμόσει ανάλογα το περιεχόμενο τους το οποίο θα επεξεργαστούν τα παιδιά. Κρίνεται απαραίτητη λοιπόν πρώτα, η μελέτη της ιστορικής περιόδου στην οποία εντάσσεται ο χώρος. Ανάλογα με την εποχή στην οποία ανήκει ο χώρος, τα θέματα που θα διδάξει μπορούν να αναφέρονται στο πρόσφατο ή στο μακρινό παρελθόν και να αντλήσει πληροφορίες από τους ανθρώπους της περιοχής, τις τοπικές αρχές, τη βιβλιοθήκη του σχολείου, μουσεία, βιβλιοθήκες, υπηρεσίες με αρχειακό υλικό κλπ. Για μία αποτελεσματική επεξεργασία του περιεχομένου των θεμάτων που θα προσεγγίσει, χρειάζεται να έχει ακριβείς πηγές, να χρησιμοποιήσει ισχυρά παραδείγματα και αναφορές σε αντιπροσωπευτικά επιτεύγματα του ανθρώπινου πολιτισμού. Με βάση τη θεματική, τις αρχές του μαθήματος και τη μεθοδολογία, ο εκπαιδευτικός μπορεί να υποστηρίξει, να επεκτείνει και να εξελίξει την, απλή έστω, αίσθηση που όμως ήδη έχουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας για την Ιστορία και για το χρόνο. Ως προς τη μέθοδο διδασκαλίας, ο δάσκαλος θα πρέπει καταρχήν να προσαρμόσει το μάθημα στο επίπεδο της ηλικίας των μαθητών. Αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες που προσεγγίζονται μέσα από την αξιοποίηση του ιστορικού χώρου θα πρέπει να γίνονται κατανοητές και να εντάσσονται στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων τους. Πρέπει να εφαρμόσει τέτοιες στρατηγικές ώστε ο Ιστορικός Αρχαιολογικός χώρος να αποκτήσει «νόημα» για τα παιδιά, να τους παρέχει ευκαιρίες για την αναγνώριση των σχέσεων και των

συνδέσεων ανάμεσα στα πράγματα, καθώς και να δημιουργήσει προκλήσεις για την προαγωγή της γνώσης. Θα πρέπει οι στρατηγικές αυτές, να διατρέχουν όλες τις φάσεις ενός τέτοιου εκπαιδευτικού προγράμματος, από το σχεδιασμό μέχρι την αξιολόγησή του. Η διατύπωση των στόχων με ευκρίνεια και η δυνατότητα ερεθισμάτων, η χρήση της κατάλληλης γλώσσας με ερμηνείες, παραδείγματα και μεταφορές, η παροχή ευκαιριών για εφαρμογή δεξιοτήτων σε διαφορετικά περιβάλλοντα μάθησης (αρχαιολογικούς χώρους – τάξη σχολείου), η βοήθεια ώστε τα παιδιά να δομήσουν και να οργανώσουν τη μάθησή τους, καθώς και η ενίσχυση της γνώσης και κατανόησης από μέρους τους, είναι οι κυριότερες από τις μεθόδους αυτές. Γιατί η διδασκαλία στην προσχολική ηλικία πρέπει να βασίζεται σε δραστηριότητες που θα προάγουν την αυτενέργεια, την ανακάλυψη και την πρωτογενή εμπειρία στα παιδιά, αφού αυτές οι μέθοδοι είναι αποτελεσματικές για την ηλικία τους.

Επίσης, επειδή όπως είπαμε η εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων σε ιστορικούς χώρους, η ευθύνη του σχεδιασμού, της οργάνωσης και της υλοποίησης βαραίνει προς το παρόν, τουλάχιστον, τον εκπαιδευτικό, ως οργανωτή των δραστηριοτήτων και εμπυχωτή των παιδιών θα πρέπει να αναλάβει ο ίδιος έναν καθοδηγητικό ρόλο και να προβεί σε μεθοδευμένες κινήσεις, μ' ένα συγκεκριμένο σχεδιασμό ενεργειών. Καταρχήν, καλό είναι να αναζητήσει Ιστορικό – Αρχαιολογικό χώρο που θα βρίσκεται στην περιοχή του σχολείου του, ο οποίος δεν θα παρουσιάζει προβλήματα πρόσβασης και θα προσφέρεται από άποψη ασφαλείας των παιδιών, για παιδαγωγική αξιοποίηση. Στη συνέχεια, είναι απαραίτητο ν' προσαρμόσει τις δυνατότητες που προσφέρει ο χώρος στα χαρακτηριστικά μάθησης και ανάπτυξης τους, μετατρέποντας τον σε πεδίο αγωγής. Αυτό προϋποθέτει την δημιουργία και χρήση ενός κατάλληλα σχεδιασμένου παιδαγωγικού υλικού υποστήριξης, το οποίο θα απευθύνεται σε όλες τις αισθήσεις των παιδιών, προκειμένου να καταστεί δυνατή η δημιουργία ενός περιβάλλοντος μάθησης. Η ανάπτυξη δραστηριοτήτων μέσα στον ιστορικό χώρο είναι σκόπιμο να πλαισιώνεται από μία προηγούμενη φάση προετοιμασίας των παιδιών στην τάξη και μία επόμενη φάση εμπέδωσης. Το σίγουρο όμως είναι, ότι οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να συνεργάζονται με ειδικευμένους Μουσειοπαιδαγωγούς αλλά και μεταξύ τους, ώστε όχι μόνο να μοιράζονται τις ιδέες, τη γνώση και την εμπειρία τους, αλλά για να ανταλλάσσουν το παιδαγωγικό υλικό που παρήγαγαν, και να το χρησιμοποιεί ο καθένας με τα παιδιά της δικής του τάξης.

Τελειώνοντας, θα πρέπει να πούμε ότι, εν κατακλείδι, η εισαγωγή ενός μαθήματος στο νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου για την αξιοποίηση Ιστορικών – Αρχαιολογικών χώρων, το οποίο θα είναι προσαρμοσμένο στις αρχές της βιωματικής – επικοινωνιακής διδασκαλίας, είναι ευθύνη πρωτίστως της πολιτείας. Αν και φαίνεται απλοϊκό, επειδή απευθύνεται σε πολύ μικρές ηλικίες, έχει μεγάλη σημασία για τα παιδιά, και προϋποθέτει την οργανική τοποθέτηση Μουσειοπαιδαγωγών ή ένα αναβαθμισμένο ρόλο του εκπαιδευτικού. Θα πρέπει λοιπόν, για τους παραπάνω λόγους, η πολιτεία να υιοθετήσει και να πραγματοποιήσει αυτές τις προτάσεις επειδή η ευθύνη της απέναντι στην εκπαίδευση και ειδικά στον τομέα της αγωγής στην προσχολική ηλικία είναι σημαντική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bruner, J. (1994). *The Process of Education*. Harvard University Press: U.S.A.
2. Low – Beer A. & Blyth J. (1986). *Teaching History to Younger Children*. Teaching of History Series. The Historical Association, Number 52: London.
3. Oakden E.C & Sturt M. (1922). The Development of the knowledge of Time in Children: *British Journal of Psychology* 12.
4. Βυγκότσκι, Λ. (1988). *Σκέψη και Γλώσσα*. Αθήνα: Γνώση.
5. Δεληγιάννης, Δ. (2002). *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.
6. Ευαγγέλου, Ι. (1983). *Ψηφίδες γ'*. Αθήνα: Δωδώνη.
7. Θεοχάρης, Δ. (1973). *Νεολιθική Ελλάδα*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.
8. Λε Γκοφ, Ζ. (1984). *Πώς διδάσκεται η Ιστορία*, στο Ο Πολίτης 25, σσ. 26-29.
9. Μαρκιανός, Σ.Σ (1984). *Σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας στο ΠΕΦ – ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ 3*. Ιστορία.
10. Μυλωνάς, Ε.Γ. (1928). *Η Νεολιθική Εποχή Εν Ελλάδι*. Ανατύπωση (1975). Αθήνα: Εν Αθήνα.
11. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*, ΦΕΚ 1366/13/18/10/2001.
12. Παπαδάκη, Ε. – Μιχαηλίδη (1998). *Η Σιωπηλή Γλώσσα των Συναισθημάτων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
13. Τσουντας, Χ. (1908). *Οι Προϊστορικές Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλο*, Αθήνα: Εν Αθήνα.
14. ΥΠ. ΠΟ. *Το Νεολιθικό χωριό στο Διμήνι* έντυπο για το μαθητή, Αδρύμη – Σισμάνη, Β. ΥΠΕΠΘ – ΥΠΠΟ (Πρόγραμμα Μελίνα) - Ο κόσμος της αρχαιότητας, Εκπαιδευτικός φάκελος αρ. 1, Έντυπο για τον μαθητή, Βόλος.

15. ΥΠ. ΠΟ. *Το Νεολιθικό χωριό στο Διμήνι* έντυπο για το μαθητή, Αδρύμη – Σισμάνη, Β. ΥΠΕΠΘ – ΥΠΠΟ (Πρόγραμμα Μελίνα) – Ο κόσμος της αρχαιότητας, Εκπαιδευτικός φάκελος αρ. 1, Έντυπο για τον εκπαιδευτικό, Βόλος.
16. ΥΠ.ΠΟ ΙΓ' ΕΠΚΑ, Αδρύμη – Σισμάνη, Β. (1999). *Το Νεολιθικό Διμήνι*. ΥΠΠΟ. Βόλος.
17. ΥΠΕΠΘ (1999). *Αναλυτικό και Ημερήσιο Πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου* (Π.Δ 2525/1997 – Φ.Ε.Κ. 93, τεύχος 2). Αθήνα: ΟΕΔΒ.
18. ΥΠΕΠΘ-ΥΠΠΟ- (1995). Παϊζης, Ν.- Μένης, Θ. *Εκπαίδευση και Πολιτισμός*. Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ. Αθήνα: ΓΓΛΕ.
19. Χουρμουζιάδης, Γ.Χ. & Ασημακοπούλου, Π.- Ατζακά & Μακρής, Κ.Α. (1982). *Αρχαία Μαγνησία. Το χρονικό ενός πολιτισμού*. Μωυσής και Ραχήλ Καπόν: Αθήνα.
20. Χουρμουζιάδης, Γ.Χ. (1997). Προϊστορικός Οικισμός: ποσότητες και ποιότητες, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 62, 17-22.
21. Χρυσοφίδης, Κ. (2003). *Βιωματική – Επικοινωνιακή Διδασκαλία (Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΟΔΗΓΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου

ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 ΝΗΠΙΑ:16 ΠΡΟΝΗΠΙΑ: 18

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 22 Απριλίου 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Επίσκεψη στον Αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Επίσκεψη στον Αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου

A. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

1. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Αν και κατά πόσο μπορεί να γίνει μία πρώτη παιδαγωγική προσέγγιση του Αρχαιολογικού χώρου Διμηνίου.

2. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι, γιατί τα σπίτια του οικισμού του Νεολιθικού Διμηνίου είναι απλά σαν κατασκευή και περίπου ίδια και ως προς το μέγεθος και ως προς τον εξοπλισμό και μπορούν να τα κατανοήσουν.

3. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι. Γιατί;

Ναι, γιατί η διάταξη του αρχαιολογικού χώρου είναι απλή, θυμίζει χωριό με σπίτια και δρόμους και μπορεί να γίνει μία παιδαγωγική προσέγγιση.

4. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

- ✓ α) ανάγκη για κίνηση και δράση
- β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα
- γ) ανάγκη για δημιουργικότητα

- ✓ δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση
- ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Η διαμόρφωση του όλου χώρου βοηθά τα παιδιά να κινηθούν ελεύθερα, ενώ παράλληλα μέσω της ξενάγησης μπορούν να γνωρίσουν και να μάθουν πολλά στοιχεία για το χώρο.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

- 1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο.**
Επίσκεψη στον Αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου, παιδαγωγική προσέγγιση του χώρου.
- 2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση, παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες;**
  - α) Παρατήρηση
  - β) Συζήτηση.
- 3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν.**
Αρχαιολογικός χώρος – Μουσείο Αρχαιολογικού χώρου.
- 4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;**
Είκοσι λεπτά (20') στον Αρχαιολογικό χώρο
Δέκα λεπτά (10') στο Μουσείο.
- 5. Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.**

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
09:00	Άφιξη στην τάξη, γνωριμία με τα παιδιά.	Τα παιδιά είχαν ακούσει για μένα.
09:30	Άφιξη στον Αρχαιολογικό χώρο.	Συγκέντρωση στην είσοδο.
09:40	Έναρξη περιήγησης στο χώρο.	Τα παιδιά δείχνουν ενθουσιασμένα, μπαίνουν μέσα στα σπίτια και τα κοιτάνε.
10:00	Τέλος περιήγησης στον Αρχαιολογικό χώρο.	
10:05	Είσοδος στο Μουσείο.	Θέλουν να αγγίξουν τα ευρήματα, να κάνουν ερωτήσεις.
10:15	Τέλος περιήγησης στο Μουσείο.	
10:35	Χρόνος ξεκούρασης.	Κάθισαν να φάνε, να πιουν νερό, να πάνε WC.
10:45	Επιστροφή.	

Γ. Τα νήπια

1. Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;

8   5-6 ετών   5 αγόρια   3 κορίτσια

2. Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων; Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Τα παιδιά είναι δύο ομάδες: νήπια-προνήπια, και η κάθε μία είναι μεικτή αγόρια-κορίτσια.

3. Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.

Τα παιδιά έχουν διάθεση από μόνα τους να αγγίξουν και να περιεργαστούν τα ευρήματα.

4. **Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι Όχι**

Ø

5. **Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.**

Κεντρική Αυλή

1. «σπίτια που έμεναν οι αρχαίοι» Θεωρήσ

Μέγαρο

2. «Και ‘μεις όταν πάμε στο χωριό, στην πλατεία πηγαίνουμε για βόλτα ή για να παίξουμε γιατί είναι μεγάλη.»

Οικία Ν΄

3. «γιατί κυρία αυτό το σπίτι είναι πιο μεγάλο από τ΄ άλλα;».

Φούρνος Κεραμικών

4. «Ναι, είναι σαν το δικό μας το φούρνο μόνο που αυτός δεν έψηνε ψωμί αλλά πιάτα, κουτάλια και κανάτες».

6. **Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση;**

Περιγράψτε.

Στην είσοδο του Αρχαιολογικού χώρου, διατυπώνοντας την ερώτηση «Πώς λέγεται ο χώρος που βρισκόμαστε;».

7. **Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;**

Ναι, γιατί τους κάνει να σκεφτούν και να ανασύρουν από την μνήμη τους, δικά τους βιώματα, αναμνήσεις από το παρελθόν, εμπειρίες για να δώσουν την σωστή απάντηση.

8. **Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά θέσει; Αιτιολογήστε**

Ναι, γιατί ο Αρχαιολογικός χώρος τους έδωσε αρκετά ερεθίσματα με αποτέλεσμα να θέλουν ν΄ αγγίξουν, να κάνουν ερωτήσεις, να νιώθουν έκπληξη.

9. **Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.**
Τα περισσότερα ανταποκρίθηκαν. Τέσσερα έμειναν αδιάφορα από την περιήγηση και τρία έδειχναν να βαριούνται (έτρεχαν στους περιβόλους και έπαιζαν μεταξύ τους).
10. **Πως τελειώνει η δραστηριότητα;**
Με την λήξη της ξενάγησης στον Αρχαιολογικό χώρο και στο Μουσείο.
11. **Άλλες παρατηρήσεις.**

∅

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου

ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 **ΝΗΠΙΑ:** 16 **ΠΡΟΝΗΠΙΑ:** 18

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 09 Μαΐου 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Διαπίστωση των αλλαγών της καθημερινής ζωής του ανθρώπου της νεολιθικής εποχής και της σημερινής εποχής.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Παρουσίαση εικόνων δύο εποχών – Απόδοση χαρακτηριστικών με ζωγραφική.

Α. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

1. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Να διαπιστώσουμε πως αντιλαμβάνεται το παιδί τα χαρακτηριστικά της κάθε εποχής.

2. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι/Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι. Γιατί οι εικόνες των αντικειμένων είναι προσβάσιμες και μπορούν να γίνουν κατανοητές στην συγκεκριμένη ηλικία.

3. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι. Γιατί;

Ναι. Έχει δημιουργηθεί μία γωνία μέσα στην τάξη που είναι εμπλουτισμένη με το κατάλληλο υλικό και γίνεται η αφετηρία για την συγκεκριμένη δραστηριότητα.

4. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

α) ανάγκη για κίνηση και δράση

✓ β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα

✓ γ) ανάγκη για δημιουργικότητα

- ✓ δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση
- ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Μέσα από την παρουσίαση των εικόνων της προϊστορικής εποχής και της εποχής μας και την συζήτηση – σχολιασμό πάνω στα θέματα που παρουσιάζουν τα παιδιά εκφράζονται, επικοινωνούν, μαθαίνουν, γνωρίζουν, ενώ με την δραστηριότητα της ζωγραφικής εκφράζονται δημιουργικά.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο

Παρουσίαση εικόνων από την προϊστορική εποχή και από την εποχή μας, με χαρακτηριστικές τεχνολογικές αλλαγές – εξελίξεις. Απόδοση χαρακτηριστικών κάθε εποχής ζωγραφίζοντας αντικείμενα που τις χαρακτηρίζουν.

2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση, παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες;

- α) Χρήση εποπτικού υλικού
- β) Παρατήρηση
- γ) Ατομική εργασία

3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν

- α) Εικόνες
- β) Φωτογραφικό υλικό

4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;

Παρουσίαση εικόνων – συζήτηση = (25') είκοσι πέντε λεπτά
Απόδοση χαρακτηριστικών – ζωγραφική = (25') είκοσι πέντε λεπτά

5. Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
08:15-09:00	Προσέλευση Νηπίων	
09:00-10:00	Ελεύθερες δραστηριότητες	Τα παιδιά πάνε σε όποια γωνιά θέλουν.
10:00-10:25	Νοητικός τομέας (ιστορία)	Παρουσίαση εικόνων – φωτογραφιών προϊστορικής-σύγχρονης εποχής, παρατήρηση – συζήτηση.
10:25-10:45	Φαγητό	
10:45-11:00	Διάλειμμα	
11:05-11:30	Εικαστικά	Απόδοση χαρακτηριστικών κάθε εποχής (ζωγραφική).

Γ. Τα νήπια

1. Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;

10   6 χρονών   6 αγόρια   4 κορίτσια

2. Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων;
Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

- α) Στην παρουσίαση των εικόνων είναι ομάδα μεικτή.
β) Στην ζωγραφική το κάθε ένα μόνο του.

3. Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.

Ναι. Παίρνουν πρωτοβουλίες κάνοντας ερωτήσεις από μόνα τους όταν κάτι τους κάνει εντύπωση.

4. Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι Όχι

Ναι.

5. Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.

- α) «Κυρία αυτό δεν είναι που πήγαμε εκδρομή στην φωτογραφία;»
- β) «Το σπίτι μου έχει αυλή, είναι μεγάλη, αυτοί δεν είχαν αυλή;»
- γ) «Ο πατέρας μου έχει τρακτέρ και οργώνει τα χωράφια μας.»
- δ) «Όχι σήμερα πάμε στα μαγαζιά και τα παίρνουμε έτοιμα.»
- ε) «Τα φτιάχνουν τα εργοστάσια.»
- στ) «Τι είναι αυτά;»
- ζ) «Τα καρούλια που έχει η μαμά μου για να ράβει.»
- η) «Για να πιάνουν ψάρια.»
- θ) «Έχει και ο θείος μου τέτοια, όταν πάμε για ψάρεμα το καλοκαίρι.»

6. Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση; Περιγράψτε.

Στη γωνιά της τάξης που έχω καθορίσει από πριν και που κάθε φορά την εμπλουτίζω με το κατάλληλο υλικό.

Ξεκίνησε με την φράση «σήμερα παιδιά που ήρθα σας έφερα ένα δώρο».

7. Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;

Ναι. Διότι κάνουν διευκρινιστικές ερωτήσεις αν δεν καταλαβαίνουν κάτι από αυτά που βλέπουν.

8. Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά θέσει; Αιτιολογήστε

Ναι. Γιατί κατάφεραν να προσεγγίσουν και να αποσαφηνίσουν τις βασικές χρονικές έννοιες «πρώτα», «μετά», «ύστερα», αλλά και να αντιληφθούν τα χαρακτηριστικά των δύο εποχών.

9. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.

Όχι.

10. Πως τελειώνει η δραστηριότητα;

Δείχνοντας μου τι έχει ζωγραφίσει ο καθένας.

11. Άλλες παρατηρήσεις.

Έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τις φωτογραφίες.

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου
ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 **ΝΗΠΙΑ:** 16 **ΠΡΟΝΗΠΙΑ:** 18
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 16 Μαΐου 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Διάκριση χαρακτηριστικών των δύο εποχών εποχής.
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Κατασκευή μακέτας

A. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

1. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Αντίληψη και εμπέδωση του τρόπου κατασκευής και της χρησιμοποίησης των υλικών και αντίστοιχα της τεχνολογικής εξέλιξης.

2. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι. Διότι η παρουσίαση των διαφορών της κάθε εποχής με την κατασκευή, γίνεται με υλικά και τρόπο βιωματικό και κατανοητό από τα παιδιά.

3. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι Γιατί;

Ναι. Η τάξη βοηθά με την κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου σ' αυτή την δραστηριότητα.

4. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

- ✓ α) ανάγκη για κίνηση και δράση
- ✓ β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα
- ✓ γ) ανάγκη για δημιουργικότητα
- ✓ δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση

ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Τα παιδιά χρησιμοποιώντας τα υλικά για την κατασκευή μακέτας αναπτύσσουν την κίνηση, την δημιουργικότητα, την φαντασία, την αισθητική τους αλλά και επικοινωνούν με του άλλους γύρω τους.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

- 1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο
Κατασκευή μακέτας.**

- 2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση,
παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία,
εργασία σε ομάδες;**
  - α) Σύγκριση
  - β) Ομαδική εργασία

- 3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που
χρησιμοποιήθηκαν**
  - α) Εικόνες
  - β) Κατόψεις
  - γ) Φωτογραφίες
  - δ) Αναπαραστάσεις

- 4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;**
Παρουσίαση εικόνων – σχολιασμό= (25´) είκοσι πέντε λεπτά
Κατασκευή μακέτας= (35´) τριάντα πέντε λεπτά

5. **Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.**

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
08:15-09:00	Προσέλευση νηπίων	
09:00-10:00	Ελεύθερες δραστηριότητες	Τα παιδιά ασχολούνται με όποια γωνιά θέλουν.
10:00-10:25	Νοητικός τομέας (Γλώσσα, προφορική επικοινωνία)	Παρουσίαση εικόνων, αναπαραστάσεων (αρχιτεκτονική, γεωργία, ειδώλια, κοσμήματα).
10:25-10:45	Φαγητό	
10:45-11:00	Διάλειμμα	
11:00-11:35	Εικαστικά	Κατασκευή μακέτας

Γ. Τα νήπια

1. **Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;**

10   6 χρονών   5 αγόρια   5 κορίτσια

2. **Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων;**

Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Και στις δύο δραστηριότητες, παρουσίαση εικόνων και κατασκευή μακέτας οι ομάδες είναι μεικτές.

3. **Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.**

Κάποια ζητούν – κάνουν διευκρινιστικές ερωτήσεις.

4. **Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι   Όχι**

Τα περισσότερα δείχνουν ότι ξέρουν τι πρέπει να κάνουν.

5. Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.

- α) «Ναι, είναι σπίτια, ένα χωριό, εδώ οργώνουν και εδώ ψαρεύουν».
- β) «Κυρία αυτό με τα δόντια μοιάζει με μαχαίρι».
- γ) «Είναι πιο μικρά, έχουν ξύλα, πέτρες και καλάμια».
- δ) «Όχι, τα δικά μας είναι πιο ωραία και δεν έχουν κλαδιά από πάνω, έχουν κεραμίδια».
- ε) «Το δικό μας χωριό κυρία, το κτίσαμε καλύτερα από τους αρχαίους, βάλαμε πολύ λάσπη και μεγαλύτερες πέτρες για να είναι πολύ γερό και να μην πέσει με το σεισμό».
- στ) «Εβαλα σωστά τις πέτρες;».
- ζ) «Είναι αρκετός ο πηλός που έχω στα χέρια μου για να κτίσω;».

6. Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση; Περιγράψτε.

Στη συγκεκριμένη γωνιά με μία δική μου εισαγωγή, «λοιπόν παιδιά σήμερα θα δούμε ξανά πως ήταν ένα χωριό που ζούσαν οι Νεολιθικοί άνθρωποι και σύμφωνα με αυτά που θυμόμαστε από την εκδρομούλα μας και αυτά που θα δούμε στις εικόνες θα φτιάξουμε το δικό μας χωριό».

7. Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;

Ναι. Διότι τα κάνει να σκεφτούν κάνοντας παραλληλισμό και συγκρίσεις με δικά τους αντικείμενα ή παραστάσεις για να δώσουν την απάντηση.

8. Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά θέσει; Αιτιολογήστε

Ναι. Γιατί η κατασκευή της μακέτας τους βοήθησε να απεικονίσουν με απλά μέσα το χώρο, ν' αντιληφθούν και να εμπεδώσουν τον τρόπο κατασκευής και χρήσης του υλικού φτιάχνοντας το δικό τους χωριό.

9. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.

Όλα ανταποκρίθηκαν εκτός από ένα κοριτσάκι που δεν ήθελε να πιάσει τον πηλό για να μην λερώσουν τα χέρια του.

10. Πως τελειώνει η δραστηριότητα;

Μετά το πέρας της δραστηριότητας, πήγαν να πλύνουν τα χέρια τους και ήρθαν να μου δείξουν τι έφτιαξε ο καθένας πάνω στη μακέτα.

11. Άλλες παρατηρήσεις.

∅

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου
ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 **ΝΗΠΙΑ:** 16 **ΠΡΟΝΗΠΙΑ:** 18
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 23 Μαΐου 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Παρουσίαση εργαλείων - αγγείων.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Παρουσίαση εργαλείων – αγγείων. Να ζωγραφίσουν αγγεία όπως τα έχουν δει με πινέλα, μπατονέτες και μπογιές.

A. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

1. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Να εξοικειωθούν με τους τρόπους χρήσης των υλικών και την κατασκευή των εργαλείων.

2. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι. Η παρουσίαση των αγγείων και εργαλείων μέσα από τις εικόνες αλλά και ζωντανά μπροστά τους γίνεται κατανοητή και με τρόπο βιωματικό γιατί μπορούν να τα αγγίζουν.

3. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι. Γιατί;

Ναι. Η γωνιά είναι εμπλουτισμένη με το κατάλληλο φωτογραφικό και εποπτικό υλικό.

4. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

α) ανάγκη για κίνηση και δράση

✓ β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα

- ✓ γ) ανάγκη για δημιουργικότητα
- ✓ δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση
- ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Μέσα από τη συζήτηση γύρω από τις εικόνες και τα εργαλεία που βλέπουν μπροστά τους, αναπτύσσουν την επικοινωνία, την έκφραση, τον λόγο τους αλλά μπορούν παράλληλα να εκφραστούν δημιουργικά με το να ζωγραφίσουν με μπογιές τ' αγγεία κι έτσι να κατακτήσουν την γνώση και την μάθηση.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο

Δίνω πινέλα και μπατονέτες, τις βουτούν σε δακτυλομπογιές και ζωγραφίζουν τα δικά τους σχέδια πάνω στα πήλινα αγγεία που είχαν φτιάξει (πουαντιγιέ).

2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση, παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες;

- α) Περιγραφή
- β) Ατομική εργασία

3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν

- α) Εικόνες
- β) Φωτογραφικό υλικό
- γ) Αντικείμενα (εργαλεία-αγγεία)

4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;

Παρουσίαση εργαλείων – αγγείων = (25') είκοσι πέντε λεπτά
 Ζωγραφική αγγείων = (25') είκοσι πέντε λεπτά

5. Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
08:15-09:00	Προσέλευση νηπίων	
09:00-10:00	Ελεύθερες δραστηριότητες	Τα παιδιά ασχολούνται με όποια γωνιά θέλουν.
10:00-10:25	Νοητικός τομέας (Γλώσσα, προφορική επικοινωνία)	Παρουσίαση εργαλείων - αγγείων.
10:25-10:45	Φαγητό	
10:45-11:00	Διάλειμμα	
11:00-11:35	Εικαστικά	Ζωγραφίζουν τ' αγγεία με δικά τους σχέδια (δακτυλομπογιές, πινέλα, μπατονέτες)

Γ. Τα νήπια

1. Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;

10   6 χρονών   6 αγόρια   4 κορίτσια

2. Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων;

Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Στην παρουσίαση εργαλείων – αγγείων ήταν σε ομάδα μεικτή, στη ζωγραφική ατομικά ο καθένας.

3. Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.

Όχι, δεν ζητούσαν καθοδήγηση, μόνο μερικές φορές σε ερωτήσεις που δεν γνώριζαν έδειχναν αναποφάσιστα και όχι σίγουρα για την απάντηση.

4. **Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι Όχι**

Ναι, όλα πήρα δακτυλομπογιές, πινέλα και μπατονέτες.

5. **Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.**

α) «Αυτό είναι ένα τσεκούρι για να κόβουν ξύλα».

β) «Έχει και ο παππούς μου στο σπίτι του αλλά δεν είναι ίδιο, είναι σιδερένιο».

γ) «Όχι».

δ) «Όχι».

ε) «Ναι! αλλά τα δικά μας είναι πιο ωραία και γυαλίζουν πιο πολύ».

στ) «Τα δικά μας τα πιάτα είναι στρογγυλά και έχουν ζωγραφιές όπως αυτά».

ζ) «Τα δικά μας είναι γυάλινα».

η) «Θα φέρω από το κουκλόσπιτο τα πιάτα που έχουμε, μοιάζουν με αυτά από τις εικόνες».

θ) «Κι εγώ έχω ζωγραφίσει ένα σπιτάκι που μοιάζει μ' αυτό της φωτογραφίας».

ι) «Κυρία τελείωσα, να βάψω κ' άλλο ένα;».

6. **Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση; Περιγράψτε.**

Στη γωνιά εμπλουτισμένη με το κατάλληλο υλικό (εικόνες, αγγεία – εργαλεία).

7. **Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;**

Ναι.

8. **Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά θέσει; Αιτιολογήστε**

Ναι. Μέσα από τις πληροφορίες που πήραν, αναγνώρισαν το υλικό κατασκευή του κάθε εργαλείου – αγγείου, την χρησιμότητα, χρήση του, δείχνοντας ενδιαφέρον να συμμετέχουν σ' ένα παιχνίδι αναγνώρισης και περιγραφής.

9. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.

Όχι, κανένα δεν έδειξε σημάδια κούρασης ή να αποσπαστεί η προσοχή του κάπου αλλού.

10. Πως τελειώνει η δραστηριότητα;

Έπλυναν τα χέρια τους από τις δακτυλομπογιές και είδα την ζωγραφική στο αγγείο του καθενός.

11. Άλλες παρατηρήσεις.

Το υλικό πρέπει να είναι ποικίλο και με μεγάλες εικόνες, ώστε να μπορούν εύκολα τα παιδιά να προχωρούν σε αναγνώσεις και συγκρίσεις.

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου
ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 **ΝΗΠΙΑ:** 16 **ΠΡΟΝΗΠΙΑ:** 18
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 30 Μαΐου 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Κατανόηση ως προς το χώρο και το χρόνο.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Παιχνίδι ερωτήσεων.

A. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

1. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Ενεργοποίηση των παιδιών ν' ασχοληθούν με την ζωή των προϊστορικών ανθρώπων –την υφαντική, το εμπόριο, την οργάνωση του χώρου, τις καθημερινές ασχολίες των νεολιθικών- και μέσα από την σύγκριση να φτάσουν στην σημερινή εποχή, αβίαστα μέσα από τα προσωπικά τους βιώματα.

2. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι. Γιατί ο σχεδιασμός και ο τρόπος διεξαγωγής (με μορφή παιχνιδιού) των ερωτήσεων έγινε ανάλογα με την πνευματική ανάπτυξη, γνώσεις και ηλικία των παιδιών.

3. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι. Γιατί;

Ναι. Η γωνιά είναι εμπλουτισμένη με το κατάλληλο φωτογραφικό και εποπτικό υλικό.

4. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

- α) ανάγκη για κίνηση και δράση
- ✓ β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα
- γ) ανάγκη για δημιουργικότητα
- ✓ δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση
- ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Μέσα από τη συζήτηση γύρω από τις εικόνες που βλέπουν μπροστά τους, αναπτύσσουν την έκφραση, την επικοινωνία, τον προφορικό τους λόγο αλλά παράλληλα κατακτούν την γνώση και την μάθηση.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο

Χωρίζω τα παιδιά σε δύο ομάδες (αγόρια – κορίτσια). Για κάθε ομάδα υπάρχουν εννέα (9) ερωτήσεις. Νικήτρια είναι αυτή που θα δώσει τις πιο πολλές σωστές απαντήσεις.

2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση, παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες;

- α) Εποπτικό υλικό
- β) Εργασία σε ομάδες

3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν

- α) Εικόνες
- β) Φωτογραφικό υλικό

4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;

Ερωτήσεις στην ομάδα των κοριτσιών = (15΄) δέκα πέντε λεπτά

Ερωτήσεις στην ομάδα των αγοριών = (15΄) δέκα πέντε λεπτά

5. Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
08:15-09:00	Προσέλευση νηπίων	
09:00-10:00	Ελεύθερες δραστηριότητες	Τα παιδιά ασχολούνται με όποια γωνιά θέλουν.
10:00-10:30	Νοητικός τομέας (Γλώσσα, προφορική επικοινωνία)	Παιχνίδι ερωτήσεων.
10:30-10:45	Φαγητό	
10:45-11:00	Διάλειμμα	

Γ. Τα νήπια

5. Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;

22   5- 6 χρονών   11 αγόρια   11 κορίτσια

6. Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων;

Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Είναι δύο ομάδες.

(1) μία των αγοριών και

(1) μία των κοριτσιών.

7. Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.

Όχι, δεν ζητούσαν καθοδήγηση, μόνο μερικές φορές σε ερωτήσεις που δεν γνώριζαν έδειχναν αναποφάσιστα και όχι σίγουρα για την απάντηση.

8. Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι Όχι

Ø

9. Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.

Απαντήσεις ομάδας κοριτσιών

- α) «Με λάσπη και πέτρες».
- β) «Οι μηχανές και τα μεγάλα αυτοκίνητα».
- γ) «Όχι».
- δ) «Ετρωγαν ότι και εμείς σήμερα κρέας, φρούτα».
- ε) «Σκότωναν τα ζώα και έπαιρναν το κρέας».
- στ) «Τότε δεν είχαν τα εργαλεία που έχουμε εμείς σήμερα, μόνο με τσεκούρια και πέτρες έκαναν τις δουλειές τους».
- ζ) «Ήταν πολύ δύσκολο να σκοτώνουν τα άγρια ζώα μ' αυτόν τον τρόπο αφού οι κυνηγοί δεν είχαν τα όπλα που έχουμε σήμερα ».

Απαντήσεις ομάδας αγοριών

- α) «Τώρα έχουμε τρακτέρ».
- β) «Τότε είχαν μόνο άλογα και βόδια για να κάνουν τις δουλειές τους».
- γ) «Οι γυναίκες μαγείρευαν και οι άνδρες πήγαιναν για δουλειά».
- δ) «Τα ρούχα μας είναι πιο ωραία γιατί έχουν πολλά χρώματα και τα αγοράζουμε από τα μαγαζιά».
- ε) «Τα δικά μας είναι πιο ωραία, άσπρα, κίτρινα, μπλε και έχουν και φωτογραφίες επάνω».
- στ) «Το δικό μου πιάτο και το ποτήρι έχουν τον σούπερμαν».
- ε) «Η μαμά μου φτιάχνει το φαγητό μας πολύ γρήγορα γιατί το κάνει στην χύτρα, αυτοί δεν είχαν τέτοια».
- ζ) «Αν γινότανε σεισμός τα σπίτια τους που δεν ήταν γερά όσο τα δικά μας, θα χαλούσαν εύκολα».
- η) «Στην δική μας γιατί περνάμε καλύτερα».

10. Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση;

Περιγράψτε.

Στη γωνιά εμπλουτισμένη με το κατάλληλο υλικό (εικόνες - φωτογραφίες).

11. Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;

Ναι.

12. Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά θέσει; Αιτιολογήστε

Ναι. Γιατί μέσα από το παιχνίδι των ερωτήσεων πήραν πληροφορίες, εκφράστηκαν λεκτικά αναπτύσσοντας το λόγο τους..

13. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε

σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.

Όχι, κανένα δεν έδειξε σημάδια κούρασης.

14. Πως τελειώνει η δραστηριότητα;

Με το μοίρασμα του επάθλου στην νικήτρια ομάδα αλλά και στην ηττημένη.

15. Άλλες παρατηρήσεις.

∅

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου
ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 **ΝΗΠΙΑ:** 16 **ΠΡΟΝΗΠΙΑ:** 18
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 6 Ιουν. 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Μία μέρα από την καθημερινή ζωή των Νεολιθικών Ανθρώπων.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Θεατρικό παιχνίδι.

A. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

1. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Στόχος:

1. «Κατανόηση των δύσκολων συνθηκών εκείνης της εποχής. Ποια ήταν η ενδυμασία του νεολιθικού, ποιες οι καθημερινές του ασχολίες, καθώς και να καλλιεργηθεί το αίσθημα επιβίωσης και φόβου του ανθρώπου της εποχής στην προσπάθεια του να προστατευθεί από το περιβάλλον».

2. «Μέσα από ένα κλίμα ενότητας ευφορίας και δημιουργικού αυθορμητισμού, τα παιδιά να κατανοήσουν τους φόβους και τις ανησυχίες του προϊστορικού ανθρώπου, για την εκπλήρωση της ανάγκης του για επιβίωση».

2. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι. Διότι οι ρόλοι που διαδραματίζονται τα παιδιά κατά την διάρκεια του θεατρικού παιχνιδιού είναι απλοί, βασισμένοι πάνω στην ηλικία τους με απλές δραστηριότητες.

3. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι. Γιατί;

Ναι. Η γωνιά είναι εμπλουτισμένη με το κατάλληλο εποπτικό υλικό, για το θεατρικό παιχνίδι.

4. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

- ✓ α) ανάγκη για κίνηση και δράση
- ✓ β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα
- ✓ γ) ανάγκη για δημιουργικότητα
- δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση
- ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Μέσα από τους ρόλους που διαδραματίζονται, παίζοντας τους νεολιθικούς αναπτύσσουν την επικοινωνία, την έκφραση, τον λόγο τους αλλά μπορούν παράλληλα να εκφραστούν δημιουργικά καλλιεργώντας την φαντασία τους.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο

Τα παιδιά ντύνονται με ρούχα νεολιθικών παίζοντας αντίστοιχους ρόλους.

2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση, παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες;

- α) Περιγραφή
- β) Ατομική εργασία

3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν

- α) Αντικείμενα (εργαλεία-αγγεία-ρούχα)
- β) Μουσική επένδυση, Ο χορός της φωτιάς, του Ντεφάλια

4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;

Θεατρικό παιχνίδι = (30') τριάντα λεπτά

5. Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
08:15-09:00	Προσέλευση νηπίων	
09:00-10:00	Ελεύθερες δραστηριότητες	Τα παιδιά ασχολούνται με όποια γωνιά θέλουν.
10:00-10:30	Νοητικός τομέας (Γλώσσα, προφορική επικοινωνία)	Θεατρικό Παιχνίδι.
10:30-10:45	Φαγητό	
10:45-11:00	Διάλειμμα	

Γ. Τα νήπια

5. Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;

10   6 χρονών   6 αγόρια   4 κορίτσια

6. Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων;
Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Για το θεατρικό παιχνίδι έπαιζαν σε ομάδα μεικτή, (αγόρια – κορίτσια) και ο καθένας ατομικά υποδυόταν ένα ρόλο.

7. Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.

Δεν ζητούσαν καθοδήγηση, αυτοσχεδίαζαν σε όλη την διάρκεια της δραστηριότητας

8. Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι Όχι

Ναι, επέλεξε το καθένα το υλικό – αντικείμενο για τον αντίστοιχο ρόλο που ήθελε να υποδυθεί.

9. Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.

∅

10. Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση;

Περιγράψτε.

Στη γωνιά εμπλουτισμένη με το κατάλληλο υλικό (εικόνες, αγγεία – εργαλεία-ρούχα).

11. Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;

Ναι. Η παρουσίαση της ιστορίας, τους κέντρισε την προσοχή και έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και ενθουσιασμό.

12. Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά

θέσει; Αιτιολογήστε

Ναι. Μέσα από την διήγηση ιστορίας και τους ρόλους που υποδύθηκαν παίζοντας τους νεολιθικούς, κατανόησαν τις δυσκολίες της τότε εποχής, τις ασχολίες, το αίσθημα της επιβίωσης, του φόβου και της προσπάθειας να προστατευτούν από το περιβάλλον, των νεολιθικών ανθρώπων, αναπτύσσοντας παράλληλα τα παιδιά την φαντασία τους.

13. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε

σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.

Όχι, κανένα δεν έδειξε σημάδια κούρασης ή να αποσπαστεί η προσοχή του κάπου αλλού.

14. Πως τελειώνει η δραστηριότητα;

Χορεύοντας στην μουσική του Ντεφάλια, «Το χορό της φωτιάς».

15. Άλλες παρατηρήσεις.

∅

ΟΔΗΓΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ
ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: 2/θέσιο Νηπιαγωγείο Διμηνίου
ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΩΝ: 34 **ΝΗΠΙΑ:** 16 **ΠΡΟΝΗΠΙΑ:** 18
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 13 Ιουν. 2005

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Ας παίξουμε τους συντηρητές.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: Κολλάζ.

A. Στόχοι δραστηριότητας – Ανάγκες νηπίων – Περιεχόμενο δραστηριοτήτων.

16. Ποιος είναι ο επιλεγόμενος κύριος στόχος;

Να επινοήσουν λύσεις, ώστε να καταφέρουν να συνθέσουν τα πλήινα θραύσματα, από τα σπασμένα αγγεία στην πρώτη τους μορφή.

17. Πιστεύετε ότι ο προεπιλεγόμενος στόχος ανταποκρίνεται στο επίπεδο ανάπτυξης των νηπίων; Ναι Όχι Αιτιολογήστε.

Ναι. Διότι τα αντικείμενα ήταν απλά ως προς την κατασκευή, την χρήση και το υλικό κατασκευής, έτσι ώστε να μπορέσουν να γίνουν αντιληπτά από τα παιδιά με δεδομένο την ηλικία και τις γνώσεις τους.

18. Ο χώρος βοηθά στην επίτευξη του στόχου; Ναι Όχι. Γιατί;

Ναι. Η γωνιά είναι εμπλουτισμένη με το κατάλληλο εποπτικό υλικό, (θραύσματα αγγείων – αντικειμένων) από την νεολιθική και σύγχρονη εποχή.

19. Σημειώστε ποιες από τις ανάγκες του παιδιού ικανοποιούν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες:

α) ανάγκη για κίνηση και δράση

✓ β) ανάγκη για έκφραση αισθητική και επικοινωνία- κοινωνικότητα

- ✓ γ) ανάγκη για δημιουργικότητα
- δ) ανάγκη για μάθηση και γνώση
- ε) ανάγκες συναισθηματικές-ψυχολογικές (ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, αγάπης, ψυχαγωγίας, κ.λ.π.)

Αιτιολογήστε:

Μέσα από την συγκόλληση των αγγείων, την επαναφορά τους στην αρχική τους μορφή, την παρατήρηση των διαφορών ως προς την μορφή και το υλικό, αναπτύσσουν την επικοινωνία, την έκφραση, τον λόγο τους αλλά μπορούν παράλληλα να εκφραστούν δημιουργικά καλλιεργώντας την φαντασία τους.

B. Παιδαγωγική διαδικασία

1. Αναφέρατε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα: Θέμα, περιεχόμενο

Τα παιδιά παρατηρώντας τα θραύσματα των αγγείων – αντικειμένων καλούνται να τα αναγνωρίσουν ως προς το μέγεθος και το υλικό και μετά να τα συγκολλήσουν για να επαναφέρουν στην αρχική τους μορφή.

2. Ποιες μορφές «διδασκαλίας» χρησιμοποιήθηκαν (συζήτηση, παρατήρηση, χρήση εποπτικού υλικού, εξατομικευμένη διδασκαλία, εργασία σε ομάδες;

- α) Συζήτηση
- β) Παρατήρηση
- γ) Χρήση εποπτικού υλικού
- δ) Ατομική εργασία

3. Αναφέρατε τα εποπτικά ή άλλα μέσα διδασκαλίας που χρησιμοποιήθηκαν

- α) Αντικείμενα (θραύσματα αγγείων – αντικειμένων).
- β) Φωτογραφικό υλικό.

4. Πόση χρονική διάρκεια είχε η δραστηριότητα;

- α) Παρατήρηση – αναγνώριση υλικού = (15΄) δέκα πέντε λεπτά
- β) Συγκόλληση αγγείων = (25΄) είκοσι πέντε λεπτά

5. Καταγράψτε στην συνέχεια το πρόγραμμα της ημέρας όπως εξελίχθηκε κατά την διάρκεια της παρουσίας σας.

ΩΡΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΟΛΙΑ
08:15-09:00	Προσέλευση νηπίων	
09:00-10:00	Ελεύθερες δραστηριότητες	Τα παιδιά ασχολούνται με όποια γωνιά θέλουν.
10:00-10:40	Κινητικός τομέας, (λεπτή κινητικότητα).	Κολλάζ.
10:40-11:00	Φαγητό	
11:00-11:15	Διάλειμμα	

Γ. Τα νήπια

20. Πόσα είναι; Πόσο χρονών; Πόσα αγόρια και πόσα κορίτσια;

9   6 χρονών   4 αγόρια   3 κορίτσια

21. Τα παιδιά παίζουν σε ομάδες κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων;

Οι ομάδες είναι μεικτές ή όχι;

Ατομικά ο καθένας ασχολούνταν με την συγκόλληση των θραυσμάτων που είχε μπροστά του για να φτιάξει το αγγείο όπως στην αρχική του μορφή.

22. Προσέξτε αν τα νήπια παίρνουν πρωτοβουλίες για τις διάφορες δραστηριότητες ή ζητούν την καθοδήγηση.

Δεν ζητούσαν καθοδήγηση, αυτοσχεδίαζαν σε όλη την διάρκεια της δραστηριότητας

23. Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων τα παιδιά δείχνουν να ξέρουν

τι πρέπει να κάνουν (επιλέγουν αυθόρμητα τα υλικά;) Ναι Όχι

Όχι.

- 24. Σημειώστε με ακρίβεια, τυχόν φράσεις ή ενέργειες των νηπίων, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατά την δραστηριότητα.**
- α) «Αυτό που έφτιαξα εγώ κυρία μοιάζει να είναι σαν τις μικρές γλάστρες που έχει η μαμά στο σπίτι».
- β) «Αυτό το ποτήρι που έφτιαξα είναι από πλαστικό, και δεν είχαν τέτοιο στα παλιά τα χρόνια.».
- 25. Σε ποιο χώρο ξεκινά η δραστηριότητα; Με ποια εφόρμηση;**
Περιγράψτε.
Στη συγκεκριμένη γωνιά εμπλουτισμένη με κατάλληλο υλικό (εικόνες, θραύσματα αγγείων).
- 26. Η διατύπωση των ερωτήσεων δημιουργεί προβληματισμούς στα νήπια;**
Ναι.
- 27. Πιστεύετε ότι επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι που είχατε αρχικά θέσει; Αιτιολογήστε**
Ναι. Τα παιδιά κατά την πραγμάτωση του παιχνιδιού, μέσα από την παρατήρηση, την περιγραφή και την λεκτική έκφραση περιεργάστηκαν τα θραύσματα, προσπαθώντας να τα περιγράψουν όπως νόμιζαν, ώστε να ολοκληρώσουν την κατασκευή τους.
- 28. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε όλη τη διάρκεια; Παρατηρήσατε σημάδια κούρασης, διάσπασης της προσοχής, κλπ.**
Δεν έδειξαν σημάδια κούρασης.
- 29. Πως τελειώνει η δραστηριότητα;**
Μετά το πέρας της δραστηριότητας, έπλυναν τα χέρια τους και μου έδειξαν τις κατασκευές τους.
- 30. Άλλες παρατηρήσεις.**
Και σ' αυτό το στάδιο της έρευνας μου, τα νήπια ανταποκρίθηκαν άψογα στο περιεχόμενο του παιχνιδιού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Εικόνα Α1: Επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου.

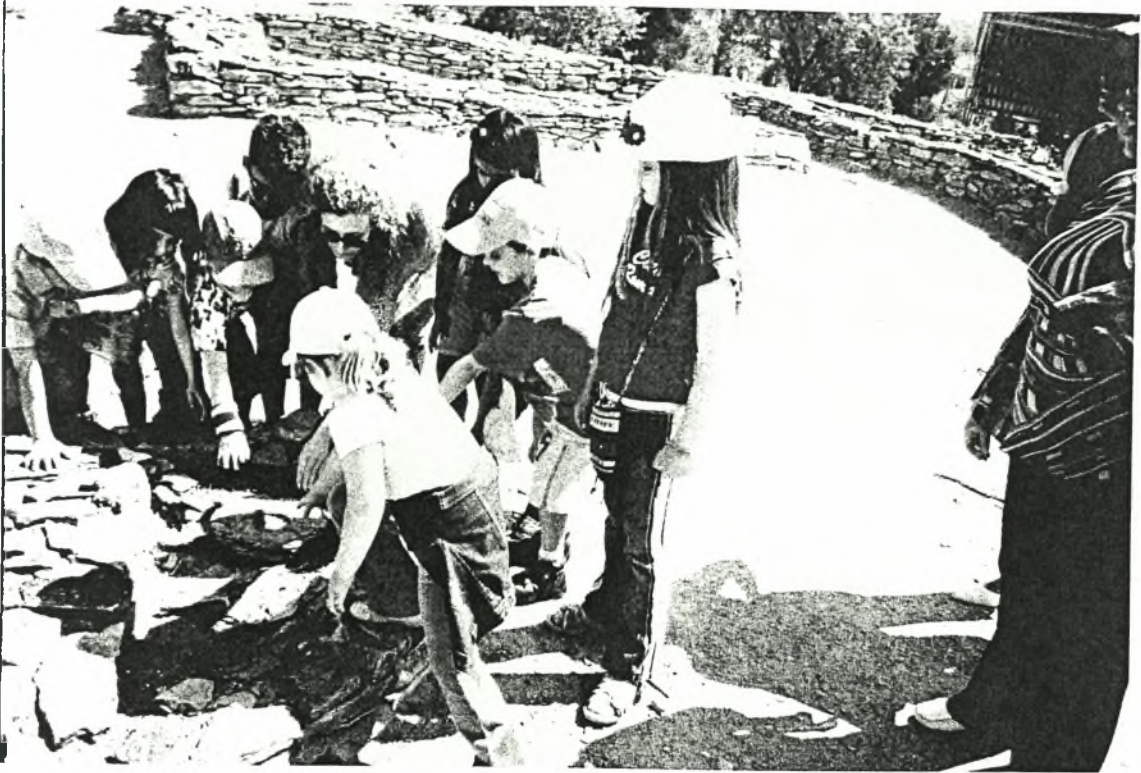
Εικόνα Α2: Κεντρική αυλή.

Εικόνα Α3: Κεντρική αυλή.

Εικόνα Α4: Διαδρομή μέσα στον αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα Α5: Είσοδος μεγάρου.

Εικόνα Α6: Εσωτερικός χώρος μεγάρου.

Εικόνα Α7: Εστία μεγάρου.

Εικόνα Α8: Κλίβανος κεραμικών.

Εικόνα Α9: Παρουσίαση αγγείων - εργαλείων.

Εικόνα Α10: Παρουσίαση αγγείων - εργαλείων.

Εικόνα Α11: Παρουσίαση αγγείων - εργαλείων.

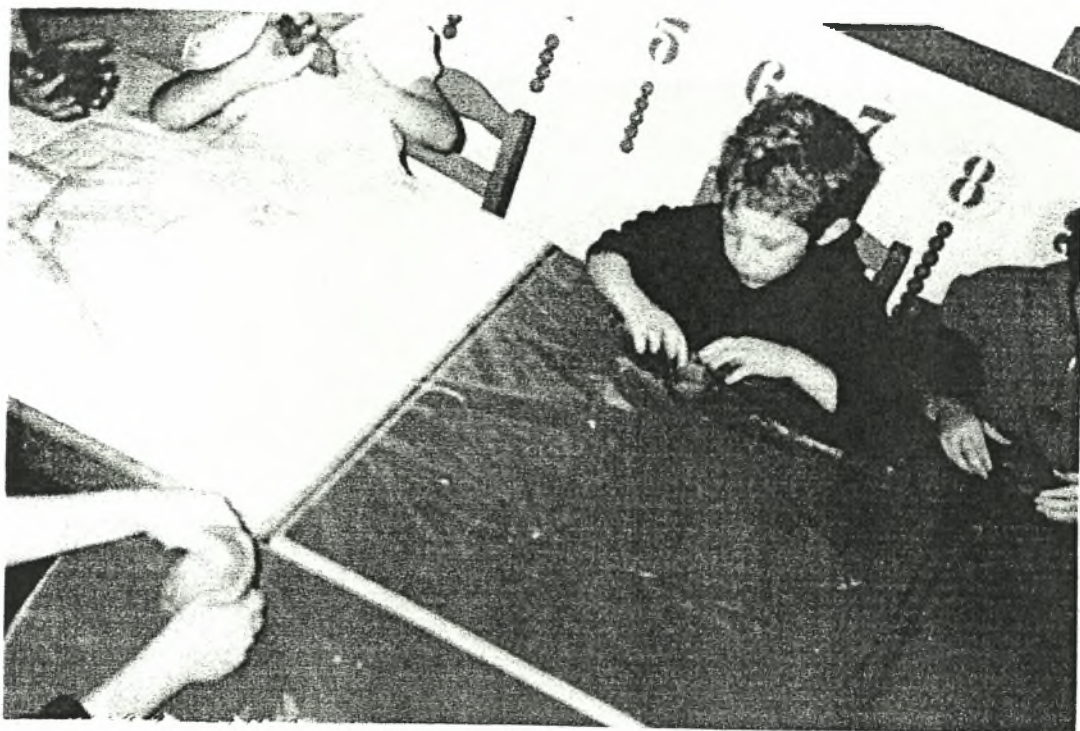
Εικόνα 12: Ζωγραφική αγγείων.

Εικόνα Α13: Ζωγραφιστή αγγείων.

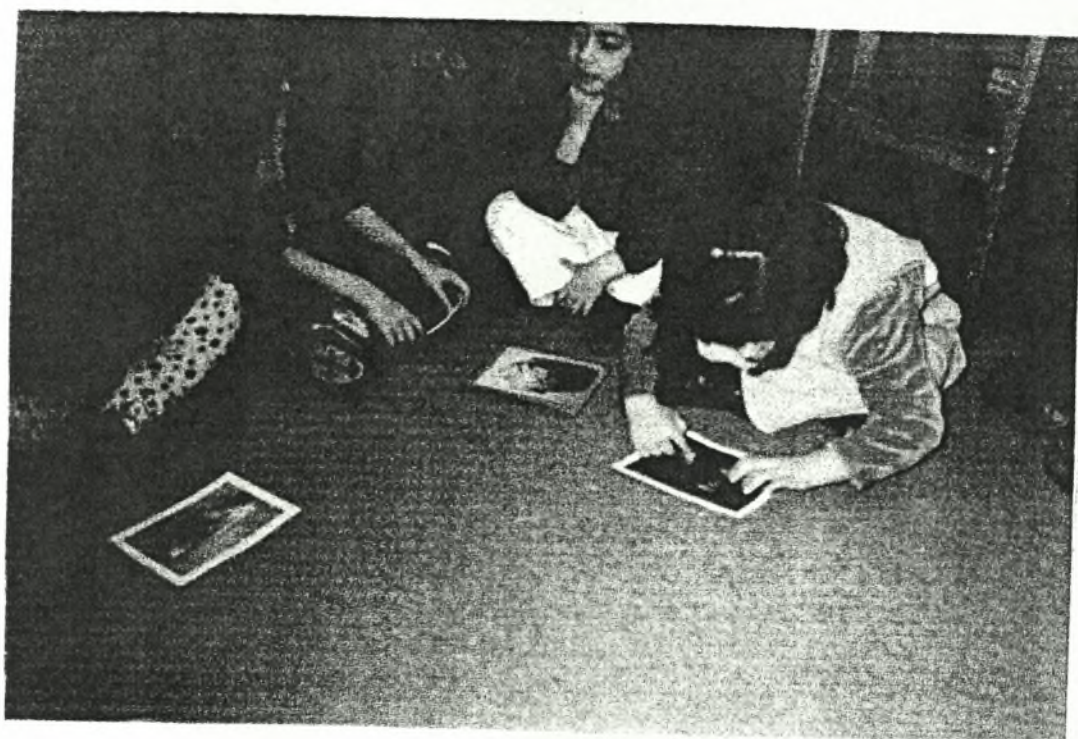
Εικόνα Α14: Κολάζ (συγκόλληση θραυσμάτων αγγείων).

Εικόνα Α15: Κατασκευή αγγείων.

Εικόνα Α16: Κατασκευή αγγείων.

Εικόνα Α17: Διάκριση υλικών κάθε εποχής μέσα από εικόνες.

Εικόνα Α18: Θεατρικό παιχνίδι.

Εικόνα Α19: Θεατρικό παιχνίδι.

Εικόνα Α20: Θεατρικό παιχνίδι.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

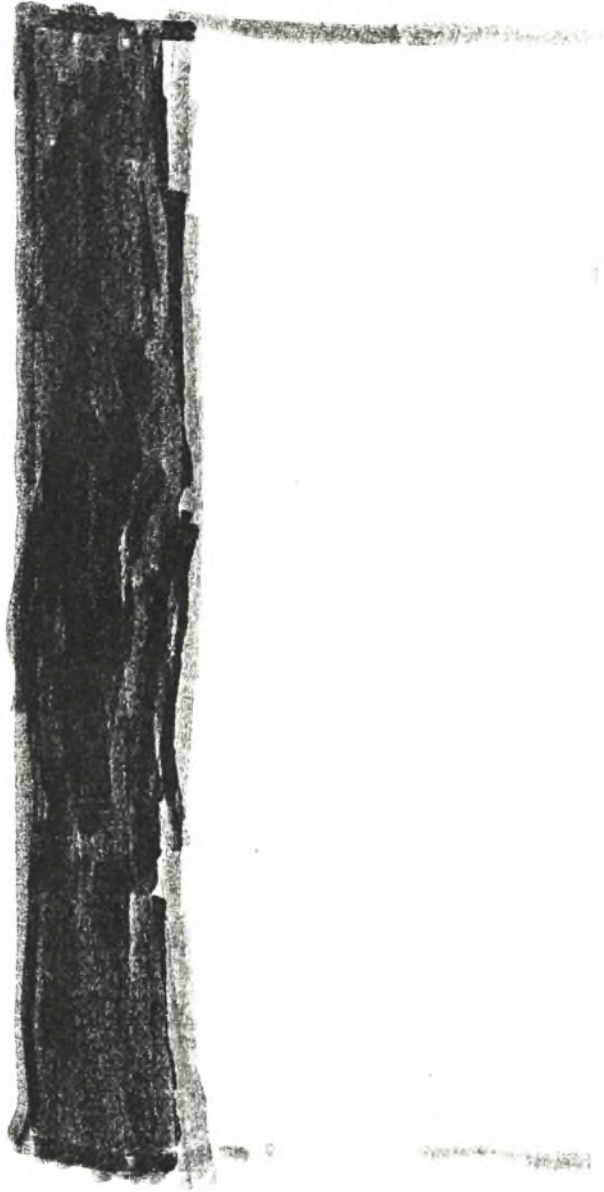
ΖΩΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΥΝ

ΥΠΟΛ

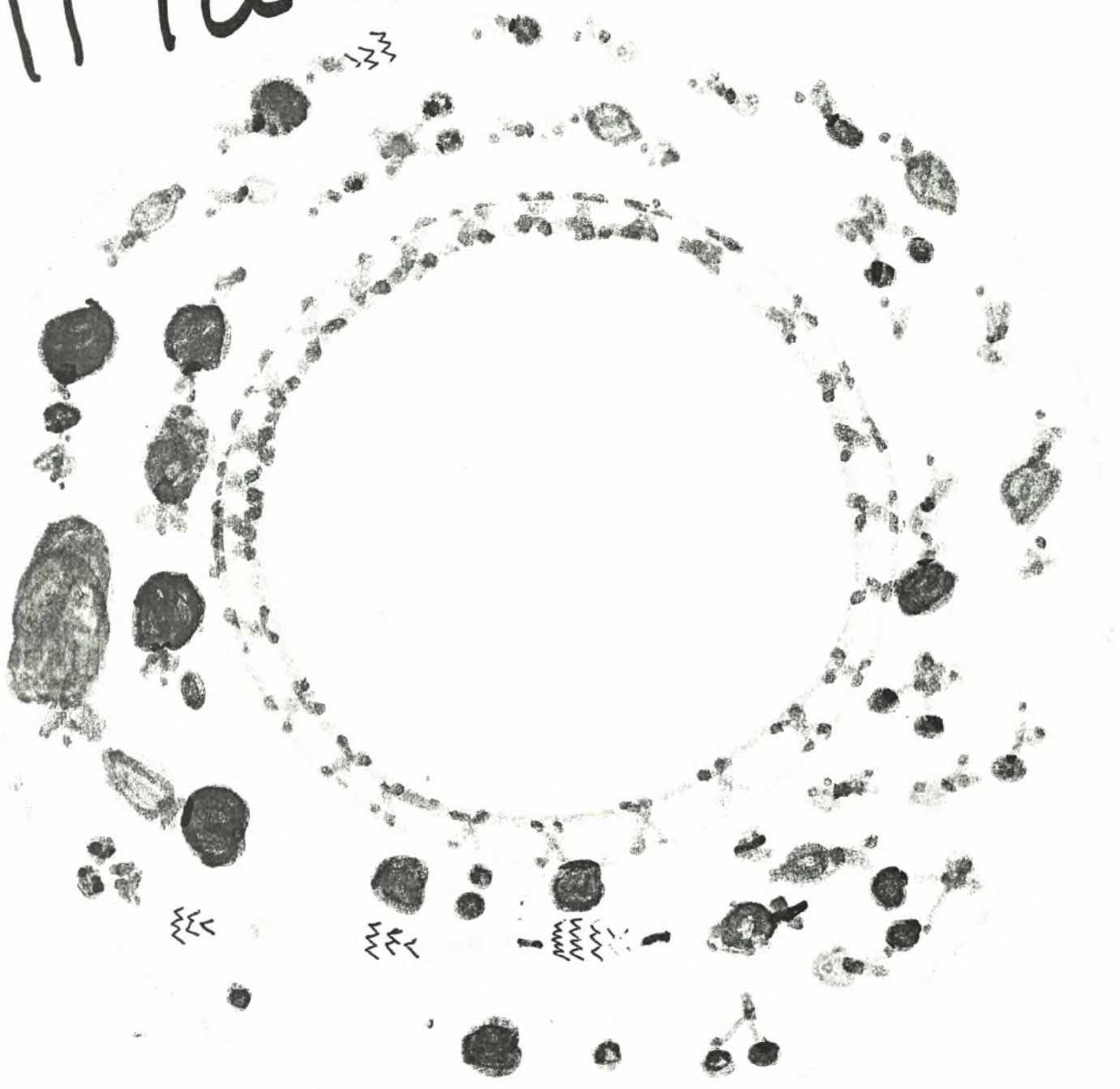
9/5/2005

9/5

Βαγγέλης

Πιάτο

9/5

Βιργινία

Ποτήρι

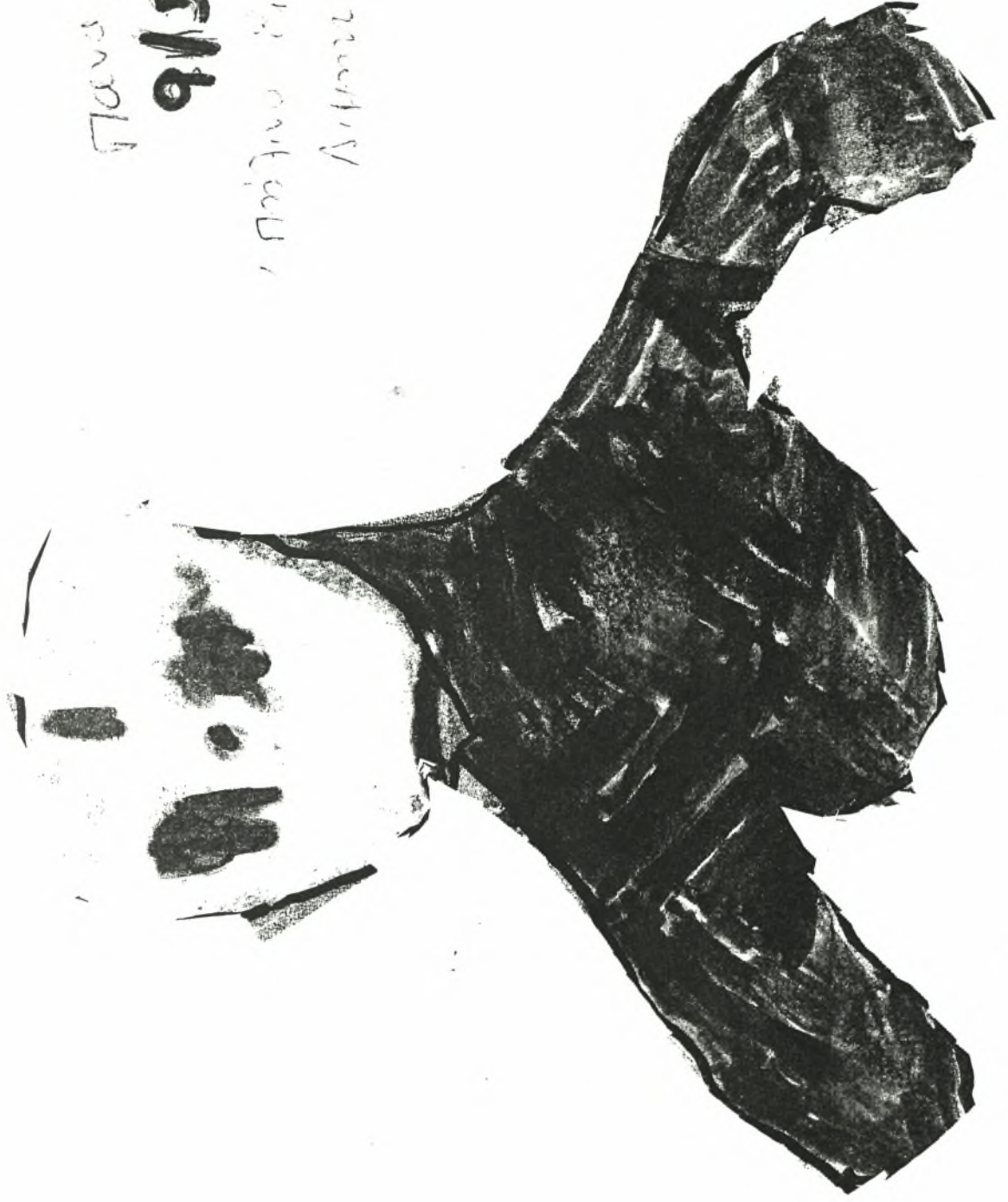

Guernsey 5/16

5/16

off to the right

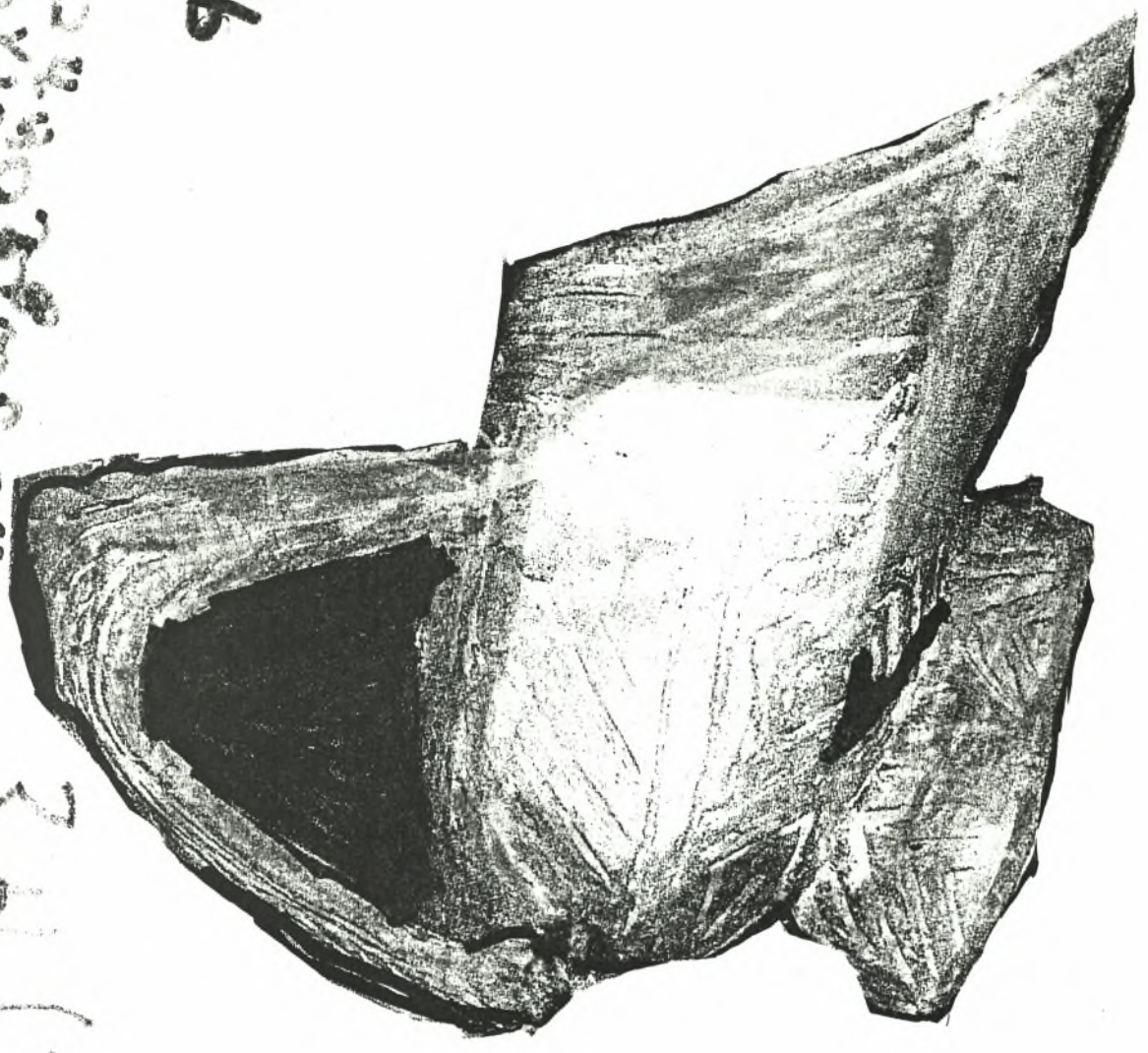
right

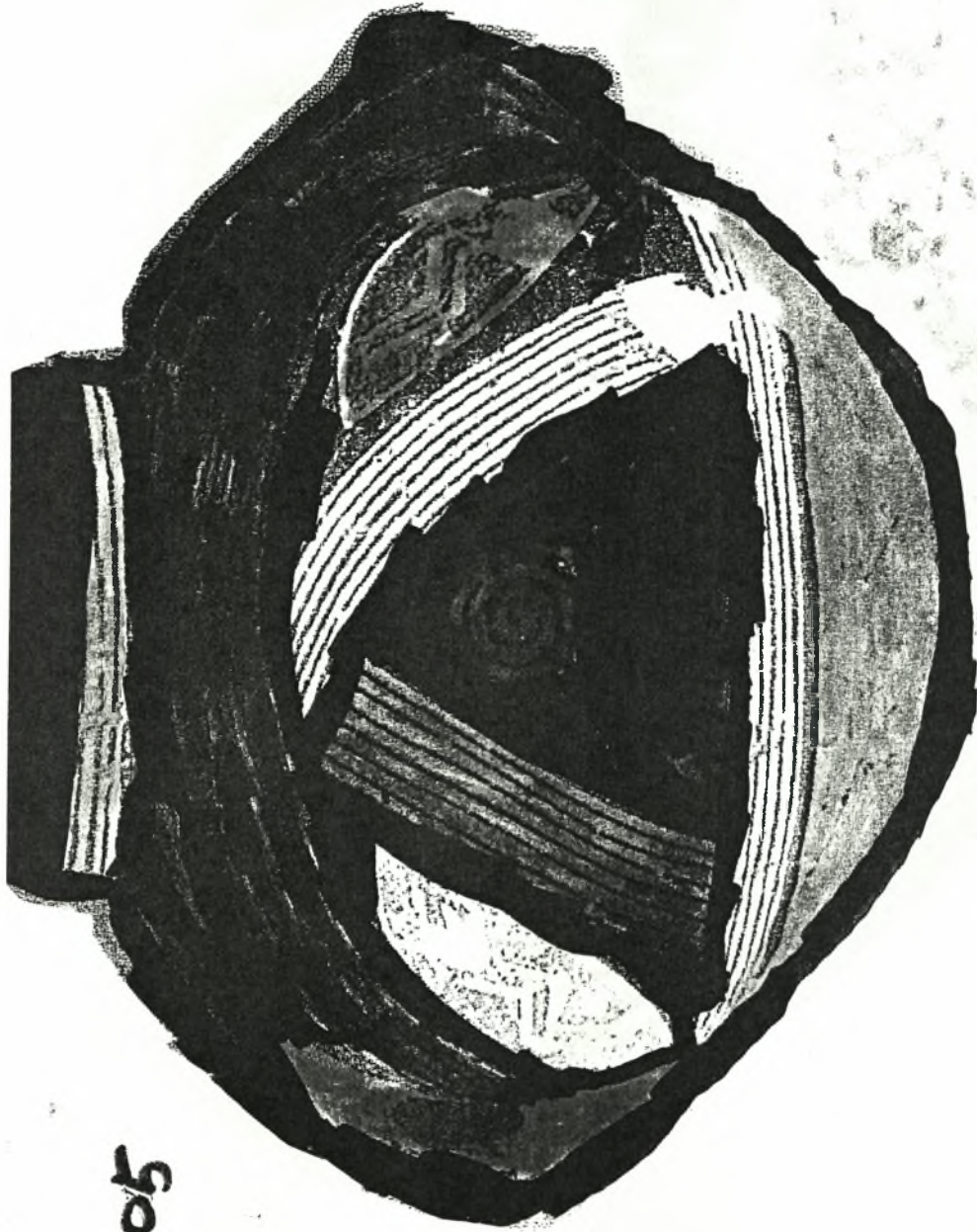
作新紙

23763 0X1139 2000-11-11

9/5/2005

9/5/2005

Handwritten text, possibly a name or date, written vertically in the right margin. The text is faint and difficult to read, but appears to be written in a cursive or script style.

MTD
EXT
3

9/15/005

App
by

ΑΥΧΕΙΟ
Χρ. Π. Β. 6070
9/5/2005

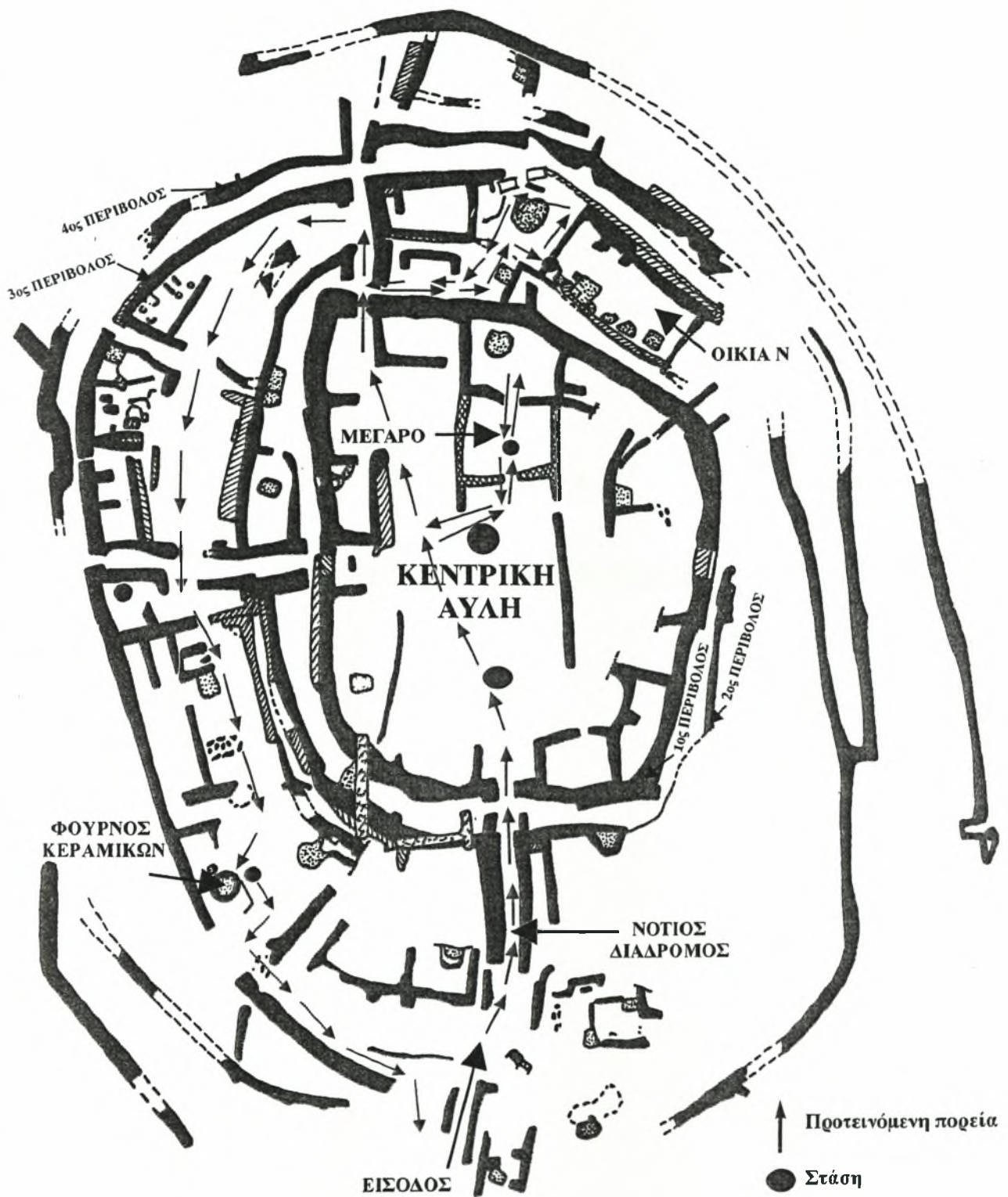
AXXELO

9/5/2005

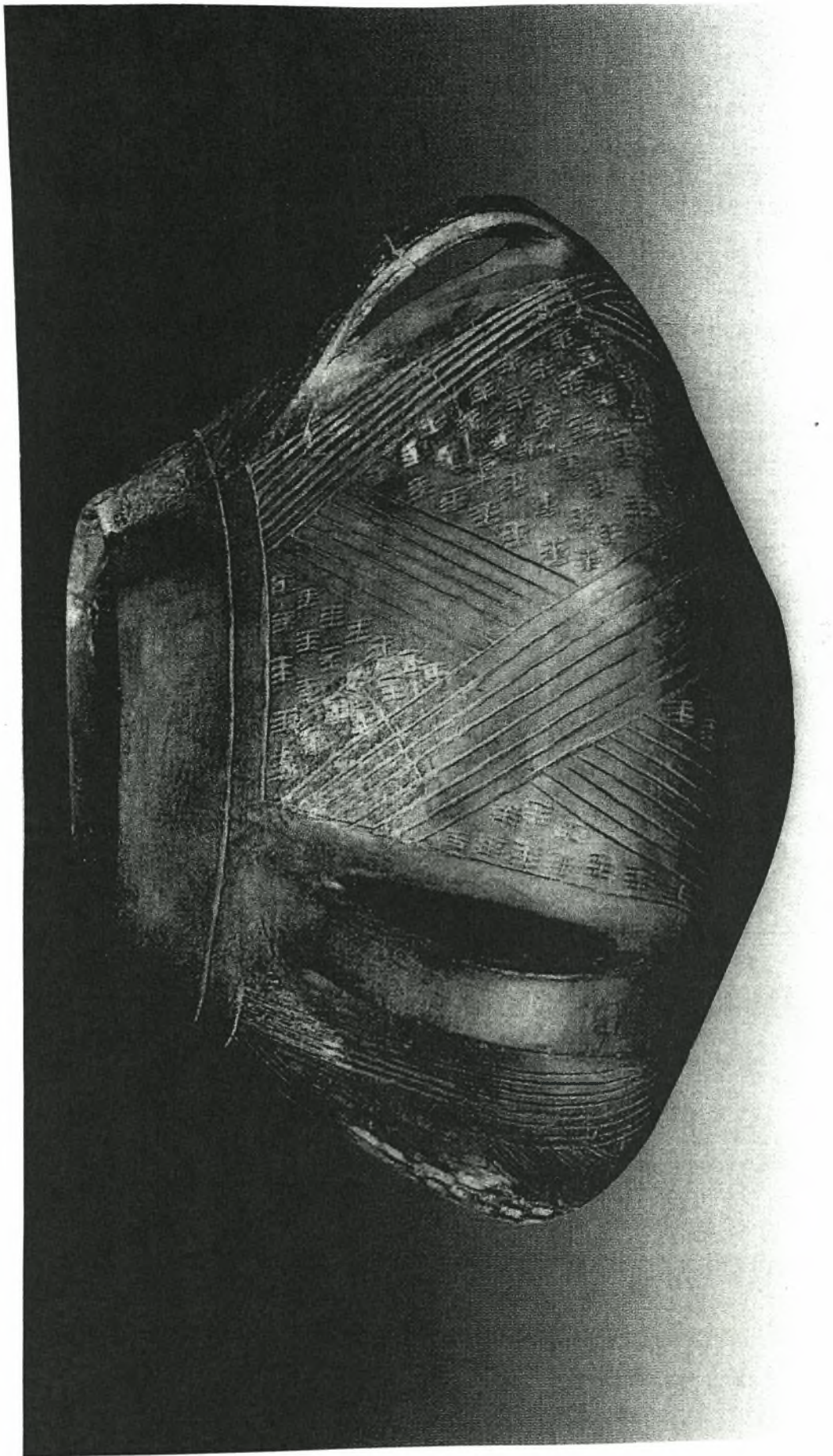
A 88810
9/5/2005

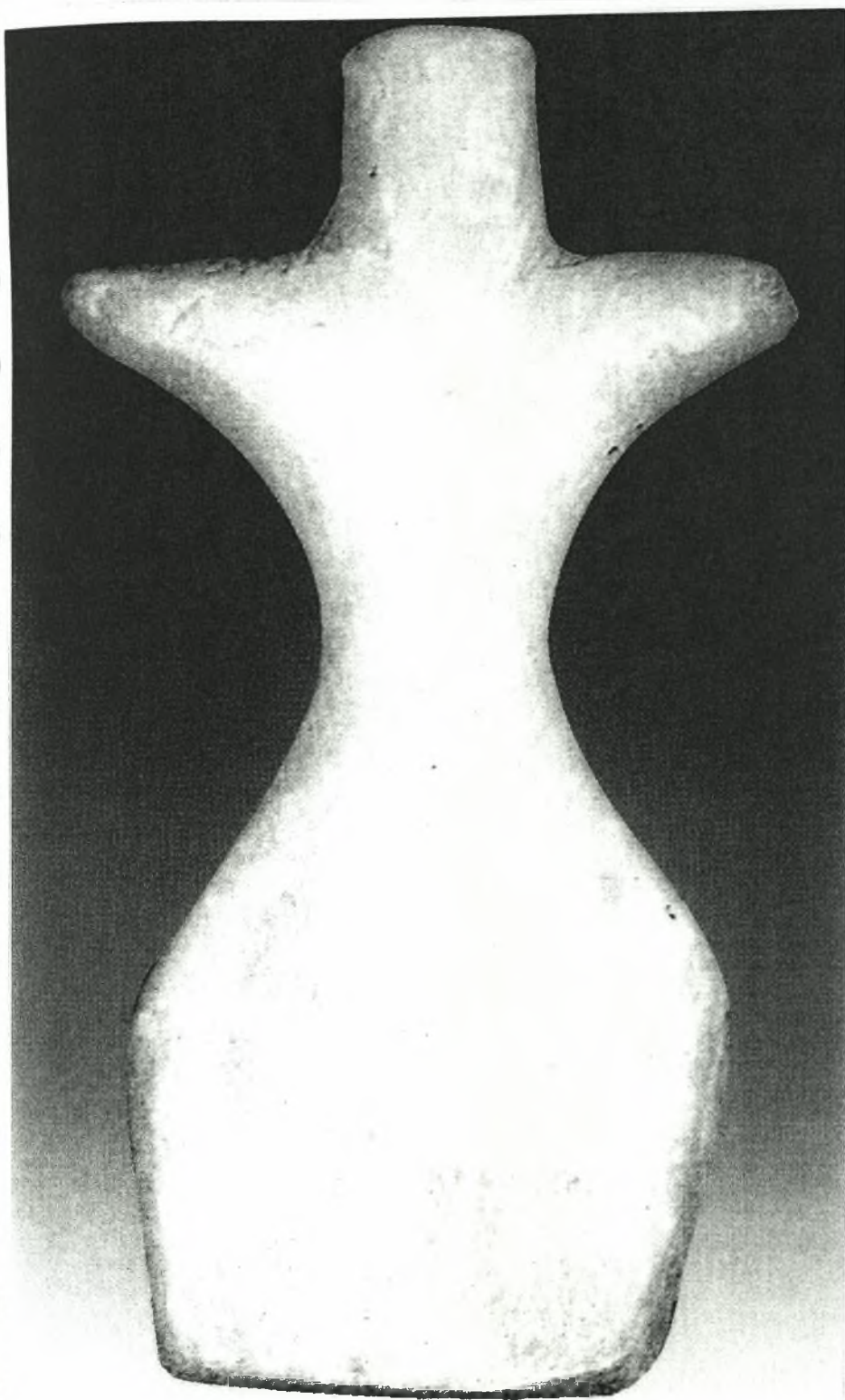

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

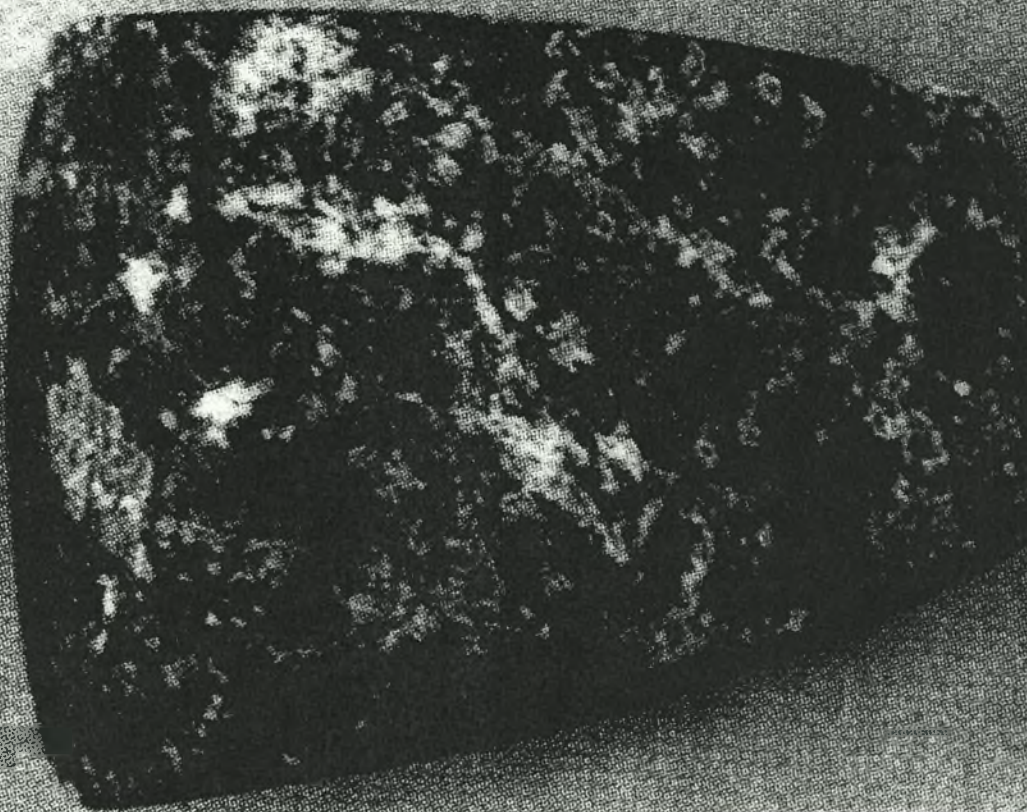
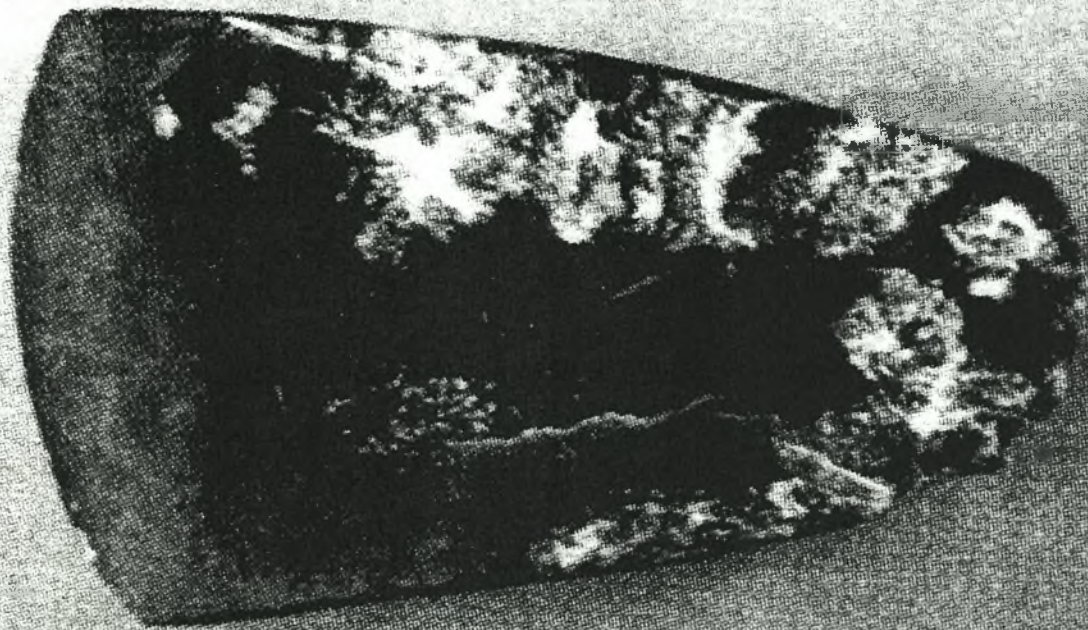
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

Κλειστό αγγείο με εγχάρακτη διακόσμηση. Μουσείο Βόλου.

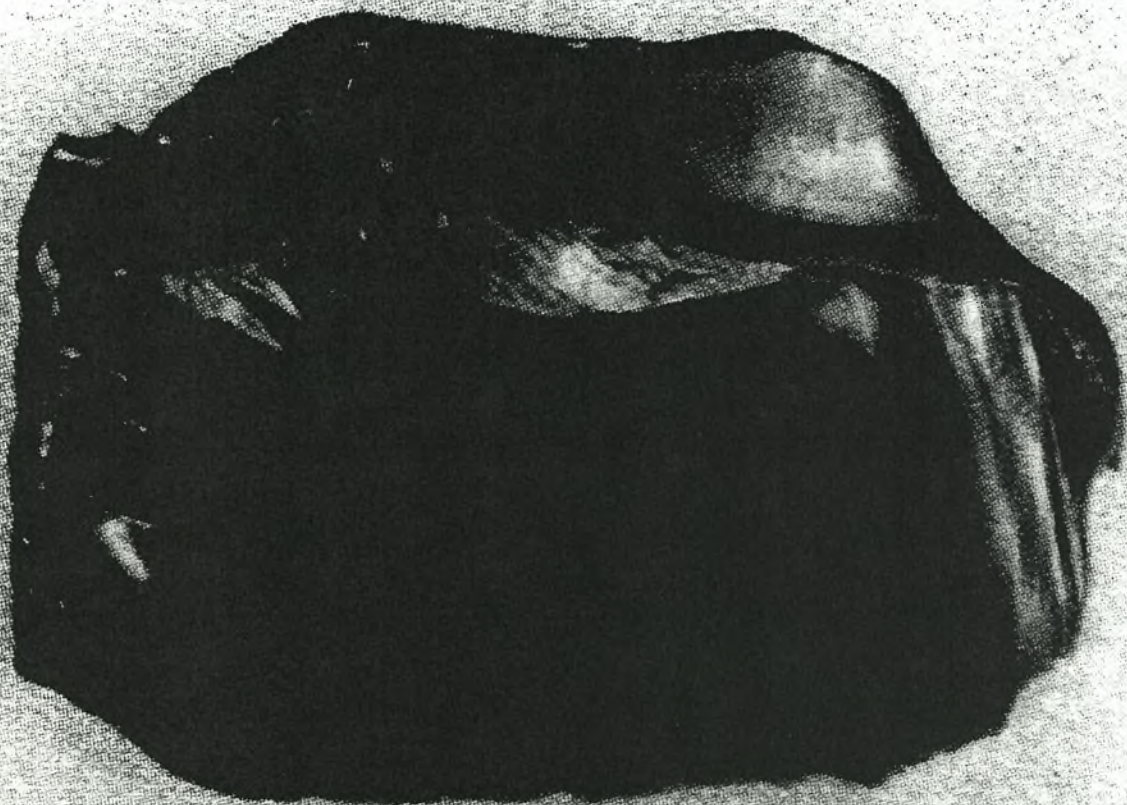
Σχηματικό μαρμάρινο ειδώλιο.
Μουσείο Βόλου.

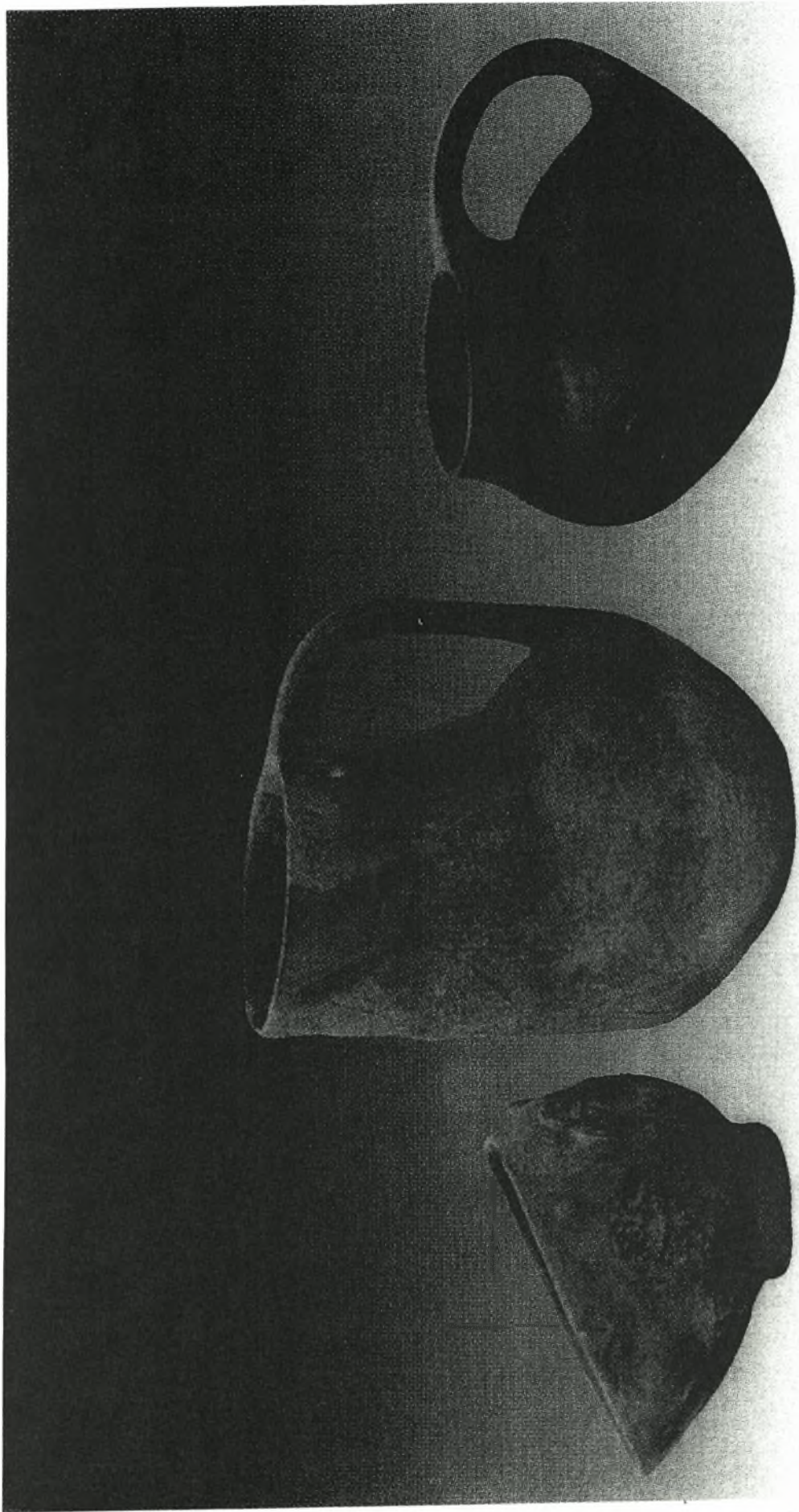

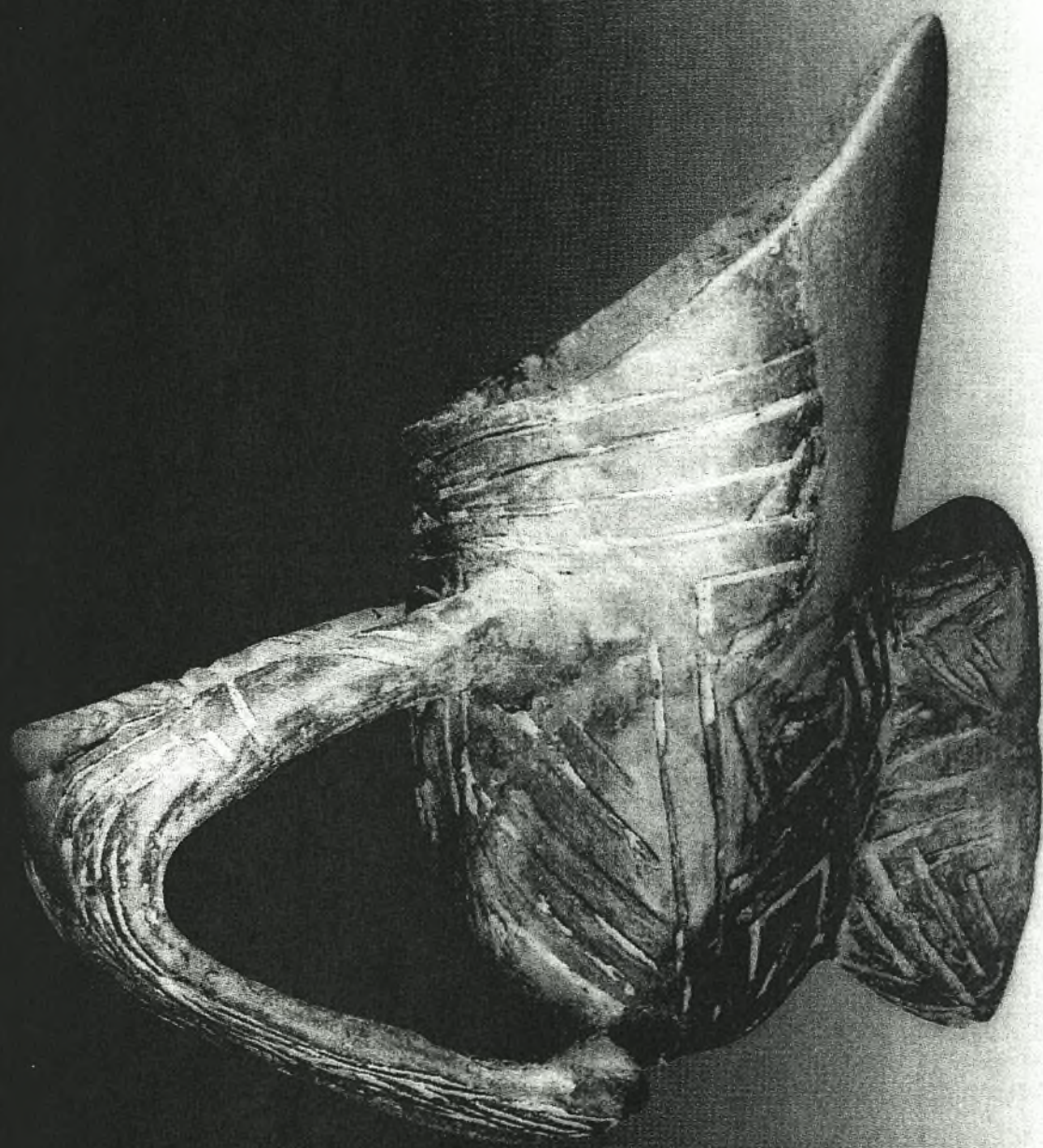
Πήλινο ειδώλιο ανδρικής μορφής. Μουσείο Βόλου.

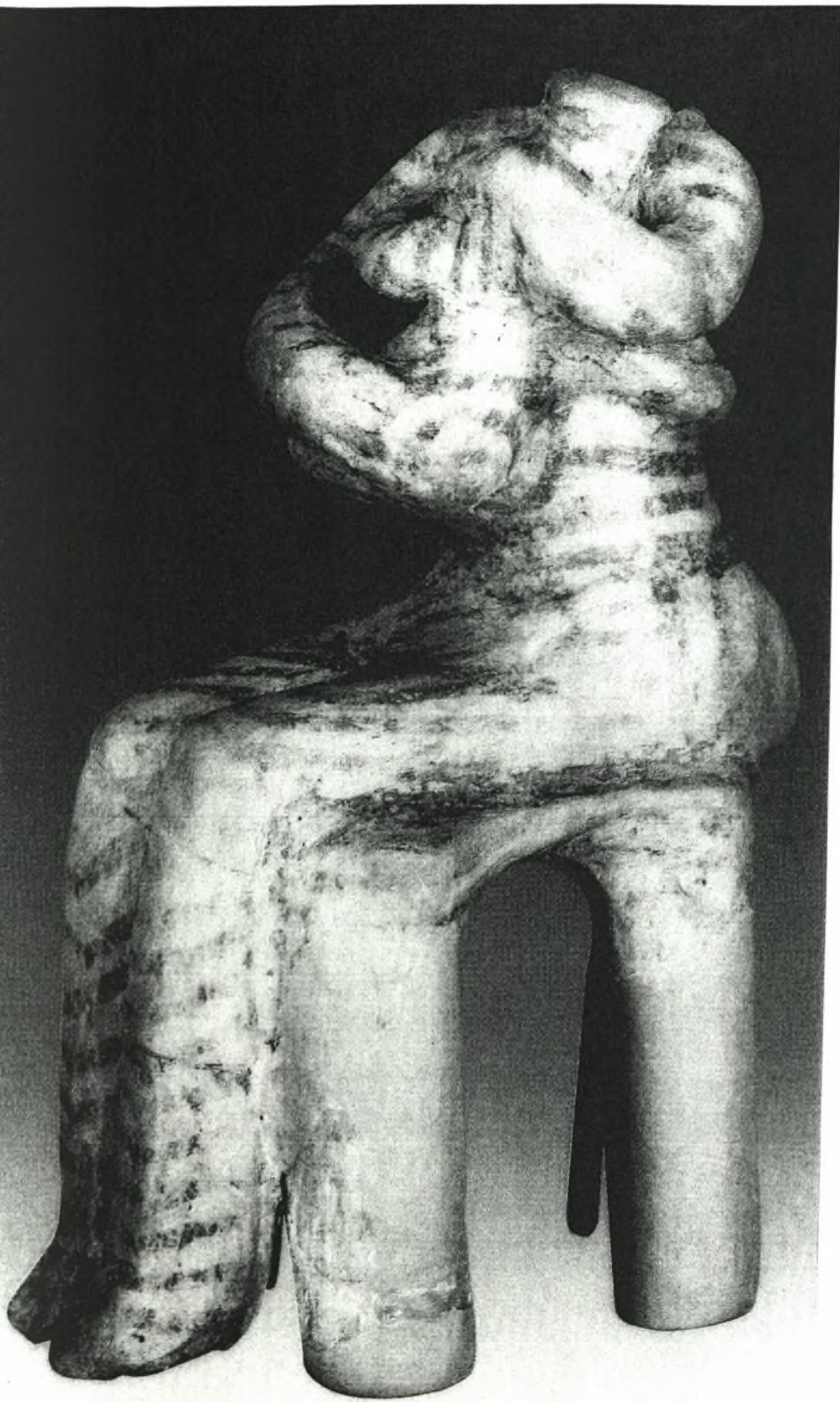

Αγγεία καθημερινής χρήσης.

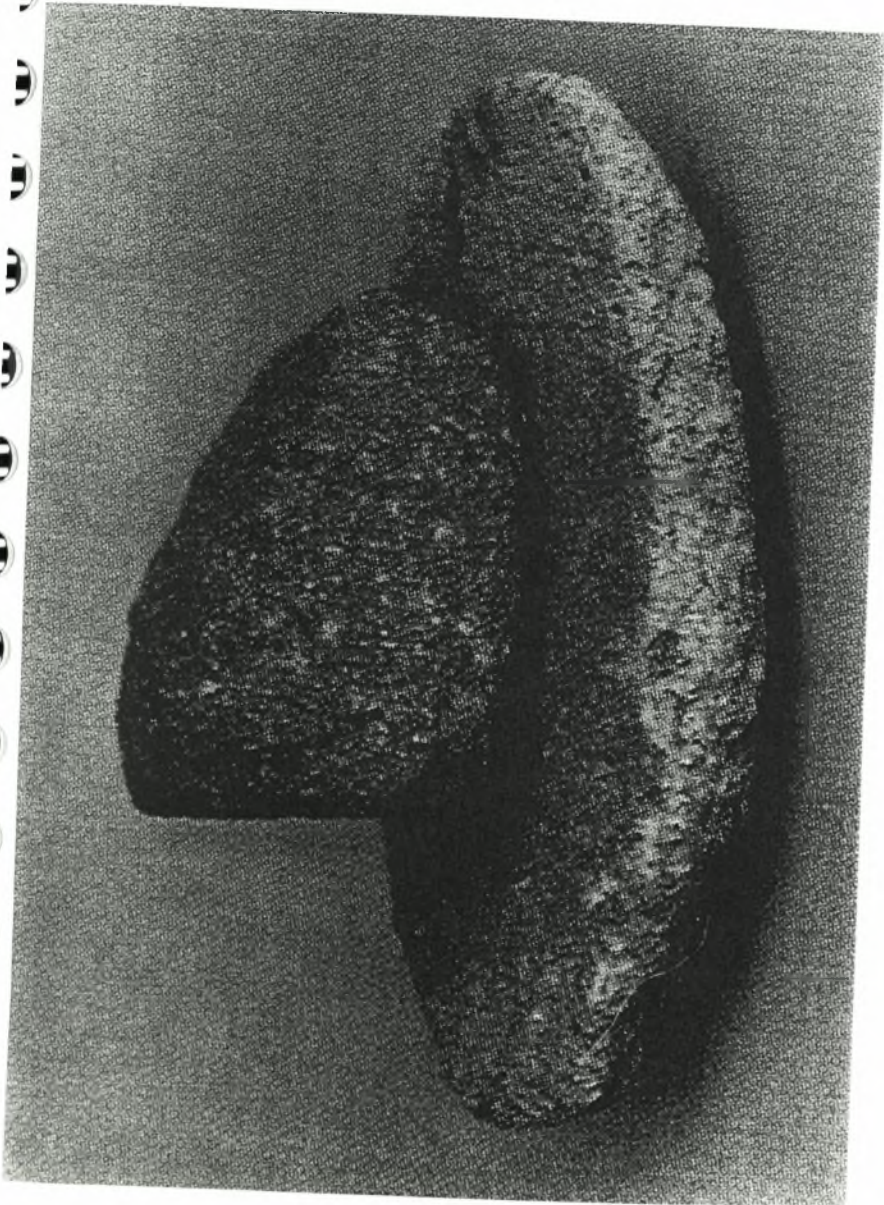
Ιδιόμορφο σκεύος (σέσουλα) με εγχάρακτη διακόσμηση.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

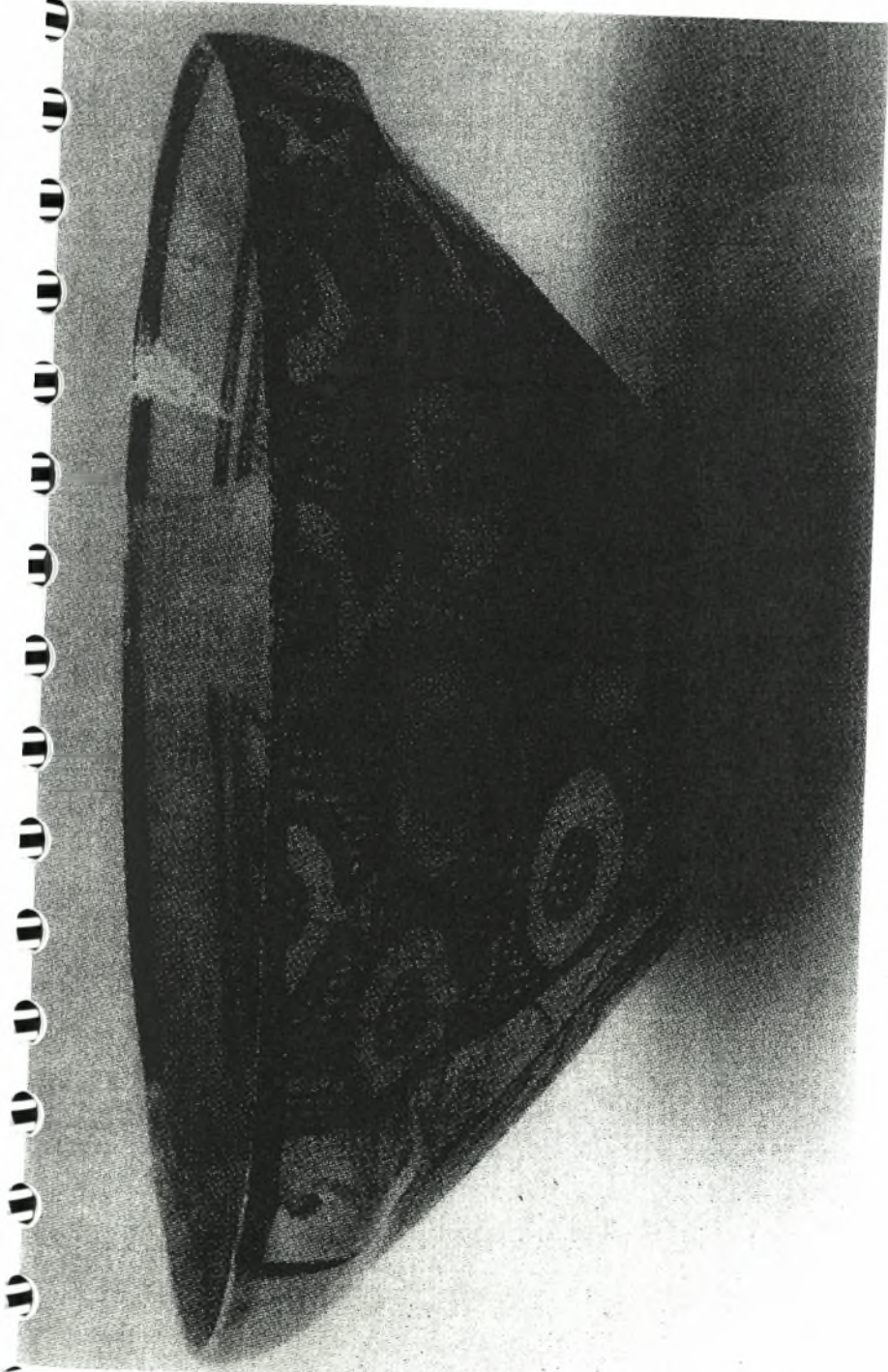

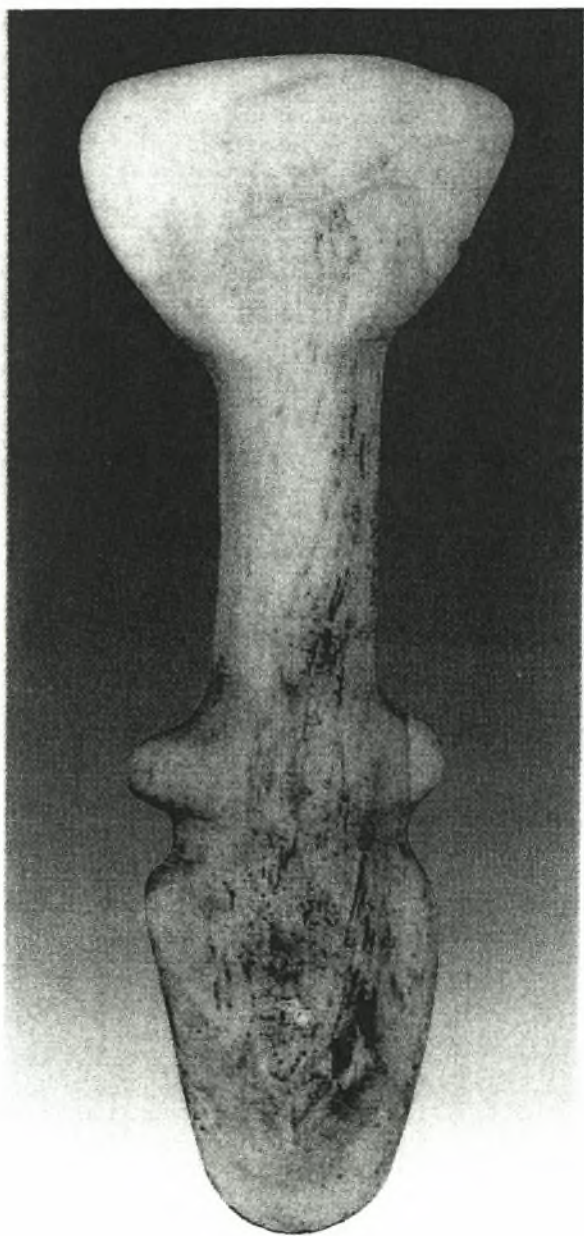

Πήλινο ειδώλιο καθιστής γυναικείας
μορφής με παιδί.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Λίθινο σχηματικό ειδώλιο.

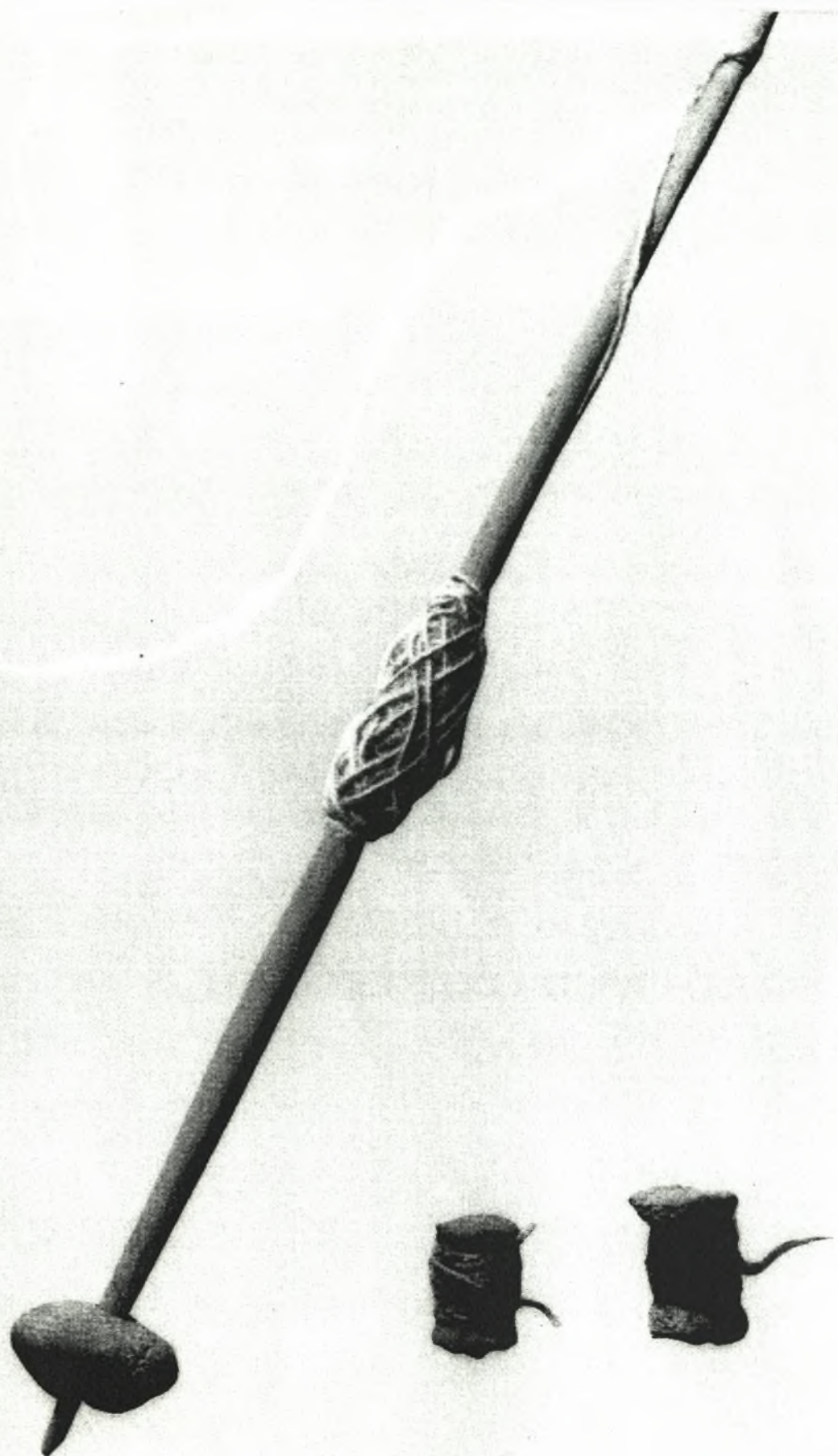
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

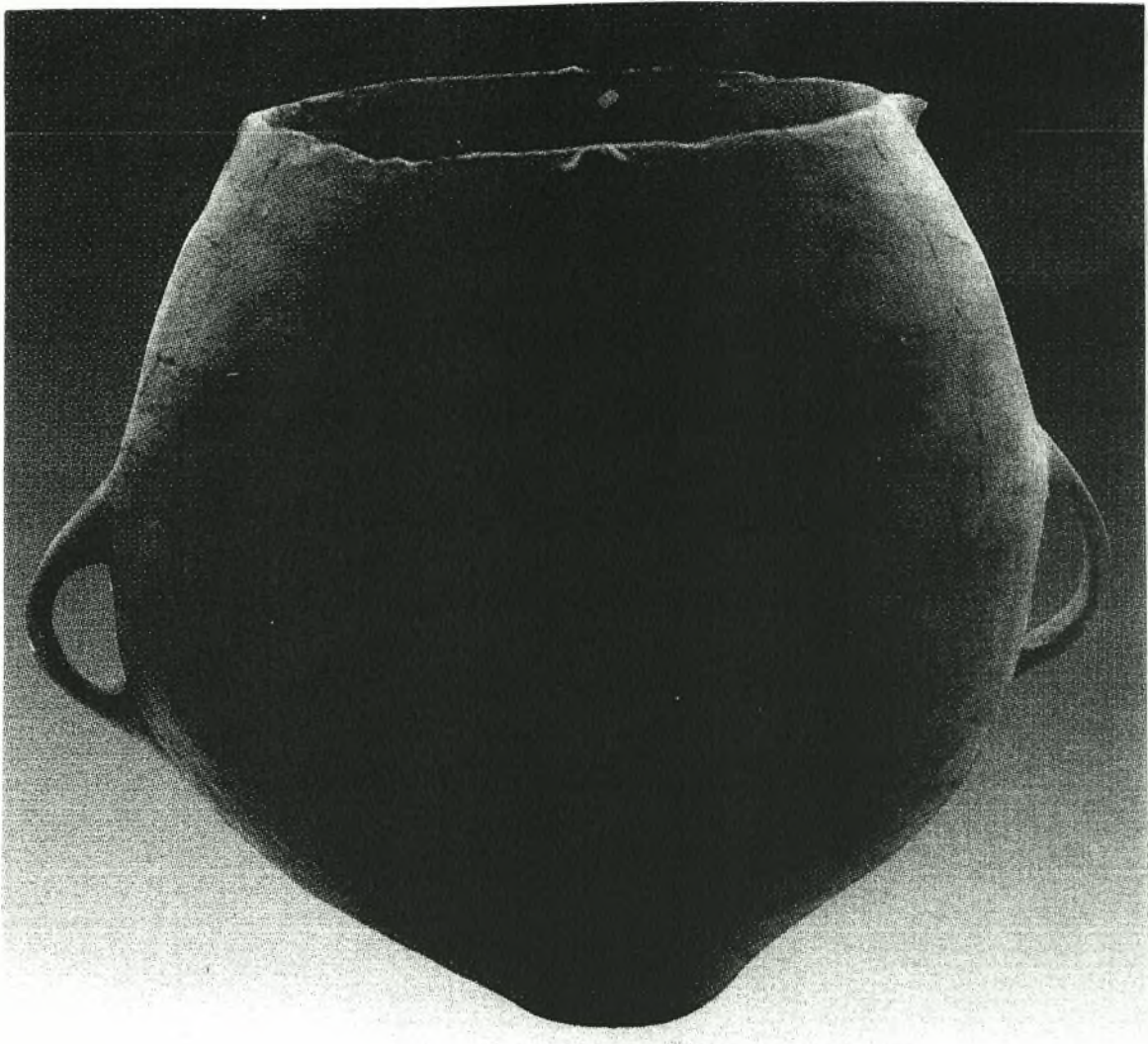

Ανοικτό αγγείο (φιάλη) με εγχάρακτη διακόσμηση. Μουσείο Βόλου.

Εύλινο αδράχτι, πήλινο σφονδύλι και δύο πήλινα
“πηνία” (καρούλια). Αναπαράσταση.

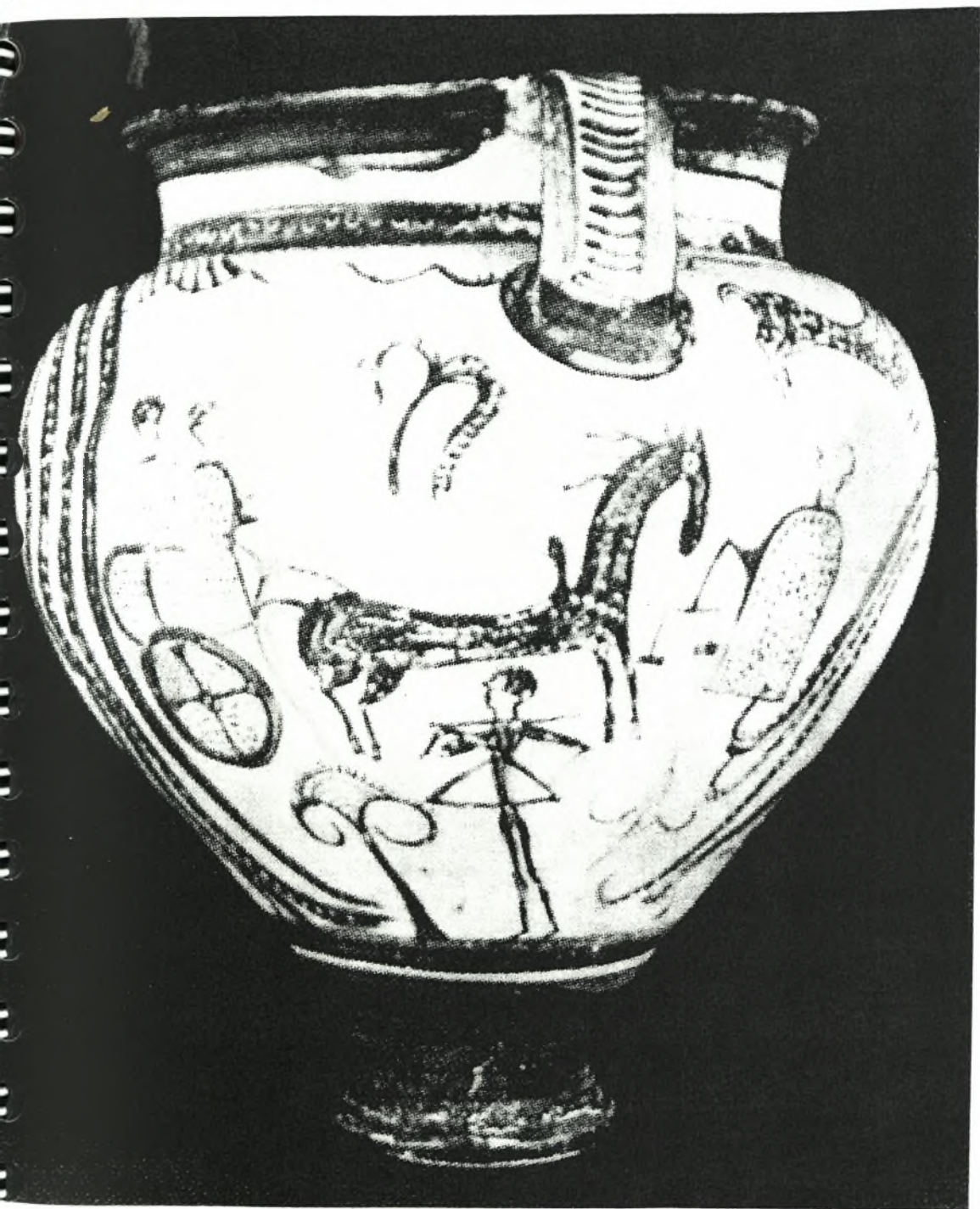
Αποθηκευτικό αγγείο.

Φιάλη με γραπτή διακόσμηση.
Μουσείο Βόλου.

Κλειστό αγγείο με γραπτή διακόσμηση.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

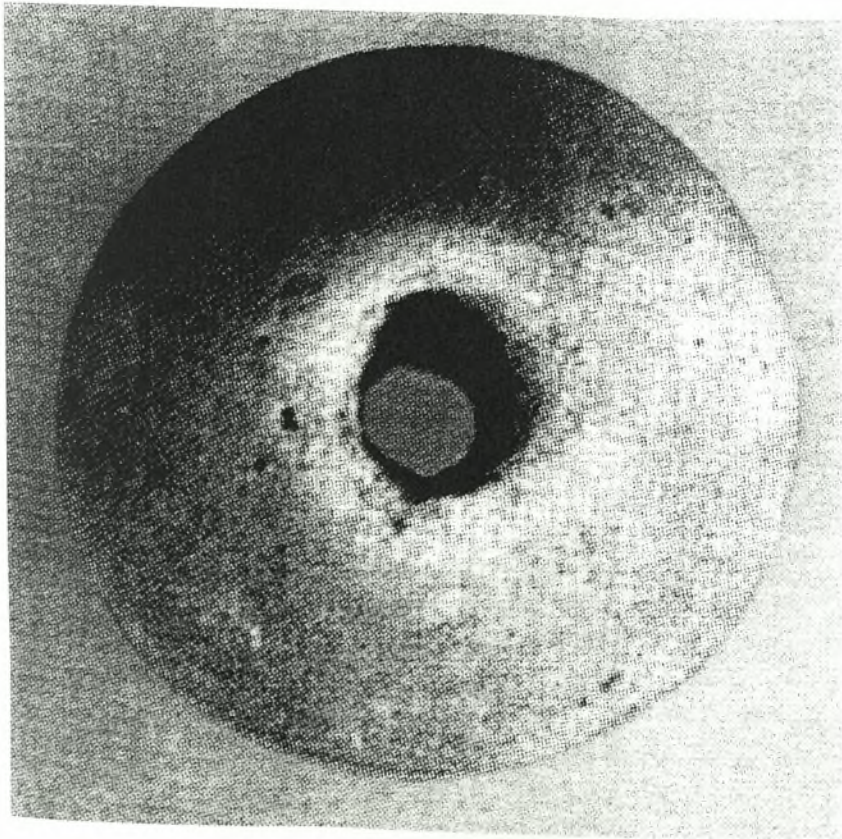

Λίθινο σχηματικό ειδώλιο γυναικείας μορφής. Μουσείο Βόλου.

Ανοικτό αγγείο με γραπτή διακόσμηση.
Μουσείο Βόλου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000102094